

VIIKIN VANKISIIRTOLA

Tutkielma maataloustyön merkityksestä suomalaisessa vankeinhoidossa
1930- ja 40-luvuilla

Maura Haimola
Pro gradu -tutkielma
Helsingin yliopisto
Poliittinen historia
Toukokuu 2004

TIIVISTELMÄ

Pro gradu -tutkielmani tarkoitus oli tarkastella Helsingin keskusvankilan alaisuudessa vuosina 1931-1950 toiminutta Viikin vankisiirtolaa ja siellä tehtyä maataloustyötä mikrohistoriallisella tutkimusotteella.

Mikrohistorian oppien mukaisesti tarkoitus oli pystyä sanomaan pienen avulla suuresta. Viikin vankisiirtolan toiminta-aikana oli suomalaisessa vankeinhoidossa käytössä niin sanottu hoitoideologia ja sen osana vankien progressiivinen käsittely. Tämän ideologian toimivuuden tarkasteleminen Viikissä oli yksi tutkimuksen päätavoitteista.

Tarkoituksena oli myös katsoa Viikin kautta suomalaiseen yhteiskuntaan 1930- ja 40-luvuilla, jolloin erottui erityisesti kaksi poikkeuksellista tekijää: 1930-luvun alun lama-aika ja vuosikymmenen lopun ja vaihteen sotavuodet. Näiden yhteiskunnallisten haasteiden jälkien löytäminen Viikistä oli toinen päätavoite.

Tutkimuksen keskiössä oli koko ajan vankien tekemä maataloustyö, sen merkitys rangaistuksena vangin ja vankeinhoidon kannalta, sekä laajemmin (maatalous)työn merkitys Suomessa 1930- ja 1940-luvuilla.

Viikin vankisiirtola toteutti hoitoideologiaa koko toimintansa ajan vaihtelevasti ja epäpuhtaasti. Vaikka vangit alkuvuosina olivat ideologian mukaisesti tuomionsa loppuvaiheessa ja maalta kotoisin olleita miehiä, jo 1930-luvun lopulla vankiainees Viikissä alkoi olla sekalaista. Sota-aikana vankiaineesessa tapahtui lopullinen muutos. Suurin osa Viikkiin tuoduista oli vasta tuomittu. Vankiaineesen lisäksi olot muuttuivat muutenkin hankalammiksi. Sodan vuoksi ruoka oli vähissä, tupakkaa ei meinannut saada ja urakkatyö kulutti vankien voimia. Kaikki tämä laski työtehoa ja lisäsi levottomuuksia. Sodan päätyttyä levottomuudet eivät loppuneet vaan vankeja karkasi ennätysmäärin. Alkanut vankityön ja koko vankilalaitoksen uudelleentarkastelu ei ehtinyt korjata tilannetta Viikissä, jossa vangit olivat saaneet tehtävänsä päätökseen. Helsingin yliopistolta vuokrattu tila oli saatu rakennettua maa- ja metsätaloustieteelliseen opetukseen tarkoitetuksi koetilaksi ja otettiin tähän käyttöön vuonna 1950.

Viikin vankisiirtolan tutkimisen kautta oli mahdollista kuvata maataloustyön suurta merkitystä Suomessa tutkittuna aikana ja siihen liittyneitä ristiriitaisuuksia. Yksi ristiriita kulkee koko työn läpi jatkuvana kädenvääntönä siitä kumpi on vankityön ensisijainen tarkoitus: työn tuottavuus vai työn aikaansaama muutos vangissa eli parantavuus.

Tärkeimmät lähteet tutkimuksessa olivat Kansallisarkistossa sijaitsevat Helsingin keskusvankilan ja Oikeusministeriön vankeinhoito-osaston arkistot sekä Helsingin yliopiston keskusarkistossa sijaitseva Viikin ja Malminkartanon hoitokunnan arkisto. Tärkein julkaistu alkuperäislähde oli Vankeinhoito-lehti vuosilta 1930-1961.

Kirjallisuudesta suuren osan muodostivat Oikeusministeriön vankeinhoito-osaston historiaprojektin julkaisut.

SISÄLLYS

1 Johdanto	2
1.1 Tutkimuskysymys	2
1.2 Käsitteet	4
1.2.1 Vankeinhoitoideologiat ja -järjestelmät	4
1.2.2 Muut käsitteet	6
1.3 Lähteet	8
1.3.1 Alkuperäislähteet	8
1.3.2 Muut lähteet	9
2 Vankisiirtoloiden perustamiseen johtanut kehitys	12
2.1 Vankeinhoito Suomessa	12
2.2 Työtoiminta vankiloissa ennen 1930-lukua	14
2.3 Viikin vankisiirtolan perustaminen	16
3 Työn tuottavuudesta parantavuuteen 1931-1938	19
3.1 Alku näyttää lupaavalta	19
3.2 Maatyö teollisen työn tilalle	21
3.3 Ihanteena rikollisten palautus maaseudulle	23
3.4 1930-luvun alku ja korkea vankiluku	27
3.5 Säröjä hoitoideologiassa	30
3.6 Urakkatyö otetaan käyttöön	31
4 Parannus unohtuu tuotantotaistelussa 1939-1944	34
4.1 Valmistautuminen sotaan	34
4.2 Sota lisää vankityövoiman tarvetta	35
4.3 Välirauha tuo mukanaan levottomuuksia	38
4.4 Kansallinen linja voittaa vankeinhoidossa	40
4.5 Sotainnosta nälänhätään	43
4.6 Levottomuuden jatkuvat	45
4.7 Viimeinen tuotantotaistelu	48
5 Vankityön tarkoitus uudelleentarkastelussa 1945-1950	50
5.1 Vankikarkureiden määrä kasvaa räjähdysmäisesti	50
5.2 Sota-ajan väärinkäytösten paljastuminen	53
5.2.1 Urakkatyö vankien näännyttäjänä	54
5.2.2 Vankisiirtolat saavat uuden suunnan	57
6 Mikrohistorian paljastavuus	61
Lähteet	67
Liite 1 Vankitilojen koot ja määrät Viikin vankisiirtolassa 1939-1949.	72
Liite 2 Virat Viikin vankisiirtolassa 1931-1949.	73
Liite 3 Vankien lukumäärä Viikin vankisiirtolassa 1931-1950.	74
Liite 4 Helsingin keskusvankilasta karanneiden vankien määrä 1939-1950.	75

1 JOHDANTO

”Yhteiskunnan tilan näkee siitä, kuinka se kohtelee heikoimpiaan”, kuuluu sanonta, ja samaa mieltä lienee moni mikrohistorioitsijaksi itsensä kuvaava historiantutkija. Minuakin on aina kiehtonut se, kuinka pienen ja marginaalisen avulla voi sanoa suuresta. Tämän lisäksi olen ollut kiinnostunut Suomen sota-ajasta, jatko- ja talvisodasta, mutta pro gradu -tutkielman aihetta etsiessäni tuntui, että sitä on jo tutkittu yllin kyllin. Yritin löytää erilaisen näkökulman sota-aikaan ja postiluukusta kolahtaneessa kaupunginosaesitteessä oli etsimäni gradun aihe: Viikin vankisiirtola, marginaalialuetta sodan aikana parhaimmillaan. Ja kuten jo vankeinhoitolaitoksen pitkäaikainen johtaja K.J. Lång sanoi vuonna 1979 vankeinhoidon historiantutkimuksen metodiseminaaria avatessaan: Yhteiskunnan ongelmat korostuvat marginaalialueilla.¹ Näihin ongelmiin paloin halusta paneutua.

1.1 Tutkimuskysymys

Viikin vankisiirtola kuului Helsingin keskusvankilan alaisuuteen vuosina 1931-1950. Helsingin maalaiskunnassa sijainneen Viikin kartanon tilan vankeinhoitolaitos vuokrasi Helsingin yliopistolta maanviljelyksen harjoittamiseen. Vaikka vankisiirtoloiden perustamisen syy oli vankeinhoidollinen, Viikissä, ja vuosi myöhemmin myöskin yliopistolta vuokratulla Malminkartanon tilalla, noudatettiin yliopiston hoitokunnan hyväksymää suunnitelmaa. Vankien oli tarkoitus kunnostaa tilat yliopiston maatalousmetsätieteellisen tiedekunnan koekäyttöön.

Viikin vankisiirtolan aikaan mahtuu muutama erityisen mielenkiintoinen vaihe. Ensimmäinen ajoittuu vankisiirtolan perustamiseen 1930-luvun alussa, jolloin ajat olivat taloudellisesti vaikeat ja maassamme esiintyi poliittisia ääriliikkeitä sekä 30-luvun loppuun ja 40-luvun alkuun, jota leimaavat sotavuodet ja sotaa seuranneet jälkiselvittelyt, joilta vankeinhoitolaitoskaan ei välttynyt. Tässä tutkielmassa käyn läpi, miksi maatalouteen keskittyneitä vankisiirtoloita perustettiin 1900-luvun

---

¹ Lång K. J., Seminaarin avaus. Teoksessa Vankeinhoidon historiantutkimuksen metodiseminaari. Vankeinhoidon historiaprojektin julkaisu 1/1979. Oikeusministeriön vankeinhoito-osasto, Helsinki 1979, 2.

alkuvuosikymmeninä, erityisesti 1910- ja 1930-luvuilla, ja miten niihin eli tutkimuksessani Viikkiin vaikutti sota-aika ja sen aikaansaamat muutokset.

Viikin vankisiirtola nivoutuu koko 1900-luvun vankeinhoidossa vallalla olleeseen hoitoideologiaan², jonka tavoitteiden saavuttamiseksi vankisiirtolan katsottiin sopivan. Näiltä osin käyn läpi kaikki ne, ristiriitaisetkin, merkitykset ja tavoitteet, joita vankien maataloustyölle asetettiin sekä kytken Viikin vankisiirtolan ei pelkästään omaan aikaansa ja vallinneeseen hoitoideologiaan vaan jossain määrin myös vankityön historiaan pidemmällä aikavälillä. Vankityöhän oli jo 1500-luvulla vankilan esiaste, kun irtolaisia kerättiin yhteen valvottavaksi ja integroitavaksi yhteiskunnalle hyödyllisiksi kasvattamalla heidät työntekoon.³ Tutkimuskysymykseni kulminoituukin erityisesti siihen, kuinka Viikin vankisiirtolaa käytettiin osana hoitoideologiaa eli vankien progressiivista käsittelyä, sekä siihen, mikä oli maataloustyön merkitys rangaistuksena. Tutkin myös sitä, miten tähän teoreettiseen viitekehykseen vaikuttivat 30- ja 40-lukujen yhteiskunnalliset tapahtumat.

Koska työni lähestymistapa on mikrohistoriallinen, toivon löytäväni pitkän aikavälin kehityksestä, johon vankisiirtolan kytken, säröjä ja poikkeavuuksia, joita voi selittää tutkittuun aikaan liittyvillä tekijöillä. Tällaista poikkeavuutta pitkästä linjasta havaittaneen ainakin vankisiirtolan loppuajasta, sodasta ja sen mukanaan tuomista muutoksista suomalaisessa vankeinhoidossa. Tutkimukseni katsonkin nivoutuvan pikemminkin foucault`laiseen kriittiseen kriminologiaan ja mikrohistorialliseen tutkimustraditioon kuin suomalaisen vankeinhoidon tutkimuksen ”epäteoreettiseen” linjaan, jota pääasiassa itse vankeinhoitolaitos on rahoittanut.

Toivo Nygård nimittää teoksessaan Eriolaisten historiaa vankeja sosiaalisesti tai juridisesti poikkeaviksi. Nygård kirjoittaa pääosin irtolaisvangeista, mutta on omankin työni kannalta huomionarvoista, että juuri irtolaisia varten perustetut työ- ja ojenuslaitokset olivat myöhemminkin malleina vangeille työtä järjestettäessä. Irtolaisia varten oli jo 1739 perustettu Turun kehruhuone. Irtolaisille perustettuja työlaitoksia,

---

² Katso kohta 1.3.1 Vankeinhoitoideologiat ja -järjestelmät.

³ Ruokanen Miikka, Ihmiskäsitys vapausrangaistuksen täytäntöönpanoa koskevassa lainsäädännössä Suomessa 1889-1980. Vankeinhoidon historiaprojektin julkaisu 7/1981. Oikeusministeriön vankeinhoito-osasto, Helsinki 1981, 44-45.

kuten Viaporiin 1804 perustettua, voisikin pitää vankisiirtoloiden edeltäjinä. Nygårdin soveltama sosiologinen idea siitä, että erilaisiksi katsottuja ryhmiä tutkimalla voidaan valaista koko yhteiskuntaa sekä saada tietoa sen säännöistä ja ihanteista, on oman tutkimukseni kannalta merkittävä, vaikka tutkinkin Viikin vankisiirtolaa pääasiassa instituutiona.⁴ Käsittelen sitä instituutiona juuri sen vuoksi, että haluan tarkastella Viikkiä osana suomalaista vankilajärjestelmää, siirtolan toimimista vankilajärjestelmän osana ja yleisten vankeinhoidollisten ideoiden toteutumista tässä nimenomaisessa laitoksessa.

Tässä tutkimuksessa pyrin vastaamaan ensisijaisesti seuraaviin kysymyksiin: Mihin vankien sijoittamisella maataloustyöhön pyrittiin toisaalta vangin ja toisaalta yhteiskunnan kannalta? Unohtuiko työn parantavuus yksilön kannalta jo ennen sotaa? Mikä oli urakkatyön merkitys työrankaistuksessa? Jos tutkimuskysymykseni haluaisi tiivistää yhteen lauseeseen, se kuuluisi: Kuinka hyvin Viikin vankisiirtola toimi osana vankeinhoidon hoitoideologian progressiivista järjestelmää ja millainen oli maataloustyön merkitys tässä rangaistusjärjestelmässä?

1.2 Käsitteet

1.2.1 Vankeinhoitoideologiat ja -järjestelmät

Vankeinhoitoideologiat voidaan jakaa kahteen eri koulukuntaan, jotka ovat seuranneet toisiaan. Klassinen koulukunta syntyi 1700-luvun Euroopassa ja sen mukaan rangaistuksen tarkoitus on pelottaa ihmisiä tekemästä rikoksia. Tätä kutsutaan rangaistusten yleisestäväksi vaikutukseksi. Rikoksesta tuomittu toimi varoittavana esimerkkinä muille.⁵

Klassisen koulukunnan kritiikistä nousi 1800-luvulla hoitoideologia, jonka taustana on nähty ihmistä tutkivien erityistieteiden kuten lääketieteen, biologian ja psykiatrian voimakas kehitys. Huomio siirtyi pois rikollisesta teosta, johon klassinen koulukunta oli keskittynyt, ja siirtyi tarkastelemaan rikollista yksilöä. Kyse oli

---

⁴ Nygård Toivo, Erilaisten historiaa. Marginaaliryhmät Suomessa 1800-luvulla ja 1900-luvun alussa. Atena Kustannus, Jyväskylä 1998, 16, 23, 140-153.

⁵ Laine Matti, Johdatus kriminologiaan ja poikkeavuuden sosiologiaan. WSOY, Juva 1991, 116-117.

”lääketieteellistämistä” ja syiden etsinnästä yksilöiden toiminnalle. Hoitoideologia johti äärimmillään pakkohoitoon, joka saattoi kestää vaikka ikuisesti ellei rikollinen ”parantunut”. Julmatkin toimenpiteet voitiin katsoa hyväksi, kun niitä perusteltiin ”hoitamisella” tai ”parantamisella”. Puhuttiin hoidosta tai seuraamuksesta rangaistuksen sijaan.⁶

Hoitoideologia korosti voimakkaasti yksittäisen rikollisen käyttäytymisen muuttamista eli rangaistuksen erityisestävää vaikutusta eikä pelotevaikutusta kuten klassinen koulukunta. Klassista koulukuntaa on kritisoitu vapaan tahdon liiallisestakin korostamisesta, hoitoideologiaa taas yksilön taustan merkityksen ylikorostamisesta, mikä saattaa johtaa yksilön vastuun hämärtymiseen. Hoitoideologian jälkeen vankeinhoidossa alettiin puhua uusklassisesta koulukunnasta, joka on eräänlainen kompromissi klassisen koulukunnan ja hoitoideologian välillä. Hoitoideologia kuitenkin säilyi Suomessa 1970-luvulle ja tarkasteleman aika kuuluu juuri siihen.⁷

Edellä mainittujen lisäksi hoitoideologian taustalta on katsottu löytyvän muitakin syitä. Klassisen rikosoikeuden yhdenmukaisuus rangaistuksissa oli kehittyvän tuotannon kannalta epätarkoituksenmukainen: teollistuneessa yhteiskunnassa ei kannattanut rangaista yhtä paljon tuotantoa hyödyttäviä kuin hyödyttämättömiä yksilöitä. Erityisestävyys tarkoitti sekä sitä, että joitakin voitiin rangaista samasta teosta ankarammin kuin muita, mutta myös sitä, että se antoi mahdollisuuden eristää niin sanotut ”krooniset rikoksenteekijät” epämääräiseksi ajaksi yhteiskunnan ulkopuolelle. Rangaistusta ei määrännytään pelkästään tehty teko vaan tekijän yhteiskuntavaarallisuus.⁸

Vankityön merkitys väheni teollisen vallankumouksen myötä ja vankeinhoidon ideaksi tuli yksilön parantaminen ja muutoksen saaminen aikaan yksilön mielessä. Tähän

---

⁶ Rangaistuksesta käytetty nimitys ja sen muuttuminen vallitsevan ideologian mukaan on hyvin mielenkiintoista seurattavaa. Esimerkiksi vankiloita hallinnoivan tahon nimi oli tutkimanani aikana Sisäasiainministeriön vankeinhoito-osasto, joka on nykyään rikosseuraamusvirasto. Norjalainen kriminologi Nils Christie taas on provosoivasti vaatinut rangaistus-sanon korvaamista *piinalla*.

⁷ Laine, 118-119.

⁸ Lappi-Seppälä Tapio, Teillipyörästä terapiaan. Piirteitä rangaistusjärjestelmän historiasta. Vankeinhoidon historiaprojektin julkaisu 9/1982. Oikeusministeriön vankeinhoito-osasto, Helsinki 1982, 143-144.

katsottiin parhaiten päästävän yksinäissellien käytöllä sekä vankien progressiivisella käsittelyllä, jonka osaksi vankisiirtoloiden katsottiin myöhemmin sopivan.⁹

Progressiivinen käsittely tarkoitti vankien jakamista luokkiin, joista siirryttiin aina ylempään luokkaan vankeuden edetessä ja vangin käytöksen parantuessa.

Kuritushuonevangeilla luokkia oli neljä, joista ensimmäisessä eli pakkoluokassa vangin tuli viettää neljä kuukautta yksinäissellissä. Tämän jälkeen hänet voitiin siirtää oppiluokkiin, joita oli kaksi. Näissä ollessaan vangin tuli yhä viettää yöt yksinäissellissä, vaikka hän saattoi päivisin työskennellä muiden vankien parissa. Viimeisessä eli koeluokassa vanki saattoi jo viettää yönsäkin yhdessä muiden vankien kanssa. Luokissa nousemisen myötä vangin muutkin oikeudet kuten tapaamisoikeus, vaatetuksen määrä sekä harrastusvälineiden, kirjojen ja rahojen hallussapito-oikeus lisääntyivät. Koeluokassa olevalla kuritushuonevangilla oli oikeus pyrkiä suorittamaan loppurangaistuksensa vankisiirtolassa.¹⁰ Siirtolaan pyrkiminen oli suosittua tupakkaoikeuden ja ulkona olemisen mahdollisuuden vuoksi,¹¹ vaikka olosuhteet saattoivat olla puutteellisemmat ja kuri sotilaallisempaa ja ankarampaa kuin suljetussa vankilassa.¹²

1.2.2 Muut käsitteet

Tässä esityksessä olen päättänyt käyttää Viikissä tehdystä työstä sanaa ”maataloustyö”. Muita vaihtoehtoja olisivat olleet esimerkiksi ”ulkotyö”, ”maatyö” ja ”vankityö”. Viikissä tehtiin selkeästi maataloustöitä, mutta myös rakennettiin parakkeja ja muita rakennuksia, ja raivattiin metsää. Katson kuitenkin, että tämä kaikki kuuluu maataloustyön piiriin, ja haluan kytkeä Viikin vankisiirtolan muiden maatalousvankiloiden joukkoon, koska tutkin Viikkiä osana Suomen vankilaverkoston. Viikin sisarvankisiirtolasta käytän nimitystä Malminkartanon vankisiirtola selkeyden vuoksi, vaikka aikalaislähteissä puhutaan välillä Malmgårdista.

---

⁹ Ruokanen, 44-86.

¹⁰ Matinpuro Raili, Vankien oikeudet ja vankilajärjestys 1918-1975. Vankeinhoidon historiaprojektin julkaisu 4/1981. Oikeusministeriön vankeinhoito-osasto, Helsinki 1981, 10.

¹¹ Lahti Pirkko (toim.), Perinteistä vankeinhoitoa, Vankeinhoitolaitoksen perinnetalkoiden satoa. Vankeinhoidon historiaprojektin julkaisu 8/1982. Oikeusministeriön vankeinhoito-osasto, Helsinki 1982, 193.

Nimitys vankisiirtola esiintyy Suomen laissa vasta vuonna 1955, jolloin perustetaan varsinainen vankisiirtolajärjestelmä 1946 perustetun työsiirtolajärjestelmän rinnalle. Ennen vuotta 1955 vankisiirtolalla tarkoitettiin vankilan osastoa, joka sijaitsi hallinnollisesti keskuspaikastaan erillään. Molemmat vankisiirtolat kuuluvat kuitenkin progressiiviseen järjestelmään toimien sen ylimpänä luokkana hyväkäytöksisille vangeille.¹³

Syytä on tehdä ero myös kuritushuonevankien ja vankeusvankien välille, koska Viikin vankisiirtolassa oli pääasiassa vain kuritushuonevankeja, kuten keskusvankilassa yleensäkin. Poikkeuksen muodostaa sota-aika, jolloin Viikissä oli suomalaisia sotilasvankeja ja muutamia venäläisiä sotavankeja. Kuritushuonetuomio oli kuudesta kuukaudesta 12 vuoteen, vankeustuomio 14 päivästä neljään vuoteen.¹⁴ Vankeustuomio kärsittiin pääsääntöisesti tutkintavankiloiksikin kutsutuissa lääninvankiloissa, kuritushuonetuomio keskusvankiloissa, joihin päätyi suurin osa uusintarikollisista.¹⁵

Eri vankiloilla oli myös hieman erilaisia tehtäviä säilytyspaikkoina. Helsingin keskusvankilaan lähetettiin ensinnäkin kaikki 21 vuotta nuoremmat miespuoliset kuritushuonevangit, tutkittavaksi vankilapsykiatrille. Psykiatri lähetti nuoret keskusvankilasta edelleen muihin laitoksiin tai määräsi pidettäväksi Helsingissä. Näiden lisäksi Helsingin keskusvankilaan päätyivät kuritushuonerangaistukseen tuomitut sotilaat, jotka olivat menettäneet kansalaisluottamuksensa ja julistettu sotapalvelukseen kelpaamattomiksi. Kolmas ryhmä oli viittä vuotta pidempään vankeusrangaistukseen tuomitut miehet, jotka viimeisten viiden vuoden aikana ennen rangaistuksen alkua eivät olleet kärsineet kuritushuonerangaistusta eivätkä vankeusrangaistusta rikoksista, joista seurasi kansalaisluottamuksen menetys.¹⁶

---

¹² Matinpuro, 29-31.

¹³ Salonen Ilmari, Havaintoja vankisiirtoloista. Vankeinhoito 1961, 64.

¹⁴ Aho Timo, Vankiluvun kehitykseen vuosina 1881-1978 vaikuttaneista tekijöistä. Teoksessa Suominen Elina (toim.), Katsauksia vankeinhoidon kehitykseen. Suomen vankeinhoidon historiaa osa 1. Valtion painatuskeskus, Helsinki 1981, 242.

¹⁵ Nevalainen Jouko (koonnut), Suomen vankilat. Oikeusministeriön vankeinhoito-osasto, Helsinki 1989, 14.

¹⁶ Jokainen Helsingin keskusvankilan vuosikertomus alkaa tällaisella selonteolla vankiaineksesta.

1.3 Lähteet

1.3.1 Alkuperäislähteet

Arkistolähteistä keskeisimmät työssäni ja samalla tärkeimmät alkuperäislähteeni ovat olleet Kansallisarkistossa sijaitsevat Helsingin keskusvankilan arkisto ja Oikeusministeriön vankeinhoito-osaston arkisto, johon sisältyy sodan jälkipyykkiä pesemään perustettu Vankiloiden tutkimustoimiston arkisto sekä Helsingin yliopiston keskusarkistossa säilytettävä Viikin ja Malminkartanon hoitokunnan arkisto. Viikin vankisiirtolalla ei ole omaa arkistoaan, koska se ei ollut itsenäinen yksikkö vaan osa Helsingin keskusvankilaa. Kansallisarkistossa sijaitsevista arkistoista löytyneestä materiaalista keskeisimpiä ovat olleet Helsingin keskusvankilan vuosikertomukset sekä vankeinhoidon tarkastajien tarkastuskertomukset, jotka täydentävät hyvin toisiaan. Yliopiston keskusarkistosta taas olen löytänyt hoitokunnan osuutta Viikin vankisiirtolan historiaan kuvaavia asiakirjoja, tärkeimpinä vuokrasopimukset sekä sota-aikaa koskevat kirjeet.

Heti arkistomateriaalien jälkeen tärkein alkuperäismateriaalini on ollut Suomen Vankeinhoitomiesten Yhdistyksen julkaiseman Vankeinhoito-lehden vuosikerrat vuosilta 1932-1961.¹⁷ Nimimerkki J.V.V.:n, jonka kirjoituksia käytän lähteenä eniten, henkilöllisyydestä olen onnistunut paljastamaan sen verran, että vuosina 1930-1932 Suomen Vankilavirkailijain Liiton sihteerinä toimi J.V. Virtanen niminen henkilö, jonka oletan olevan sama vankeinhoitomies.¹⁸ Vankeinhoito-lehden lisäksi en ole käynyt läpi muita lehtiä, sillä mistään ei ole käynyt ilmi, että Viikin vankisiirtolasta olisi kirjoitettu lehdissä jossain vaiheessa. Vankeinhoitolaitoksen koulutuskeskuksen, jossa arkistosta löytyy lehtileikekokoelma, joka alkaa kuitenkin vasta vuodesta 1946. Olen varmuuden vuoksi käynyt ensimmäisen lehtileikemapin läpi, koska siinä olleissa leikkeissä käsiteltiin sota-ajan jälkipuintia vankiloiden osalta, mutta Viikkiä ei mainita. Tutkimusaikanani toimi kolme vankeinhoitoa tutkinutta komiteaa, joiden mietintöihin olen myös tutustunut.

---

¹⁷ Vuoteen 1927 Suomen Vankeinhoitomiesten Yhdistyksellä ja Suomen Vankilapalvelijain Liitolla (vuodesta 1929 Suomen Vankilavirkailijain Liitto SVL) oli yhteinen lehti. Tämän jälkeen vartijakunta toimitti omaa lehteään Uutta vankeinhoitolehteä ja vankeinhoitomiehet Vankeinhoitoa.

¹⁸ Kettunen Risto (toim.), Avainasemassa, Vankilavirkailijain Liiton vaiheita vuosilta 1895-1995. Vankilavirkailijain Liitto VVL r.y., Lappeenranta 1995, 126.

Tutkielmaani sopivaa aikalaiskirjallisuutta olen käyttänyt kolmen teoksen verran. Tehtailija A. Asko-Avoniuksen vankiloiden teollisuustyötä kritisoivia kahta lehtistä 30-luvulta olen käyttänyt kuvaamaan asenteita maataloustyötä kohtaan. Arvo Turtiaisen päiväkirjasta Ihminen No. 503/42 sen sijaan löytyi kuvauksia maataloustyöstä Riihimäen ja Sukevan keskusvankiloissa jatkosodan ajalta.

1.3.2 Muut lähteet

Suurin osa Suomen vankeinhoidon historian tutkimuksista on syntynyt kaksikymmentä vuotta sitten vankeinhoidon historiaprojektin tuloksena. VAHO 100- sarja käsittää 13 suppeahkoa julkaisua, joissa on tutkittu vankeinhoitoa eri näkökulmista. Oman tutkimukseni kannalta hyödyllisimmät näistä ovat Miikka Ruokasen tutkimus ihmiskäsityksestä vapausrangaistusten täytäntöönpanoa koskevassa lainsäädännössä, Raili Matinpuron tutkimus vankien oikeuksista ja vankilajärjestyksestä sekä Timo Ahon ja Vuokko Karsikkaan keräämät vankien taustaan ja vankilukuun liittyvät tilastot.

Saman projektin yhteydessä julkaistu kirjasarja Suomen vankeinhoidon historiaa käsittää neljä osaa, joista ensimmäinen Katsauksia vankeinhoidon kehitykseen ja toinen Vangit- Vankilat- Sota ovat olleet minulle erittäin tärkeää lähdeaineistoa. Ensimmäinen osa koostuu eri näkökulmiin paneutuvista artikkeleista, toinen osa, Jussi Nuortevan tutkimus Suomen vankeinhoidonlaitoksesta toisen maailmansodan aikana, on varsin hyvä yleisesitys sodan aiheuttamista muutoksista ja haasteista vankeinhoidolle.

Vankisiirtoloista ei ole julkaistu yhtään tutkimusta suomeksi. Tutkimukseni kannalta hyödyllisimmästä kirjastosta, Vankeinhoidon koulutuskeskuksen kirjastosta Tikkurilasta, löytyy kyllä niin sanottu Grotenfeltin kokoelma, johon kuuluvat vankeinhoidonlaitoksen vanhimmat kirjat, joista suurin osa on 1800-luvulta. Kokoelmaan kuuluu 13 vankisiirtoloita käsittelevää kirjaa, jotka ovat melkein kaikki ranskaksi, jota en osaa, ja käsittelevätkin enimmäkseen karkotukseen perustettuja vankisiirtoloita muun muassa Australiassa ja Siperiassa. Mielenkiintoisin kirjoista oli Mettrayn vankisiirtolaa käsitellyt ruotsinno (alkuteos ranskankielinen), mutta sekin kovin ohut vihkonen, joka keskittyy toiminnan aika mekaaniseen kuvaamiseen eikä vaikuttanut keskeiseltä työni kannalta.

Samassa kirjastossa on aiheesta muutama tutkielma, mutta yhtä lukuun ottamatta kaikki käsittelevät 1954 perustettua vankisiirtolajärjestelmää¹⁹ eivätkä ota mukaan aikaisempia vankiloiden yhteydessä toimineita siirtoloita. Hedelmällisin tutkielmista omalta kannaltani on Runar Berttulan vuodelta 1954 oleva tutkielma Vankilain työtoiminta itsenäisyytemme aikana, joka on tehty vankeinhoitotutkintoa varten. Tämä tutkimus on hyvä kokonaisuus vankityöstä 1917-1950. Työssä tulee hyvin esille vankityön muutokset kuvattuna aikana ja vaikka tutkimus on kirjoitettu tutkitun ajan omista lähtökohdista eikä siinä vankityötä sidota mihinkään pidempään linjoihin tai teorioihin, se on ansiokasta kuvausta siitä mitä konkreettisesti minäkin aikana tehtiin.

Suomen vankiloiden historiikkeja on julkaistu VAHO 100- projektin yhteydessä 11 kappaletta. Harmillista kyllä, Helsingin kuritushuoneen/keskusvankilan historiikki on vasta tekeillä ja valmistunee syksyllä 2006. Näin ollen historiikit eivät ole keskeistä lähdemateriaalia, vaikka Viikki mainitaankin Helsingin lääninvankilan historiikissa muutaman kerran.

Ainut työhöni sopiva muistelu vankityöstä on Nestori Parkkarin Suomalaisessa keskitysleirissä vv. 1940-1944. En kuitenkaan käyttänyt tätä teosta kuin yhdessä kohdassa Turtaian näkemysten tukena, koska muistelmat on kirjoitettu sellaisella kommunistisella kiihkolla, että kirjaa on vaikeaa pitää kovin luotettavana. Toisekseen Parkkari ei istunut tuomiotaan tavallisessa vankilassa vaan joutui työvangiksi rintamalle vangeista koottuun niin sanottuun Pärmin pataljoonaan enkä tämänkään vuoksi pidä sitä vertailukelpoisena Viikin kanssa.

Oppaanani vankisiirtolan mikrohistorialliseen tarkasteluun instituutiona on toiminut Michel Foucault. Hänen jo klassikoksi muodostuneesta teoksestaan Tarkkailla ja rangaista olen saanut paljon virikkeitä ja intoa sekä ennen kaikkea uskoa marginaalialueilla olevien ilmiöiden mikrohistoriallisen tutkimuksen hedelmällisyyteen. Foucault pitää Ranskan osalta rangaistus- ja huoltolaitosjärjestelmän muotoutumisen

---

¹⁹ Ennen vuotta 1954 *vankisiirtolalla* tarkoitettiin vankilan osaa, joka fyysisesti sijaitsi erillään emovankilasta. 1954 vankisiirtolasta tuli virallisesti progressiivisen järjestelmän viimeinen vaihe ennen vangin vapautumista (ehdonalaista vapautta). 1946 perustettiin *työsiirtola*-järjestelmä korkeintaan vuoden mittaisten vankeusrangaistusten vaihtoehdoksi suljetulle vankilalle.

päätösajankohtana vuotta 1839, jolloin perustettiin Mettrayn maataloussiirtola alaikäisille vangeille. Tämä siirtola on Foucault'n mielestä merkittävä, koska Mettrayssa yhdistyi aineksia niin luostarista, vankilasta, koulusta kuin armeijastakin eli tässä työsiirtolassa kiteytyi kiinnostavalla tavalla uudenlaisen kurinpitoyhteiskunnan erilaiset keinot yksilön muokkaamiseksi ja valvomiseksi.²⁰

---

²⁰ Foucault Michel, Tarkkailla ja rangaista. Otava, Keuruu 2000, 403.

2 VANKISIIRTOLOIDEN PERUSTAMISEEN JOHTANUT KEHITYS

2.1 Vankeinhoito Suomessa

Vapausrangaistuksen historia alkaa Ruotsin valtakunnan, jonka osa Suomi oli, laissa vuodesta 1734, jolloin vapausrangaistuksia oli kahdenlaisia: rangaistustyö ja vankeus, ensimmäinen näistä ankarampi. Vuoden 1866 rangaistusten täytäntöönpanoasetuksessa (RTA) vapausrangaistuksia oli yksi lisää: kuritushuone (entinen rangaistus/pakkotyö), vesileipä (johon tuomittiin yleensä sakoista) ja vankeus. Tässä vaiheessa vapausrangaistukset lisääntyivät jyrkästi ja ne tulivat vanhojen karkotus-, häpeä- ja ruumiinrangaistusten tilalle. Progressiivinen järjestelmä oli käytössä jo rikoslain astuessa voimaan 1894. Vapausrangaistuksen tarkoituksena oli lain mukaan ei ainoastaan rangaistavan varma säilyttäminen vaan myös pyrkimys parantamiseen sekä työhön ja järjestykseen totuttaminen. Miespuolisille kuritushuonevangeille oli jo vuoden 1866 RTA:ssa annettu oikeus käydä töissä vankilan ulkopuolella, mutta, koska töitä ei saanut tehdä ”vapaiden” työntekijöiden seassa, jäi oikeus lähinnä kuolleeksi kirjaimeksi.²¹

Hoitoideologian ideat saapuivat Suomeen 1880-luvulla. Tapio Lappi-Seppälä luettelee kirjassaan rangaistusjärjestelmien historiasta hoitoideologian aikaansaamia muutoksia suomalaisessa rangaistusjärjestelmässä ja mainitsee erityisestävyyteen pyrkineinä uudistuksina 1900-luvun alussa muun muassa ehdollisen rangaistuksen käyttöönoton, päiväsakkojärjestelmän, turvasäilölain ja pakkolaitokseen eristämisen.²²

Kansainvälisiä vankeinhoidon virtauksia maailmalta saapui kansainvälisten vankeinhoitokongressien kautta, joihin myös suomalaiset ”vankeinhoitomiehet” ottivat osaa. 1800-luvun kokouksissa puhuttiin useaan otteeseen maataloussiirtoloiden perustamisesta ja keskustelu jatkui 1900-luvun puolelle.²³ 1930-luvulla Vankeinhoito-lehdessä julkaistiin useita muun muassa Ruotsin vankisiirtoloita esitelleitä artikkeleita. Innokkain siirtolatoiminnan siirtämisessä Suomeen oli Johan Waldemar Castren, joka

---

²¹ Hannula Ilari, Vankeinhoitoon liittyvän lainsäädännön historiaa 1881-1975. Teoksessa Suominen Elina (toim.), Katsauksia vankeinhoidon kehitykseen. Suomen vankeinhoidon historiaa osa 1. Valtion painatuskeskus, Helsinki 1981, 89-90.

²² Lappi-Seppälä, 146-147.

²³ Kiema, 21-22.

toimi Helsingin viereisen kuritushuoneen (myöhemmin Helsingin keskusvankila) johtajana 1899-1918. Ideaa kokeiltiin jo 1860-70-luvuilla Nurmeksen pitäjässä, mutta kokeilu oli katastrofi, jonka vuoksi ajatus joutui Suomessa jäihin muutamaksi vuosikymmeniksi ja otti uudestaan tulta vasta 1910-luvulla,²⁴ vaikka paineet perustamiselle olivat vankiloiden tilanahtauden vuoksi varsin kovat.

Vuonna 1913 perustettiin ensimmäinen vankisiirtola Ilmajolle.²⁵ Vankisiirtoloiden perustamista vauhditti vankiloiden tilanpuutteen lisäksi suljetuissa vankiloissa tehdyn työn yksipuolisuuden arvostelu, yksityisten yrittäjien vankiloiden työtä kohtaan esittämä kritiikki, toiveet paremmista kasvatusmahdollisuuksista ja vankisiirtoloiden sopiminen progressiiviseen järjestelmään. Ratkaisevan sysäyksen antoivat ensimmäinen maailmansota ja sen mukanaan tuoma linnoitustöiden tarve.²⁶ Vuonna 1916 perustettiin kaksi merisiirtolaa, toinen Helsingin ja toinen Turun kuritushuoneen alaisuuteen. Näissä kahdessa siirtolassa tehtiin venäläisen sotilasjohdon johdolla linnoitustöitä. 1917 Kuopion lähelle perustettiin vallitustöitä tekemään uusi Helsingin keskusvankilan alainen Toivalan vankisiirtola. Aiemmin perustetut Helsingin kuritushuoneen alaiset vankisiirtolat jatkoivat uudis- ja suonraivaustöitä. Ajoittain töitä tehtiin myös yksityisille.²⁷

Myös Ilmajokea seuranneet vankisiirtolat keskittyivät maatoihin ja toimivat kaikki Helsingin kuritushuoneen alaisuudessa. Vuonna 1919 oli toiminnassa neljä tällaista vankisiirtolaa: Ilmajoki, Sukeva, Lammi ja Mäntyharju.²⁸ Näissä oli yhteensä 391 vankia eli 11% kaikista maamme vangeista.²⁹ Tämä 1910-luvun vankisiirtoloiden perustaminen voidaan katsoa Helsingin kuritushuoneen siirtoloiden ensimmäiseksi vaiheeksi. Toinen vaihe, johon tämä tutkimus kuuluu, alkoi 1930-luvun alussa, jolloin

---

²⁴ Simonen S., Vankityö maatalouden palveluksessa. Vankeinhoito 1937, 125-130.

²⁵ Sama, 125-130.

²⁶ Hannula, 99. Vuosina 1916-1917 perustettiin kolme vankisiirtolaa linnoitus- ja vallitustöitä varten. Nämä toimivat suoraan sotilasjohdon alaisuudessa. Laitinen Jouko, Vankeinhoidon voimavarojen kehitys 1860-luvulta nykypäivään. Teoksessa Suominen Elina (toim.), Katsauksia vankeinhoidon kehitykseen. Suomen vankeinhoidon historiaa osa 1. Valtion painatuskeskus, Helsinki 1981, 193. (Laitinen 1981)

²⁷ Berttula Runar, Vankilain työtoiminta itsenäisyytemme aikana. Pro gradu- tutkielma vankeinhoitotutkintoa varten 1954, 9.

²⁸ Nevalainen, 12-13.

²⁹ Terho Paavo, Vankilain maatalous. Teoksessa Virtanen Veikko (toim.), Vankeinhoidon keskushallinnon 75-vuotistaival vv. 1981-1956. Keskusvankilan kirjapaino, Helsinki 1958, 53.

Helsingin keskusvankila³⁰ vuokrasi Viikin latokartanon kylän sotilasvirkatalon ja vastaavan tilan Kårbölen kylästä (Malminkartanon vankisiirtola). Vuonna 1934 keskusvankiloiden alaisia vankisiirtoloita oli neljä: Viikin latokartano, Malminkartano, Ojoinen ja Kirstula, joissa vankipaikkoja oli yhteensä 258.³¹ Kaikki Helsingin kuritushuoneen alaisuuteen 1910-luvulla perustetut vankisiirtolat olivat tähän mennessä itsenäistyneet omiksi vankiloikseen.³²

2.2 Työtoiminta vankiloissa ennen 1930-lukua

Suomessa työhön määrättyjen vankien määrä alkoi merkittävästi nousta Viaporin linnoitustöiden aikaan 1700-luvun puolella välissä. Kuten palkollissäännöissä määrättiin, oli vuosipalvelusta karttavat henkilöt kuten kerjäläiset ja maankulkijat pantava kruunun linnoihin töihin. Viaporin työlaitokseen passitettiin näiden lisäksi myös rangaistusvankeja. Irtolaisia ei olisi määräysten mukaan saanut päästää kosketuksiin rikollisten kanssa, mutta olosuhteiden pakosta määräystä ei voitu toteuttaa ja irtolaisia käsiteltiinkin työlaitoksessa kuin rikollisia. Sata vuotta ennen Viikin vankisiirtolan perustamista Viaporissa oli noin 250 rangaistusvankia ja 350 irtolaista.³³

Myös kuritushuoneissa ja työvankiloissa työtoiminta oli jo ennen itsenäisyyttä laajaa, mutta vangeilla teetettiin pääasiassa käsitöitä: puusepän, suutarin ja räätälin töitä. Käsitöiden teettäminen vangeille oli ristiriidassa sen kanssa, että huomattava osa vangeista oli ennen vankilaan joutumistaan tehnyt maatalous- ja muita ulkotöitä, ja vankeinhoitolaitoksenkin piirissä kiisteltiin siitä millaisiin töihin vankeja tulisi sijoittaa. Monet johtavassa asemassa olleet vankeinhoitomiehet katsoivat, että rikollisuuden kasvun syynä oli teollistuminen ja väestön muutto asutuskeskuksiin. Tällä perusteltiin sitä, että vankeja tuli perehdyttää maataloustöihin ja sijoittaa vapauduttuaan maaseudulle.³⁴

---

³⁰ Helsingin kuritushuoneen nimi muuttui 1923 Helsingin keskusvankilaksi. Lähde: Nuorteva Jussi, Suomen vankeinhoidon matrikkeli 1888-1988. Suomen vankeinhoidon historiaa osa 2. Oikeusministeriön vankeinhoito-osasto, Helsinki 1989. (Nuorteva 1989)

³¹ Laitinen, 202.

³² Nevalainen, 12-13.

³³ Nygård Toivo, Irtolaisuus ja sen kontrolli 1800-luvun alun Suomessa. Jyväskylän yliopisto, Jyväskylä 1985, 104-105.

³⁴ Laitinen Jouko, Vankeinhoitolaitoksen ja sen henkilöstön aseman kehityspiirteitä sadan vuoden aikana. Teoksessa Kettunen Risto (toim.), Avainasemassa, Vankilavirkailijain Liiton vaiheita vuosilta 1895-1995. Vankilavirkailijain Liitto VVL r.y., Lappeenranta 1995, 25. (Laitinen 1995)

1910-luvulla aloitettiin vankisiirtoloiden perustaminen vallitus- ja linnoitustöihin sekä uudis- ja suonraivaukseen. Kansalaissodan jälkeen valtaisaan valtiorikosvankien määrää sijoitettiin vankisiirtoloista yksityisille töihin: soita ja metsiä ojittamaan, hakkaamaan metsää ja raivaamaan maata.³⁵ 1954 tutkielman vankiloiden työtoiminnasta tehneen Runar Berttulan näkemys valtiollisista vangeista kuvaa myös myöhempien aikojen kyynistä suhtautumista poliittisista syistä vangitun muuttumismahdollisuuksiin vankilassa:

”Näiden vankien suhteen ei voitu eikä liene ollut tarpeenkaan toteuttaa kasvatus- tai muita parannusmenetelmiä, vaan ainoa menetelmä oli, kuten sanottu, heidän pitämisenä työssä ja jonkinlaisessa toiminnassa, jotta toimettomuudesta aiheutuva suuri vaara ei olisi päässyt heissä liikaa tuhoa tekemään.”³⁶

Toki myös kriminaalivankeja oli paljon maatalousvankiloissa, olihan vankeinhoitolaitoksen keskeinen tavoite vankien tehokas sijoittaminen tuloa tuottavaan työtoimintaa. Työtoiminnan koneellistuminen loi lisää vankipaikkoja työhuoneisiin, kasvatti työ- ja ammattialojen määrää sekä lisäsi työtoiminnasta saatuja tuloja.³⁷ Kaikkia erityisesti 20-luvulla alkanut koneellistaminen ei miellyttänyt. Johtaja Arvo Linna kommentoi Vankeinhoito-lehdessä 1920:

”Työliikkeen olisi käytettävä ne miljoonat, mitä se tarvitsee tehtaiden perustamiseen, siten että se ostaisi pieniä maatiloja, joilla voisi sijoittaa työhön sellaiset vangit, joille on suorastaan vahingoksi, jos he vieraantuvat maataloustöistä oppimalla pikkuisen jotakin ammatintapaista.”³⁸

Kehitystä ei kuitenkaan voinut kokonaan pysäyttää: 1920-luvulla Helsingin kuritushuoneella hankittiin painokoneita ja perustettiin puuseppätehdas. Vuonna 1928 vangin työpäivä pidennettiin kahdeksasta tunnista kymmeneen. Tätä

---

³⁵ Berttula, 16.

³⁶ Sama, 26.

³⁷ Laitinen 1995, 27-28.

³⁸ Berttula, 45.

valtiovarainvaliokunta perusteli vankiloiden työliikkeen tulojen lisäämisellä. Mutta oli perusteluna sekin, että vangin aika oli tavalla tai toisella käytettävä hyödyksi.³⁹

Tarkoitus ei kuitenkaan ollut tehdä vankiloista yrityksiä, jotka myyvät eniten tarjoavalle vaan kuten valtioneuvosto 1921 huomautti: työtoiminta oli suunnattava virastojen ja yleisten laitosten tarpeiden tyydyttämiseksi. Ongelma oli kuitenkin se, että valtion laitokset tilasivat tavaraa mieluummin yksityisiltä yrittäjiltä kuin vankiloilta. Ainoastaan puolustuslaitos tilasi suuressa määrin tavaraa vankiloilta. Koneellistamisen toivottaminen tervetulleeksi johtui toiveesta saada vankilat itsekannattavaksi ja vankilateollisuutta esiteltiin 1920-luvulla ylpeänä jopa messuilla.⁴⁰ Riemua ei kuitenkaan kestänyt kauan, 1930-luvun pula-aika oli jo ovella.

2.3 Viikin vankisiirtolan perustaminen

1920-luvulla lupaavasti alkuun saatu vankiloiden työtoiminnan teollistaminen joutui pula-ajan alkaessa, 1930-luvun alussa, vaikeuksiin: tuotteita ei saatu myytyä, niitä kertyi varastoon ja työstä oli pulaa. Alkoi jälleen olla tarvetta sijoittaa vankeja muihin tehtäviin. Sopiviksi osoittautuivat valtion hankkeet, kuten rautateiden, kanavien ja maanteiden rakentaminen sekä suonkuivaus.⁴¹

Myös Helsingin keskusvankilaan tehtiin lisää tilaa työtoiminnalle. 1931 keskusvankilaa laajennettiin rakentamalla työhuonerakennus ja lisärakennus toimistotiloille,⁴² 1933 rakennettiin erillinen sakkolaisosasto 240 sakkovangille. Tällä osastolla teetätettiin pienehköjä ulkotöitä, kuten maansiirtoa ja polttopuiden tekoa.⁴³ Lisää ulkotöitä, joihin sijoittaa toimettomia vankeja, oli silti saatava ja Viikin tilan vuokraaminen oli yksi ratkaisu, joka palveli niin yliopiston kuin vankeinhoitolaitoksenakin intressejä. Samaan tarkoitukseen vuokrattiin 1932 Malminkartanon virkatalo.

---

³⁹ Veikkola Jaana, Helsingin lääninvankilan historiikki. Helsingin lääninvankila, Vantaa 1998, 106.

⁴⁰ Berttula, 46-50.

⁴¹ Virtanen, 53.

⁴² Nevalainen, 12-13.

⁴³ Laitinen 1981, 203.

Viikin virkatalon 500 hehtaarin⁴⁴ tiluksineen ja tilalla olleine rakennuksineen vankeinhoitolaitos vuokrasi toukokuun 27. päivänä 1931 allekirjoitetulla sopimuksella Helsingin yliopiston Viikin ja Malminkartanon hoitokunnalta.⁴⁵ Helsingin kaupunki oli aiemmin samana vuonna luovuttanut 1921 kaupungin haltuun siirtyneet Viikin ja Malminkartanon tilat yliopiston käyttöön korvaamaan koe- ja tutkimustoiminnan eriyttämisen yhteydessä kaksi vuotta aiemmin menetettyä Jokiniemen tilaa Tikkurilassa. Ennen yliopistolle päätymistään Helsingin kruununkartanon osaksi 1553 perustettu Viikin tila oli toiminut maaherran ja sotilaiden virkatalona.⁴⁶ ”Korkeimman maatalousopetuksen alalla” oli jo kauan oltu tyytymättömiä siihen, ettei tarpeellisia koetiloja ja kenttiä ollut opetusta varten käytettävissä, mutta nyt Malminkartanon ja Viikin tilat oli tarkoitus kunnostaa yliopiston maa- ja metsätaloustieteellisen tiedekunnan tutkimuskäyttöön.⁴⁷

Ensimmäisessä vuokravälikirjassa vankeinhoitolaitos ja hoitokunta sopivat neljän vuoden vuokra-ajasta. Vuokrahinnaksi sovittiin 50 000 markkaa⁴⁸ vuodessa, ensimmäiseltä vuodelta kuitenkin vain 10 000 markkaa. Vuokran vankeinhoitolaitos lupasi suorittaa vangeille sopivalla työllä. Viljelyksiä ja rakennuksia tuli ylläpitää niin, että ne vuokrakauden kuluessa pysyvät kunnossa eivätkä joudu rappiolle. Perusparannusten, uudisviljelysten ja rakennustöiden tuli noudattaa hoitokunnan hyväksymää suunnitelmaa, vaikkakin vankeinhoitolaitoksella oli oikeus rakentaa tarpeellisiksi katsomansa turvallisuuslaitteet.⁴⁹ Neljän vuoden kuluttua, 14.3.1935, hoitokunta ja vankeinhoitolaitos uusivat sopimuksensa seuraavaksi neljäksi vuodeksi. Muuten sopimus oli täysin samansisältöinen, mutta vuokra oli noussut 80 000 markkaan vuodessa.⁵⁰

---

⁴⁴ Berttula, 63-64.

⁴⁵ Vuokravälikirja 27.5.1931. Viikin latokartanon vuokra- ja kauppakirjat sekä oikeudenkäyntiasiakirjat 1921-1946. Viikin ja Malminkartanon hoitokunnan arkisto, Helsingin yliopiston keskusarkisto (HYK).

⁴⁶ Muroke Veijo, Viikin laitosrakennukset. Teoksessa Pekkala-Koskela Eea (toim.), Yliopiston Helsinki. Helsingin yliopisto 1989, 134.

⁴⁷ Muroke, 134.

⁴⁸ Nordea-pankin internetistä löytyvällä rahanarvokertoimella laskettuna vuoden 1931 50 000 markkaa on vuoden 2003 rahassa 90 100 markkaa (noin 15 000 euroa).

⁴⁹ Vuokravälikirja 27.5.1931. Viikin latokartanon vuokra- ja kauppakirjat sekä oikeudenkäyntiasiakirjat 1921-1946. Viikin ja Malminkartanon hoitokunnan arkisto, HYK.

⁵⁰ Vuokravälikirja 14.3.1935. Viikin latokartanon vuokra- ja kauppakirjat sekä oikeudenkäyntiasiakirjat 1921-1946. Viikin ja Malminkartanon hoitokunnan arkisto, HYK.

Ensimmäisenä kahtena vuonna vangit kuljetettiin keskusvankilasta päiväksi töihin Viikkiin. Tästä huolimatta työt pääsivät kunnolla alkuun: vuonna 1931 Viikin sotilasvirkatalolla tehtiin päivätöitä 6980 päivää, joista viljelykseen käytettiin 73%. Loppuaika kului rakennus- ja metsätöihin. Viikissä kävi päivittäin töissä keskimäärin 35 miestä ensimmäisenä vuonna, seuraavana noin kymmenen enemmän. 1932 päivätöiden määrä oli yli kaksinkertaistunut. Edelleen suurimman osan ajasta vei maanviljelys, sitten salaojitus, rakennustyöt, metsätyöt ja pienimpänä ryhmänä raivaustyöt. Viikissä oli jo tuolloin 14 hevosta, joista koko päivän oli ajossa seitsemän tai kahdeksan. Vaikka viljelystyöt veivät eniten aikaa, rakennustyöt olivat huomattavia: vangit korjasivat ränsistyneet navetan ja sikalan sekä rakensivat kalustovajan ja sähkövirran muuntaja-aseman. Nautakarjaa hankittiin samana vuonna 46 kappaletta ja keskusvankilan siat, joita oli sata kappaletta, siirrettiin tilalle. Lisää viljelysmaata saatiin raivattua 2,5 hehtaaria, salaojitettua noin 20 hehtaaria ja avo-ojitettua noin 15 hehtaaria.⁵¹

---

⁵¹ Helsingin keskusvankilan vuosikertomus 1931 ja 1932. Da 5 vuosikertomukset, Helsingin keskusvankilan arkisto, Kansallisarkisto (KA).

3 TYÖN TUOTTAVUUDESTA PARANTAVUUTEEN 1931-1938

3.1 Alku näyttää lupaavalta

Vankilalaitoksen ulkopuolisten arvioijien mukaan 1930-luvulla Suomen vankiloita luonnehtivat ahkera työnteko, kuri ja järjestys sekä siisteys ja puhtaus.⁵²

Vankeinhoitolaitoksen sisälläkin oltiin ilmeisen tyytyväisiä. Vankeinhoito-lehdessä nimimerkki J.V.V. oli ensimmäinen, joka kirjoitti uudesta vankisiirtolasta. Vain pieni seikka häiritsee hänen intoaan Viikin tilan hoidosta:

*”Asemansa ja maanlaatunsa puolesta erinomainen tarkoitukseensa ellei ota huomioon Helsingistä itään suuntautuvaa valtatieä, joka jossain määrässä häiritsee vankilan rauhallista toimintaa.”*⁵³

Viikki ei 30-luvulla ollutkaan niin syrjässä pääkaupungista kuin voisi kuvitella. Lähellä sijainnut Malmi oli maalaiskunnan kuntakeskus, jossa sijaitti rautatieasema, kunnantalo, sairaala, apteekki, eläinlääkäri ja nimismiehen kanslia. Viikissäkin toimi ruotsinkielinen kansakoulu.⁵⁴ Vuonna 1934 Viikin läpi rakennettiin rautatie Herttuaniemestä Malmille.⁵⁵

Vankiloita oli perinteisesti rakennettu asutuksen laitamille tai hyvinkin kauas asutuksesta, eikä asutuksen tai liikenteen läheisyyteen ollut 30-luvullakaan vielä totuttu vaan sitä pidettiin lähinnä uhkana. Helsingin viereinen kuritushuonekin perustettiin kyseiselle paikalla 1700-luvulla muun muassa siksi, että ympärillä ei ollut asutusta, mutta sen sijaan hyvät mahdollisuudet viljelyskelpoisen maan hyväksikäyttöön.⁵⁶ Suomen ensimmäisen vankisiirtolan perustamista Ilmajoelle 1913 taas perusteltiin paikallisen väestön rauhallisuudella ja kunnollisuudella.⁵⁷ 1930-luvulle tultaessa maatalouden harjoittaminen kaupunkivankiloissa, kuten keskusvankilassa, ei enää ollut

---

⁵² Veikkola, 106.

⁵³ J.V.V., Viikin vankisiirtola. Vankeinhoito 1933, 133-135. (J.V.V. 1933)

⁵⁴ Litzen ja Vuori, Helsingin maalaiskunnan historia 1865-1945. Kunnallishallinnon uudistuksesta suureen alueluovutukseen. Vantaan kaupungin juuret. Gummerus, Jyväskylä 1997, 323-394.

⁵⁵ J.V.V., Viikin vankisiirtolan kuokkamaalta. Vankeinhoito 1934, 216-217. (J.V.V. 1934)

⁵⁶ Nevalainen, 11.

⁵⁷ Lahti, 193.

mahdollista, joten tämänkin vuoksi oli luonnollista, että maataloustyöt siirrettiin erillisiin vankisiirtoloihin.

Viikissä tarkastuksen 15.12.1932 suorittanut vankeinhoidon tarkastaja oli nimimerkki J.V.V.:n tavoin huolissaan suuren maantien läheisyydestä. Tarkastuskertomukseen hän on huomauttanut vankien löysästä vartioinnista ja jättämisestä hiekkakuormaa odottamaan tien poskeen, jossa voi joutua sivullisten kanssa tekemisiin.⁵⁸ Seuraavana vuonna tarkastaja huomautti samasta asiasta uudelleen ja totesi, että keskusvankilassa tuli siirtolaan valittavat vangit seuloa huolella.⁵⁹

Vuonna 1933 rakennettiin Viikin virkatalosta kaakkoon sijainneelle ”kauniin mäntymetsän eteläiselle rinteelle” kaksi parakkirakennusta, joita ympäröi korkea piikkilangasta tehty aita. Parakkeihin rakennettiin kuusi yhteishuonetta, joista kuhunkin mahtui nukkumaan 15 miestä, sekä huoneet päivä- ja yövartijoille. Piharakennukseen tehtiin keittiö, vaatteiden kuivaushuone, sauna ja kaksi varastosuojaa.⁶⁰ Samana vuonna käynnistyi muukin uudisrakentaminen todenteolla: yliopiston laboratorion, konehallimuseon⁶¹ ja opiskelijarakennuksen rakennustyöt saatiin käyntiin.⁶²

Vankiluku kohosi lähemmäs 90 miestä ja henkilökuntaan kuului viiden vartijan lisäksi tilanhoitaja, työnjohtaja, vartioesimies, karjakko ja autonkuljettaja. Vuoden 1933 tarkastuskertomuksesta käy lisäksi ilmi, että parakkeja vartioi yöllä vartiokoiria yhden yövartijan apuna. Karjakon avuksi määrättyjen vankien työpäivä alkoi aamulla kello 4.30, muiden seitsemältä ja jatkui kuuteen illalla. Lauantaisin ja juhlapäivien aattona töitä tehtiin vain neljään, jonka jälkeen vangit pääsivät saunaan ja tekivät pienempiä taloustöitä. Ulkona oli lupa olla yhdeksään illalla.⁶³

Viikin tuottamat maanviljelys- ja karjatuotteet saatiin hyvin kaupaksi suuren kulutuskeskuksen ja rautatieliikenteen läheisyyden vuoksi. Suurin osa meni eri

---

⁵⁸ Viikin vankisiirtolan tarkastuskertomus 15.12.1932. Hc 2 Vankeinhoidon tarkastajien tarkastuskertomukset 1932-1944. Oikeusministeriön vankeinhoito-osaston arkisto (OM VAHO), KA.

⁵⁹ Viikin vankisiirtolan tarkastuskertomus 9.10.1933. Hc 2 Vankeinhoidon tarkastajien tarkastuskertomukset 1932-1944. OM VAHO, KA.

⁶⁰ J.V.V. 1933, 133-135.

⁶¹ Vankien rakentama museorakennus toimii nykyäänkin Helsingin yliopiston maatalousmuseona.

⁶² Hoitokunnan kirje maatalousministeriölle 25.10.1938. Lähetetyt kirjeet 1931-1941, Viikin ja Malminkartanon hoitokunnan arkisto, HYK.

vankiloiden tarpeisiin, mutta huomattavat määrät myytiin myös valtiokonttorille ja yksityisille. Salaojitukseen ja maanparannukseen oli hankittu uudenaikaisimmat maanviljelyskoneet, ja yleisvaikutelma oli tehnyt tilalle vierailleeseen nimimerkkiin valtavan vaikutuksen: peltoa oli silmäkantamattomiin ja sen takana siinsi meri. Rakennukset olivat hyvässä kunnossa ja tarkoitukseen soveltuvat. Vangitkin olivat ahkeria ja järjestys moitteeton.⁶⁴

Maatalousvankiloissa pula-ajasta hyödyttiin lisääntyneenä työvoimana, vaikka samaan aikaan määrärahoja supistettiin. Vuonna 1931 varavankiloiden ja vankisiirtoloiden vankipaikkoja vähennettiin yhteensä noin tuhannella, vankien työosuusrahat puolitettiin ja henkilökunnan kokonaismäärää vähennettiin yli 150 hengellä. Viikissä työt oli kuitenkin jo ehditty saada hyvään vauhtiin, kiitos vankeinhoitolaitoksen uudisrakennus- ja peruskorjausrahojen, joita oli jaettu kolminkertaisesti vuosina 1928 sekä 1930 ja suunnattu erityisesti vankien työllistämiseen.⁶⁵ Näinä vuosina vankeinhoitolaitokselle osoitettiin vankipäivää kohti enemmän varoja kuin koskaan aikaisemmin.⁶⁶

3.2 Maatyö teollisen työn tilalle

Suljetuissa vankiloissa teollisesti harjoitettu työ ja sen aiheuttama kilpailu, erityisesti puusepätöiden alalla, aiheutti närää teollisuuden työnantajaliitoissa, jotka vaativat jo vuonna 1930 oikeusministeriötä sijoittamaan vankeja muualle kuin teollisuuteen. Vankiloiden teollistamisen aikaansaama kasvanut kritiikki ei koskenut samalla tavalla maatalousvankiloita kuin suljettuja vankiloita. Vankien käyttö soiden raivaukseen ja muihin maatyöihin hyväksyttiin ilomielin kritisoijien taholta, mutta nämäkin työt tulisi teetättää lihasvoimin, jotta työ olisi vangeille mahdollisimman raskasta. Puusepäällä toiminut tehtailija A. Asko-Avonius, joka myöhemmin perusti Asko-ketjun, kirjoitti 1933 tekemässään lentokirjasessa:

---

⁶³ J.V.V. 1933, 133-135.

⁶⁴ Sama, 133-135.

⁶⁵ Viikin ja Malminkartanon tilojen rakennustöiden lisäksi vankeinhoidon 30-luvun alun huomattavimmat rakennusinvestoinnit olivat Sukevan ja Riihimäen rakennustöiden loppuunsaattaminen sekä Konnunsuon-Muukon radan rakentaminen.

⁶⁶ Laitinen 1981, 200-201.

” Siis käsitykseni on, että kaikki työkykyiset vangit olisi sijoitettava ulkoilmatöihin. Silloin vankilatyö ei pääsisi tukahduttamaan vapaiden ammatinharjoittajien elinkeinoa. Ja kun vanki vuosien mittaan tottuu raskaaseen työhön, on hänet helppo vankilasta pääsyn jälkeen sijoittaa maaseudulle uuteen ympäristöön, jossa hänelle tarjoutuu hyvä tilaisuus aloittaa parempi elämä. Hänestä voi siten hyvinkin vielä tulla kunnan työmies, joka pyrkii sovittamaan aikaisemmin yhteiskuntaa vastaan tekemänsä rikoksen.”⁶⁷

Vastaavia kirjoituksia esiintyi lama-aikana muitakin. Vankeinhoitolaitoksen ylijohtajana toiminut A. P. Arvelo vastasi kritiikkiin Uudessa Suomessa ja vakuutti, että enempää vankeja ei kerta kaikkiaan voitu siirtää soille tai muuhun ulkotyöhön. Vankiloilla oli jo 2000 hehtaaria viljeltyä maata, jota tuli vuosittain noin 200 hehtaaria lisää.

Vankeinhoito-osaston taloustarkastajan vuonna 1932 tekemän selvityksen mukaan koko maan työllistetyistä vangeista 1600 oli raivaus- ja maataloustöissä, 892 teki talousaskareita vankiloiden omaksi hyväksi, 558 oli rakennustöissä, ja vain 709 oli erityisesti kritiikkiä herättäneissä puusepän, sorvarin ja veistäjän töissä. Näistä vakuutteluista huolimatta kritiikki vaikutti vankeinhoitolaitokseen ja päättäjiin. Vuonna 1934 ylijohtaja Arvelo ilmoitti, että 1500 vangin sijoittamisesta maanraivaus- ja rakennustöihin käytiin neuvotteluja. Samana vuonna valtioneuvosto asetti komitean tutkimaan vankiloiden työtoiminnan haittoja yksityisille yrittäjille.⁶⁸

Vankeinhoitolaitokselle komitean tulokset tuskin tulivat yllätyksenä. Todettiin, että haitta vapaalle elinkeinoelämälle oli vähäistä, lukuun ottamatta puusepänalaa, jolla oli pulakauden vuoksi liikatarjontaa. Komitea suositteli puusepänanalan töiden vähentämistä ja vankien sijoittamista suonraivaus- sekä muihin ulkotöihin ja muistutti, että töitä tuli ensisijaisesti tehdä valtion laitosten tarpeisiin. Maataloustuottajien huoleen komitea vastasi toteamalla, että koko maan maataloustuotantoon nähden vankiloiden tuotanto oli kovin vähäistä. Joka tapauksessa kritiikin ja menekin supistumisen takia kiellettiin työkonoiden käyttö vankiloissa ellei niitä välttämättä tarvittu laadun tai toimitusajan takia. Myös varastoon valmistaminen esitettiin kiellettäväksi.⁶⁹

---

⁶⁷ Asko-Avonius A., Vankilantehtaat tuhoavat yksityisyrittelijäisyyden puusepäntyön alalla. Etelä-Suomen Sanomain kirjapaino Oy, Lahti 1933, 15. (Asko-Avonius 1933)

⁶⁸ Berttula, 78-83.

⁶⁹ Vankilatyökomitean mietintö. Komiteamietintö n:o 1/1935. Helsinki 1935.

Komitea otti kantaa myös työn tarkoitukseen ja muistutti, että vaikka voimassaolevan lain mukaan vangit oli pakotettava ahkeraan työhön, ei työn pitänyt olla mikään itsetarkoitus. Sen sijaan työtoiminnan päätarkoituksen tuli olla kasvatus sekä kurin ja järjestyksen ylläpito. Työn kasvattavan luonteen vuoksi oli sen myös oltava hyödyllistä ja tuottavaa. Näin vanki oppii työn, jolla voi vapauduttuaan itsensä elättää. Erityisen terveelliseksi ja hyödylliseksi katsottiin maataloustyö, johon aiemmin vastaavia työtä tehneiden lisäksi sopi sijoittaa myös ammattitaidottomat vangit.⁷⁰

Samaa mieltä oli uuden kirjaseen vuonna 1936 julkaissut Asko-Avonius, vaikka kritisoi komiteaa siitä, että sen sympatiat olivat liaksi nykyisen vankilateollisuuden puolella. Hän painotti edelleen raskaan työn kasvattavaa merkitystä, mutta huomautti, että rangaistusajan ei pitäisi olla niin pitkä kuin mihin vallalla oleva progressiivinen järjestelmä oli tuomiot ajanut. Tämä edesauttoi Asko-Avoniuksen mukaan ainoastaan vankilateollisuutta, joka totutti vangin liian helppoon ja lokoisaan oloon vankeuden aikana. Työliikettä koneellistettaessa oli hänen mukaansa unohdettu kasvatukselliset periaatteet, vaikka työ oli kasvatuksellisista tekijöistä tärkein.⁷¹

Loppujen lopuksi yksityisyrittäjät saivat tahtonsa läpi: vankiloiden teollistaminen hiipui ja työvoima suunnattiin ulkotöihin.⁷² Vuonna 1935 perustettiin vielä neljä vankilaa pelkästään asutustoimintaa varten.⁷³ Uudistusten ansiosta vankitilojen määrä kasvoi tuntuvasti, mikä johti merkittävään rakennemuutokseen: tuotannon painopiste siirtyi voimakkaasti maataloustyöhön ja pellonraivaukseen.⁷⁴

3.3 Ihanteena rikollisten palautus maaseudulle

Vallalla oli 1930-luvulla yhteiskunnallinen ideologia, jossa maa ja työ nähtiin yhteiskuntarauhan perustana. Tähän ideologiaan vankien sitominen maataloustyöhön sopi erittäin hyvin. Vankeinhoidossa puhuttiin johdannossa kuvailemastani hoitoideologiasta. Sen olisi pitänyt lähteä siitä, että yksilölle annetaan mahdollisuus

---

⁷⁰ Vankilatyökomitean mietintö. Komiteamietintö n:o 1/1935.

⁷¹ Asko-Avonius A., Kansamme rikollisuus ja teolliset vankilamme. Kanervan kirjapaino Oy, Lahti 1936, 37, 48. (Asko-Avonius 1936)

⁷² Berttula, 87-95.

⁷³ Virtanen, 54.

selvitä ilman rikoksia vankilasta vapauduttuaan ja vankisiirtolan tuli edesauttaa tätä prosessia. Toisaalta taas hoitoideologia puuttui vangin asemaan varsin totaalisesti. Hoitaminen johti käytännössä vankien oikeuksien kaventamiseen, vankilavirkailijoiden toimi- ja harkintavallan laajentamiseen, pitkiin valvonta- ja koeaikoihin sekä pakkotoimiin.⁷⁵ Kun tähän lisättiin 1930-luvulla vallinnut moralismi ja suvaitsemattomuus, alkoi yksittäisen vangin asema näyttää perin ikävältä.⁷⁶

1800-luvun lopulta peräisin oleva käsitys vankityöstä kuritushuonerangaistuksen yhtenä tärkeimmistä tehtävistä ja siitä, että tämän työn tulikin olla sen laatuista, että se ei tuota vangille suurempaa tyydytystä, piti pintansa seuraavallakin vuosisadalla.⁷⁷ Asko-Avoniuksen kanssa samaa mieltä oli Helsingin keskusvankilaa vuonna 1932 tarkastanut vankeinhoidontarkastaja:

”Ulkotöiden arvioinnissa ja lisäruoan myöntämisessä tulisi tällaisena pula-aikana asettaa vangeille suurempia vaatimuksia.”⁷⁸

Toisaalta Viikin vankisiirtolan tarkastuksen yhteydessä 15.12.1932 tarkastaja huomautti perunakeitoksen olleen liian laihaa ja mukavuuslaitosten epäsiistejä.⁷⁹ Säästäväisyyteen kehoitettiin vielä 30-luvun puolivälissäkin. Ylijohtajan mukaan vangeilla saattoi aivan hyvin tarjota vuonna 1935 kaksi kertaa viikossa silakkakeittoa lihakeiton sijaan, jos se tulee halvemmaksi.⁸⁰

Joka tapauksessa alkuvuosina Viikkiin sijoitettiin progressiivisen käsittelyn ja hoitoideologian mukaisesti maaseudulta kotoisin olleita kuritushuonevankeja. Vuoden 1933 tarkastuskertomuksesta käy ilmi, että 88 vangista 25 oli luottovankeja ja nämä kaikki kotoisin maaseudulta. Idea hyvin käyttäytyvien vankien sijoittamisesta taastaansa vastaaviin töihin tuntuu ainakin näiltä osin toteutuneen. On mielenkiintoista, että

---

⁷⁴ Nuorteva Jussi, Vangit - vankilat – sota, Suomen vankeinhoitolaitos toisen maailmansodan aikana. Oikeusministeriön vankeinhoito-osasto, Helsinki 1987, 21. (Nuorteva 1987)

⁷⁵ Vuonna 1932 tuli voimaan laki vaarallisista rikoksenuusijoista, joka mahdollisti pakkolaitokseen eristämisen. Nämä eristämistoimet kohdistuivat vuoteen 1971 asti pääasiassa varkausrikoksista tuomittuihin. Vuonna 1932 myös ehdollisen tuomion sovellusala supistettiin.

⁷⁶ Ruokanen, 94.

⁷⁷ Laitinen 1995, 25.

⁷⁸ Helsingin keskusvankilan tarkastuskertomus 1932. Hc 2 Vankeinhoidon tarkastajien tarkastuskertomukset 1932-1944. OM VAHO, KA.

⁷⁹ Sama.

tilastojen mukaan vuonna 1930 yli puolelle rangaistusvangeista ammatiksi oli merkitty teollisuus, vuorityö, käsityö tai sekatyö, ja vain 20 prosentille maanviljely tai muu maatyö. Tämä ei kuitenkaan tarkoita sitä, etteivät monet vangit olisi olleet kotoisin maalta. Samana vuonna kaupungista oli tilastojen mukaan kotoisin vain kolmasosa rangaistusvangeista. Vangit olivatkin pääasiassa nuoria, naimattomia miehiä Etelä- ja Lounais-Suomen maaseudulta. Koko väestöstä 66 prosentilla pääelinkeinona oli maa- ja metsätalous ja suurin osa suomalaisista asui maalaiskunnissa.⁸¹

Näiden tietojen valossa näyttää siltä, että kaupunkiin maalta toimeentuloaan etsimään eksynyttä yritettiin palauttaa takaisin lähtösijoilleen maaseudulle ansaitsemaan siellä elantonsa, koska väestön keskittymisen asutuskeskuksiin ja kaupungistumisen arveltiin lisäävät rikollisuutta.⁸² Tätä mieltä on oltu siitä lähtien, kun kaupungeja on muodostunut, ja vielä 30-luvulla ratkaisuksi ongelmaan saatettiin ehdottaa teollistumisen kasvun ja kehityksen suorastaan kieltävää ideaa: palautetaan rikolliset maaseudulle ja rikollisuus vähenee. On harmillista, ettei ole tilastoa siitä minne vangit vapauduttuaan päätyivät. Kyynisesti voisi veikata, että moni palasi takaisin kaupunkiin ja usein myös takaisin vankilaan.

Asko-Avoniuksen mukaan maaseudulle palautuksessa olisi sekin etu, että syntyvyys saataisiin nousuun, olihan maaseudulla perinteisesti korkeampi syntyvyys kuin kaupungissa, ja rikollisten siirto maalle ehkäisisi kaupunkiin muodostumaan pyrkivää vakinaista työttömien armeijaa.⁸³

Asko-Avoniuksen mukaan hyvänä porkkanana kannustettaessa vankia ahkeraan työhön voisi toimia vankien muokkaaman ja raivaaman suomaan luovuttaminen heille itselleen vapautumisen jälkeen.⁸⁴ Samaan mieltä oli ollut J.V.Snellman jo vuonna 1860 ehdottaessaan, että karkottamisen sijaan vankeja voisi sijoittaa raivaamaan Suomen

⁸⁰ Veikkola, 108.

⁸¹ Aho Timo ja Karsikas Vuokko, Vankien taustaan ja vankilukuun liittyviä tilastoja 1881-1978. Vankeinhoidon historiaprojektin julkaisu 3/1980. Oikeusministeriön vankeinhoito-osasto, Helsinki 1980, 21- 31.

⁸² Ks. esim. Soikkanen Hannu, Organisaation pitkän aikavälin tutkimukseen liittyviä ongelmia. Teoksessa Vankeinhoidon historiantutkimuksen metodiseminaari. Vankeinhoidon historiaprojektin julkaisu 1/1979. Oikeusministeriön vankeinhoito-osasto, Helsinki 1979. Ja Virtanen Veikko (toim.), Vankeinhoidon keskushallinnon 75-vuotistaival vv. 1881-1956. Keskusvankilan kirjapaino, Helsinki 1958.

⁸³ Asko-Avonius 1936.

⁸⁴ Asko-Avonius 1933, 12.

erämaita, joiden lunastamiseen vangille tarjottaisiin tilaisuus. Snellman ei pitänyt suljettuja vankiloita onnistuneena ratkaisuna vaan oletti maatyötä tehneen helpommin saavan vapauduttuaan töitä, minkä lisäksi avovankilat tulisivat halvemmiksi. Kaiken kukkuraksi vapaassa luonnossa oleminen ja maamiehen työt lisäisivät henkistä tarmoa.⁸⁵ Maan tarjoamiseen vapautuville vangeille ei siltikään 1800-luvulla eikä seuraavallakaan vuosisadalla ryhdytty.

Mutta niin J.V.V. kuin vankeinhoidon tarkastajakin kehuivat vankien oloja Viikissä. Tarkastajan mukaan vankien vaatteet olivat paremmat kuin useimmissa muissa avovankiloissa: vaatetukseen kuului kaksi työpukua, yksi parempi puku ja kaksi paria saappaita. Myös J.V.V. muistaa mainita vankien ehjät saappaat, ja työnjälkeä hän ei voi muuta kuin ihailia:

”Paikka, jossa vuosi sitten kasvoi suuri metsä, jonka puiden latvat kohosivat kohti korkeutta ja joiden oksat sekä runkojen koppelot myrskyisellä säällä synnyttivät outoja, kammottavia ääniä, oli nyt vain kantoja ja niistä muodostettuja töröttäviä kasoja -- Vanki, joka oli rikkonut yhteiskunnan säättämiä lakeja ja joutunut sen johdosta vapaiden kansalaisten piiristä eristetyksi, tahtoi nyt työllään sovittaa yhteiskunnalle tekemänsä vääryyden.”⁸⁶

Tekstin runollisuudesta huolimatta J.V.V.:kään ei tässä vielä aavistele vankisiirtolan parantavaa voimaa vangissa tai sen vaikutusta vapautuvaan vankiin, toisin kuin kahden vuoden kuluttua julkaistussa artikkelissaan Malminkartanon vankisiirtolasta:

”Vanki, joka on ollut yksinäishuoneessa kuukausia jopa vuosiakin, viedään tuomionsa loppuajaksi tänne siirtolaan raittiiseen maanviljelystyöhön, tuntee varmaankin elämässään alkavan uuden ajanjakson.”⁸⁷

Ajan dokumentteja lukiessa jää J.V.V.:n yleivistä kirjoituksista huolimatta se tunne, että hoitoideologia ei sittenkään lyönyt Suomessa aivan läpi, ainakaan vielä 1930-luvun

---

⁸⁵ Snellman J.V., Voidaanko maahan perustaa siirtoloita rikoksentekejiä varten? Kootut teokset VI. Porvoo 1929, 440-452.

⁸⁶ J.V.V. 1934, 216-217.

⁸⁷ J.V.V., Malmin vankisiirtola. Vankeinhoito 1936, 193-195. (J.V.V. 1936)

alussa. Vuonna 1930 Vankeinhoitolehdessä kuvailtiin ruotsalaista vankisiirtolaan varsin myönteiseen sävyyn, mutta huomautettiin kuitenkin lopuksi, että ”Ruotsissa voidaan - onnellista kyllä - kiinnittää suurempi huomio yksilöön kuin meillä”.⁸⁸ Miksi Suomessa ei voitu kiinnittää huomiota yksilöön? Suuren vankiluvun takia?

3.4 1930-luvun alku ja korkea vankiluku

Jos suomalainen Ruotsissa opintomatalla käynyt vankeinhoitomies oli sitä mieltä, että kotimaassa ei yksilölliseen käsittelyyn ollut mahdollisuutta, oli ruotsalainen kollega samaa mieltä. Hän tarjosi tähän yhden selityksen: suomalainen vankilakomento on sellainen kuin on sen vuoksi, että Suomessa on enemmän rikollisuutta ja vankiloissa useampia suurrikollisia kuin Ruotsissa.⁸⁹

Vuosi 1931 olikin Suomen vankiluvun huippu, joka veti vertoja sisällissodan jälkeiselle vankitulvalle ja myöhemmin seuranneille sotavuosille. Vankiloissa istui parhaimmillaan yli 9000 vankia, joista moni oli tuomittu vuonna 1919 voimaan tulleen kieltolain rikkomuksista⁹⁰ sakkoihin. Myös rangaistusvankeja oli poikkeuksellisen paljon ja poliittisten vankien määrä alkoi nousta. Mutta, kuten pitkällä aikavälillä tehdyt tutkimukset ovat osoittaneet, vankiluku riippuu kuitenkin enemmän yhteiskunnan sisäistä tilasta kuin rikollisuuden määrästä. Korkeaa vankilukua on pidetty yhteiskunnallisen kriisin merkinä, sillä vakaissa oloissa tarve sulkea ihmisiä vankiloihin laskee, vaikka kokonaisrikollisuus kasvaisikin.⁹¹

Arkisemman selityksen yksilöllisen käsittelyn vaikeudesta antaa Raili Matinpuro, jonka mukaan painopiste siirtyi jo 20-luvulla yksilöllisestä käsittelystä vankityön painottamiseen tilan ahtauden sekä kurin ja järjestyksen puutteen vuoksi.⁹²

Artikkelissaan vankiluvun kehitykseen vuosina 1881-1978 vaikuttaneista tekijöistä Timo Aho esittelee erilaisia asiaa syvemmin pohtivia teorioita siitä, miksi Suomessa on

---

⁸⁸ Muuan ruotsalainen vankisiirtola. Vankeinhoito 1930, 153-155.

⁸⁹ Veikkola, 106.

⁹⁰ Vuonna 1930 tuli poliisin tietoon yli 35 000 kieltolakirikosta. Samaan aikaan tietoon tuli 21 000 omaisuusrikosta. Kieltolaki kumottiin 1932, mutta se vaikutti vankilukuun 1930-luvun puoliväliin saakka.

⁹¹ Aho ja Karsikas, 46-66.

⁹² Matinpuro, 18.

monin ajoin vankiluku ollut muita Pohjoismaita korkeampi. Ahon mukaan norjalainen Nils Christie katsoo, että suurta vankilukua on pidettävä Suomen itsenäistymiseen liittyvänä historiallisena rasitteena, sillä vankiluvun kehitys Pohjoismaissa 1810-1918 oli hyvin samankaltainen. Suomella ei Christien mukaan ole vanhastaan ankarampaa rangaistuskäytäntöä. Ruotsalainen tutkija Lenke sen sijaan on tähdentänyt Suomen 1930-luvun alun vankiluvun huipun selitykseksi jatkuvaa poliittista konfliktia ja sitä, että yhteistä molemmille tähänkin tutkimukseen kuuluville vankiluvun huippuvuosille on oikeiston ja vasemmiston välisen kuilun syveneminen. Vasemmiston kahtiajako sekä vallanpuute ja ammattiyhdistysliikkeen hajanaisuus ei kuitenkaan yksistään selitä lukuja, koska muissakin maissa on ollut vastaavia puutteita sen heijastumatta vankilukuun.⁹³

Oikeiston pyrkimyksenä oli 30-luvun ensimmäisinä vuosina löytää perusteita ankarammalle kriminaalipolitiikalle ja yksilön vastuun painottamiselle.⁹⁴ Aika oli muutenkin ankaraa. Maassa oli paha talouslama ja työttömänä oli suuri määrä ihmisiä. 30-luvun alun ilmapiirissä ei varmasti katsottu hyvällä jouten olevia vankeja. Hoitoideologian ajatus siitä, että ihmisiä tuli parantumisen vuoksi pitää yksinäiselleissä ei istunut yleiseen ilmapiiriin ja käsityksiin työstä.

Vaikka 30-luvun alussa asenteet vähäosaisia ja heidän ymmärtäjiään kohtaan olivat todella koventuneet, laman helpotettua ja nousukauden siittäessä vuosikymmenen puolivälin tienoilla vankeinhoidolliset näkökulmat nostettiin kuitenkin taas esiin. Vankisiirtolat nähtiin hyvänä keinona totuttaa vangit työhön ja nyt tätä perusteltiin vankeinhoidollisilla näkökulmilla, ei työn tuottavuudella. Asko-Avonius meni niinkin pitkälle, että arveli rikollisuuden vähenemisen olevan osaksi vasta perustettujen siirtoloiden ansiota.⁹⁵

On kiintoisaa, että muun muassa Miikka Ruokanen kirjoittaa teollisen vallankumouksen vähentäneen vankityön merkitystä ja tuoneen tilalle keskittymisen yksilön mielen muokkaamiseen ja parannukseen yksinäisellien ja progressiivisen järjestelmän avulla.⁹⁶

---

⁹³ Aho, 241-248.

⁹⁴ Hannula, 171.

⁹⁵ Asko-Avonius 1936, 85.

⁹⁶ Ruokanen, 86.

Vankisiirtoloiden perustamisen puolesta argumentoitiin jo vuonna 1894 vankeinhoitomiesten vuosikokouksessa niiden sopimisella progressiivisen järjestelmän yhdeksi osaksi vangeille, jotka ovat tottuneet maataloustyöhön.⁹⁷ Tähän tarkoitukseen vankisiirtolat perustettiin, mutta 20-luvulla alkanut vankiloiden teollistuminen ja erityisesti 30-luvun alun lamakausi tuntuvat hukuttaneen työn tuottavuuden alle vankeinhoidolliset periaatteet, kunnes yksityisyrittäjien aloittamien kritiikin myötä työn kasvatuksellinen merkitys nostettiin jälleen esiin.

Olen samaa mieltä Matinpuron kanssa siinä, että työtä alettiin painottaa erityisesti 1900-luvun alkuvuosikymmeninä. Tämä tarkoittaisi Ruokasen käsitykseen verrattuna, että yksilöön ei ehditty keskittyä kovinkaan kauaa eristämällä suljettuihin vankiloihin. Vaikuttaa pikemminkin siltä, että uusia menetelmiä käytettiin vanhojen periaatteiden mukaan. Vaikka vankeinhoidon historiaa on kuvattua heiluriliikkeenä⁹⁸ yleisestävyyden ja erityisestävyyden välillä, minusta vaikuttaa, että suurien heilahdusten sisällä on tapahtunut kokoajan pientä heiluriliikettä kulloisenkin yhteiskunnallisen tilanteen mukaan. Vaikka hoitoideologia makrohistoriallisesti vaikutti 1800-luvun lopusta 1900-luvun lopulle, mikrohistoriallisesti tarkasteltuna näkemykset siitä, kumpaan tulisi etupäässä keskittyä, rikolliseen vai tehtyyn rikokseen, ovat olleet jatkuvassa kädenväännössä keskenään. Samanlaista köydenvetoa on koko ajan käyty sen välillä tulisiko vankityön tarkoitus olla ensisijaisesti kasvatuksellinen vai tuotannollinen.

Aho päätyy lainaamaan Foucault'ta, joka katsoo rangaistusjärjestelmien toistavan yhteiskunnan rakennetta, ja toteaa, että Suomen suuret vankiluvut voivat mahdollisesti heijastella jonkinlaista sosiaalista sortoa, mutta on otettava huomioon myös itsenäisyytemme ajan poliittiset murroskaudet ja niiden aiheuttama heikko kansallinen itsetunto. Aho päätyy pohdiskeluun siitä, että ehkäpä heikko kansallinen itsetunto on aiheuttanut saman kuin heikko itsetunto yksilöissäkin: itsetunnon pönkittämistä henkisen ja ruumiillisen väkivallan avulla.⁹⁹ Eikö 1930-luvun Suomessa siis ollut henkisesti varaa tai kykyä kiinnittää huomiota yksilöön?

---

⁹⁷ Wahlberg Raimo, Vankisiirtolajärjestelmä. Tutkielma oikeustieteen kandidaatin tutkintoa varten, 23.

⁹⁸ Esimerkiksi Christie Nils, Piinan rajat. Oikeussosiologian julkaisu No. 4. Helsingin yliopisto 1983.

⁹⁹ Aho, 240-262.

Asko-Avoniuksella oli oma mielenkiintoinen kantansa siihen, miksi Suomen vankilukua ei saatu laskettua. Hän arvioi, että maassa oli vallalla pessimismi ja biologinen suuntaus, joka katsoi kansaamme vaivaavan jonkinlaisen perinnöllisen rikollisuuden taudin. Tällainen heikko usko ihmisen kykyyn muuttua paremmaksi oli Asko-Avoniuksen mukaan taustalla myös sterilisaatiolaissa sekä lakialoitteessa kuolemanrangaistuksen käyttöönotosta.¹⁰⁰

Vuoden 1935 sterilisaatiolaki liittyi laajempaan ehkäisevän kriminaalipolitiikan lakipakettiin, jonka tarkoituksena vaikuttaa potentiaalsiin rikollisiin. Huoltolait astuivat voimaan vuonna 1937. Nämä lait, laki kunnallisesta huoltolautakunnasta, lastensuojelulaki, irtolaislaki ja alkoholilaki, siivittivät suomalaisen köyhäinhoidon uudella aikakaudella, jossa päätoimijoina olivat virkamiehet ja valtio, eivät vapaaehtoistyöntekijät tai kirkko.¹⁰¹

3.5 Säröjä hoitoideologiassa

Oli suuren vankiluvun syy mikä hyvänsä, pelkästään taloudellisesti tarkasteltuna 1930-luvulla maamme kahdeksalla maatalousvankilalla¹⁰², joista Viikki oli neljänneksi suurin, meni hyvin. Vuoteen 1939 mennessä viljelysten pinta-ala oli kasvanut 3 957 hehtaariin.¹⁰³

Ainoa asia, mistä vankeinhoidon tarkastaja jaksoi huomautella talvisodan syttymiseen saakka, oli löysä valvonta, vaikka tietojeni mukaan erityisiä levottomuuksia ei sattunut. Vuonna 1934 Viikissä vangeille tehtiin ruumiillinen tarkastus korkeintaan kaksi kertaa viikossa, joskus vain kerran kuussa, eikä tämä ollut tarkastajan mielestä riittävästi. Tarkastaja suositteli yllätystarkastuksia pidettäväksi tämän tästä. Vuonna 1937 tarkastaja halusi, että yllätystarkastusten yhteydessä vangit riisuttaisiin alasti ja moitti, ettei tarkastuksia tehty päivittäin, ainoastaan silloin tällöin vangin taskut ja lakki oli tutkittu ja puvun päältä koeteltu, oliko alla jotakin luvatonta. Tarkastaja huomautti

---

¹⁰⁰ Asko-Avonius 1936, 59.

¹⁰¹ Satka Mirja, Making Social Citizenship. Conceptual practices from the Finnish Poor Law to professional social work. Publications of Social and Political Sciences and Philosophy, University of Jyväskylä 1995, 103-104, 192.

¹⁰² Konnunsuo, Sukeva, Ojoinen, Viikki, Kerava, Riihimäki ja Tammisaari. Malminkartano liittyi joukkoon seuraavana vuonna.

vuonna 1937 myös siitä, että luottovankien huoneet eivät olleet lukittuna ja että tulisi huolehtia siitä, että muut vangit eivät pääsisi käsiksi luottovankien muiden vankien asustuksesta poikkeaviin pukuihin. Niin 1934 kuin 1937 tarkastaja huomautti vankien pitkistä tukasta. Alkuvuosien tarkastuskertomuksista ainoastaan vuoden 1934 kohdalla mainitaan, että tarkastajan puheilla kävi vankeja: kolme vankia kävi valittamassa vankisukkien väärää kokoa ja huonoa laatua.¹⁰⁴ Vuoden 1934 kertomuksessa mainitaan sentään, että vankien asuintiloissa oli torakoita ja muita syöpäläisiä, mutta niiden hävittäminen oli jo käynnissä.¹⁰⁵

Mielenkiintoista vuoden 1937 tarkastuskertomuksessa on se, että käy ilmi Viikissä olleen kuritushuonevankien lisäksi myös kovennettua rangaistusta kärsiviä vankeus- ja sakkovankeja ja että ”pakkoluokan” vangeilla oli pitkä tukka. Erityisen outoa on, että pakkoluokkaan kuulunut vanki, jonka olisi pitänyt progressiivisen järjestelmän mukaisesti viettää kaikki aikansa yksinäisessä, oli sijoitettu Viikkiin, jossa tähän ei ollut mahdollisuutta. On harmillista, etten ole voinut selvittää Viikin vankien sijoittumista eri luokkiin ja seurata vankiaineksen muutoksia muutoin kuin tarkkailemalla siirtolaan siirrettyjen tuomiovuosia. Ennen sota-aikaa Viikkiin tuotujen vankien tuomiovuosi näytti olleen 30-luvulta tai 20-luvun lopulta, mikä kertoo siitä, että miehet olivat tuomionsa loppuvaiheessa. Joka tapauksessa progressiivisen käsittelyn idea siitä, että vankisiirtolaan olisivat etusijalla maataloustyötä tehneet ja rangaistuksensa loppuvaiheessa olevat vangit, ei tunnu täysin toteutuneen Viikissä edes alkuaikoina. Tämä vahvistaa käsitystäni siitä, että aika ei vielä ollut kypsä hoitoideologian puhtaalle toteuttamiselle. Jotkut asiat tuntuvat toteutuneen teorian mukaan, kuten se, että alkuvuosina Viikkiin sijoitettiin maataloustöihin tottuneita miehiä. Pakkoluokan vangeilla taas ei olisi pitänyt olla mitään tekemistä vankisiirtolan kanssa.

---

¹⁰³ Berttula, 98-99.

¹⁰⁴ Vuoden 1932 tarkastuskertomuksen mukaan tarkastajan puheilla kävi yhdeksän vankia, mutta heidän esiintuomiaan asioita ei ole tarkastuskertomukseen kirjattu ylös.

¹⁰⁵ Viikin vankisiirtolan tarkastuskertomus 3.12.1934 ja 18.11.1937 (vuosilta 1935 ja 1936 ei ole saatavissa tarkastuskertomusta Viikistä eikä keskusvankilasta). Hc 2 vankeinhoidon tarkastajien tarkastuskertomukset 1932-1944. OM VAHO, KA.

3.6 Urakkatyö otetaan käyttöön

Ennen kuin siirryn kuvaamaan sota-aikaa Viikissä, on syytä esitellä vielä yksi 1930-lukuun ja työntekoon liittynyt periaate, joka otettiin vankeinhoidossakin käyttöön. Vuonna 1920 ryhdyttiin nimittäin kokeilemaan ulkotöiden tekemistä urakalla. Tämä tarkoitti sitä, että vangin oli suoritettava rangaistuksen uhalla määrätty määrä työtä. Urakan ylityksestä palkittiin lisäruoalla. Urakkataulukko vahvistettiin vankeinhoitohallituksessa ja kunkin vankilan johtaja määräsi työnjohtajaa kuultuaan, missä työt tehtiin urakkana ja missä päivätöinä. 1925 vankeinhoitoasiainosasto ehdotti, että maatalousvankiloissa kaikki työt tehtäisiin urakalla. Urakan tuli olla puolet niin sanotun vapaan työmiehen urakasta. Käytännössä vankiloissa siis tehtiin pakkourakoita, sillä määrättyä urakkaa ei saanut alittaa. Lopulta suljetuissakin vankiloissa siirryttiin urakoihin. Tulokset olivat hyviä ja työteho kasvoi.¹⁰⁶ Urakoiden suuruuden arviointiin antoi vuoden 1935 vankilatyökomitea seuraavan ohjeen:

”On kuitenkin muistettava, että vankiloihin yleensä kokoontuu väestön huonoin aines, josta suurin osa ei vapaudessa ollessaan ole tottunut säännölliseen työhön. Kun sen vankilassa on pakko alistua työvelvollisuuteen, ei sen työtehoa ainakaan aluksi voida suuresti arvostella. Sitä koetetaan parantaa päiväurakoilla, mutta niiden määriä vahvistettaessa on tietenkin otettava huomioon vangin työkyky ja mahdollisuus selviytyä urakasta.”¹⁰⁷

Viikissä työtä tehtiin nimimerkki J.V.V.:n mukaan ainakin vuonna 1934 urakkoina. Jos vanki oli kärsimässä vesileipärangaistusta, urakka oli hieman vähemmän, mutta esimerkiksi viemäriojaa kaivettaessa normaali päiväurakka oli viidestä kahdeksaan kuutiometriä.¹⁰⁸

Jo 1800-luvun lopulla ammattiyhdistysliike oli kritisoinut urakkatyön teettämistä, koska se aiheutti ”hillitöntä riehuntaa”, joka vaaransi työntekijöiden terveyden ja työkyvyn sekä kulutti työntekijät loppuun ennen aikojaan. Urakkajärjestelmän katsottiin myös

¹⁰⁶ Berttula, 41-42.

¹⁰⁷ Vankilatyökomitean mietintö. Komiteamietintö n:o 1/1935.

¹⁰⁸ J.V.V. 1934, 216-217.

hajottavan työntekijöiden välistä yksimielisyyttä ja keskinäistä solidaarisuutta kohottamalla yksityiset edut kollektiivisten yläpuolelle.¹⁰⁹

1800-luvulla alkaneen työtapojen muutoksen voi katsoa heijastuneen vankeinhoitoon monella tavalla. Esimerkiksi vuonna 1866 varkaudesta sai ensimmäisen kerran vankeutta. Ilari Hannula on hahmotellut tämän juontaneen kapitalistisen työtavan vakiintumisesta. Yksityisen omistusoikeuden laajentuminen johti ankarampiin rangaistuksiin varkauksista.¹¹⁰ Samaan muutosten ketjuun voi katsoa kuuluvan urakkatyön käyttämisen rangaistuksen osana. Vuonna 1916 eräs ammattiyhdistysliikkeen edustaja piti urakkatyön vastustamista ajanhukkana, koska kyseinen palkkaustapa soveltui parhaiten jo vakiintuneeseen yhteiskuntajärjestelmään, jonka perustana on yksityisomistus ja kilpailu.¹¹¹

Vankien nääntymisestä urakoiden alle ei vielä 30-luvulla kuitenkaan puhuttu vaan Viikin ja Malminkartanon maatalousvankisiirtolat pysyivät sotaan asti suuren huomion kohteena ja niiden aikaansaama työ herätti ihailua ainakin vankeinhoitolaitoksen sisällä.¹¹² Huomion kiinnittyä sodan uhkaan viimeisetkin rippeet hoitoideologisesta keskustelusta sammuiivat ja vankien olot kiristyivät entisestään.

---

¹⁰⁹ Teräs Kari, Arjessa ja liikkeessä. Verkostonäkökulma modernisoituihin työelämän suhteisiin 1880-1920. SKS, Helsinki 2001, 124.

¹¹⁰ Hannula, 97-98.

¹¹¹ Teräs, 128.

¹¹² Simonen, 125-130.

4 PARANNUS UNOHTUU TUOTANTOTAISTELUSSA 1939-1944

4.1 Valmistautuminen sotaan

Maaliskuussa 1939 vankeinhoitolaitos ja hoitokunta uusivat Viikin tilan vuokrasopimuksen neljäksi tulevaksi vuodeksi.¹¹³ Hoitokunta tosin arvioi, että vuonna 1940 Viikissä ei enää varsinaisesti tehtäisi rakennustöitä vankivoimin.¹¹⁴ Myös vuonna 1937 laaditussa Viikin ja Malminkartanon tilojen toimintasuunnitelmassa sodan aikaa varten mainittiin, että tilat toimivat vankeinhoitoviraston alaisina enää vain muutaman vuoden. Nämä optimistiset toiveet tilan saamisesta pian yliopiston käyttöön kariutuivat lopulta sodan syttymiseen.

Kuitenkin myös hoitokunta oli varautunut sodan varalle. Edellä mainittu toimintasuunnitelma oli tehty väestönsuojelukomitean ohjeiden mukaan. Suunnitelman mukaan tuli maataloustoiminnan sodan sattuessa jatkua rauhanaikaisessa laajuudessa vankeinhoitovirastossa laadittavien suunnitelmien mukaan. Ainoastaan uudisrakennustyöt tulivat suunnitelman mukaan supistumaan. Sen sijaan, jos tilat olisi jo sodan syttyessä siirretty yliopiston alaisuuteen, voitaisiin opetusrakennukset, oppilasasunnot ja ruokala luovuttaa sotilas- tai muihin tarkoituksiin, koska opetustoiminta keskeytyisi ja oppilaat sekä opettajat poistuisivat tilalta. Viikkiä tai Malminkartanoa ei pidetty suunnitelmassa tärkeinä pommituskohteina, mutta ottaen huomioon Viikin tilan ohitse kulkevan Herttoniemen rautatien ja kolmen kilometrin etäisyydellä sijaitsevat tärkeät pommitusmaalit¹¹⁵ olisi Viikkiin perustettava suojeluryhmä. Suunnitelmassa katsottiin, että erityisesti Viikkiin olisi ilmahyökkäysten varalta rakennettava sortumavarma kaasusuoja.¹¹⁶

En ole saanut selville, rakennettiinko kaasusuoja, mutta yhdessäkään lähteessä ei sitä myöhemmin mainita. Tosin lokakuussa 1939 hoitokunta ehdotti maatalousministeriölle,

---

¹¹³ Vuokravälikirja 14.3.1939. Viikin latokartanon vuokra- ja kauppakirjat sekä oikeudenkäyntiasiakirjat 1921-1946. Viikin ja Malminkartanon hoitokunnan arkisto, HYK.

¹¹⁴ Hoitokunta maatalousministeriölle 28.3.1939. Hoitokunnan kirjetalot 1935-1941. Viikin ja Malminkartanon hoitokunnan arkisto, HYK.

¹¹⁵ Todennäköisesti nämä maalit olivat joko Malmin lentokenttä tai Herttoniemen öljysatama tai molemmat. Viikkiin ja Herttoniemeeseen oli sijoitettu myös ilmatorjuntapatteristoa.

¹¹⁶ Viikin ja Malmgårdin tilojen toimintasuunnitelma sodan aikaa varten. Asiakirjoja 1931-1946. Viikin ja Malminkartanon hoitokunnan arkisto, HYK.

että venäläisten aikoinaan kallioihin louhimat kellarit kunnostettaisiin sodan varalle varastosuojiksi yliopiston kokoelmia varten. Työhön olisi suunnitelman mukaan käytetty vankityövoimaa, ja vankeinhoitolaitokselle myönnettiin näiden neljän suojan (yhteispinta-alaltaan 185 neliometriä) rakentamiseen tarvittavat määrärahat.¹¹⁷ Kolme näistä kellareista kuitenkin luovutettiin jo ennen talvisotaa puolustuslaitokselle. Lopulta suojien sisustaminen yliopiston käyttöön jäi kokonaan tekemättä, kun viimeinenkin kellareista luovutettiin marraskuussa 1940 puolustuslaitoksen käyttöön. Samaan aikaan jo aiemmin puolustuslaitokselle siirtyneet kolme suojaa toimivat lentojoukkojen varastona. Suojien rakentamiseen tarkoitetut määrärahat käytettiin oppilasruokalarakennuksen rakentamiseen Viikkiin.¹¹⁸

Vankeinhoito-lehdessäkin kirjoiteltiin varautumisesta pahimman varalle, ja jo 1938 Suomen Vankeinhoitomiesten Yhdistyksessä oli pidetty alustus siitä, kuinka vankiloiden puutteelliseen palontorjuntaan ja väestönsuojeluun tulisi saada pikaisesti parannusta. Toivomukset eivät kuitenkaan johtaneet konkreettisiin toimiin. Syyskuun puolivälissä 1939 oli kyllä tehty evakuointisuunnitelmia. Helsingin molemmat vankilat, keskusvankila ja lääninvankila, oli tarkoitus evakuoida kokonaan. Keskusvankilasta alettiinkin vankeja siirtää Sukevalle ja Vaasan lääninvankilaan heti lokakuun 10. päivänä, jona reserviläiset oli kutsuttu aseisiin. Seuraavana päivänä määrättiin, että yleisten määräysten mukaan Helsingin keskusvankilaan kuuluvia vankeja ei enää tullut lähettää sinne. Vankiluku keskusvankilassa laski 591:stä alle 400:aan sodan alkuun mennessä.¹¹⁹

4.2 Sota lisää vankityövoiman tarvetta

Helsingin keskusvankilan evakuointisuunnitelmissa Viikkiin ja Malminkartanoon oli katsottu voitavan evakuoida 95 vankia. Marraskuun lopulla kaikki evakuoinnit kuitenkin lopetettiin, kun yleinen toiveikkuus sodan välttämisestä levisi myös vankeinhoitolaitokseen, ja lopulta marraskuun 30. päivä 1939 syttynyt sota tuli

---

¹¹⁷ Hoitokunta maatalousministeriölle 5.10.1939. Hoitokunnan kirjetalot 1935-1941. Viikin ja Malminkartanon hoitokunnan arkisto, HYK.

¹¹⁸ Hoitokunta maatalousministeriölle 11.10. ja 11.11.1940. Hoitokunnan kirjetalot 1935-1941. Viikin ja Malminkartanon hoitokunnan arkisto, HYK.

¹¹⁹ Nuorteva 1987, 31-40.

valmisteluista huolimatta yllätyksenä.¹²⁰ Vankeja ei evakuoitukaan Viikkiin tai Malminkartanoon vaan kauemmas pääkaupungista, ja vuoden vaihteessa keskusvankilassa oli enää 66 vankia, joista Malminkartanossa 44 ja Viikissä kymmenen.¹²¹ Toimintasuunnitelma sotaa varten toteutui kyllä siltä osin, että keskusvankilan vankisiirtoloista sijainniltaan vaarallisempana pidetty Viikki evakuoitiin lähes kokonaan. Siltä osin, että maataloustoiminnan olisi tullut jatkua rauhanaikaisessa laajuudessa, suunnitelma ei toteutunut. Mutta aivan kuten suunnitelmassa mainitaan, uudisrakentaminen keskeytettiin. Tosin niin keskeytyi lähes kaikki muukin toiminta tilalla.

Joulukuussa 1939, kun Viikissä pidettiin vain kymmentä vankia, tehtiin ainoastaan pienempiä askareita kuten perunoiden lajittelua ja keittiötöitä. Vuoden vaihduttua vankien määrää nostettiin kuudella, mutta työt jatkuivat ennallaan. Puolustuslaitoksen palvelukseen oli tässä vaiheessa siirtynyt jo neljä Viikin kymmenestä vartijasta. Tammikuun alkupuolella pakkanen aiheutti lämpöjohtojen sulatustöitä, vaatevarastossa ja työkalustossa tehtiin inventaariot. Loppukuusta jäiden ottoon ja ajoon määrättiin tilapäisesti 24 miestä. Helmikuun alussa viideskin vartija joutui reserviin, mutta seuraavassa kuussa vankien määrä nousi silti kymmenestä kahteenkymmeneenviiteen. Talvisota päättyi maaliskuun 13. päivänä 1940, mutta vasta 11. huhtikuuta ensimmäinen vartija palasi takaisin tehtäviinsä. Kuun puolivälissä koko siirtola tyhjennettiin jostain syystä väliaikaisesti. 24. päivä toinen viidestä reserviin joutuneesta vartijasta vapautui ”toistaiseksi”, ja samalla viikolla siirtolassa kävi 15 miehen työryhmä lääninvankilasta hoitamassa välttämättömimmät työt. 30. huhtikuuta vangit palasivat Viikkiin. Toukokuun alussa reservissä oli enää kaksi vartijaa ja töissä palattiin normaaliin järjestykseen. Vankiluku nousi 35 vankiin. Kuun lopulla kaksi viimeistä vartijaa palasivat reservistä.¹²² Tältä talvisota näyttää Viikin viikkoraporteissa.

Merkittäviä vahinkoja ei talvisodan aikana pääkaupungin vankiloille sattunutkaan, ja maaseutuvankilat selvisivät odotetusti kaikkein vähimmällä. Suurimmassa osassa maatalousvankiloita suunnitellut työt saatiin tehtyä eikä työvoimastakaan ollut pulaa,

---

¹²⁰ Nuorteva 1987, 40.

¹²¹ Helsingin keskusvankilan kertomus vuodelta 1939. Eia 1 Vuosikertomukset 1939. OM VAHO, KA.

¹²² Malmin ja Viikin kartanoiden viikkoraportit 1939-1941. Bv 5 Malmin ja Viikin kartanoiden viikkoraportit 1939-1941. Helsingin keskusvankilan arkisto, KA.

kun Viipurin, Helsingin ja Turun vankiloista evakuoituja vankeja saatiin töihin. Elintarvikepulan vuoksi tuore työvoima olikin tarpeen sodan aikana ja sen jälkeen, jotta saatiin sato taattua. Maatalousvankiloista eniten haittaa koitui Konnunsuolle vihollisen lentotoiminnan vuoksi, ja Viikille, josta työvoima siirrettiin lähes kokonaan pois.¹²³ Käytännössä työt keskeytyivät muutamaksi kuukaudeksi Viikissä kokonaan, mutta merkittävää vahinkoa ei tästä ilmeisestikään koitunut, ottamatta huomioon yliopiston rakennustöiden hidastumista. Vuoden lopussa vankien määrä oli jo noussut 120 vankiin, joista suurin osa oli rakennustöissä.¹²⁴ Hoitokunnan arvio ei näin ollen toteutunut. Vankityövoimaa tarvittiin Viikissä edelleen.

Epävakaasta ajasta huolimatta työt Viikissä jatkuivat, ja vankeja alettiin sijoittaa Viikkiin jopa enemmän kuin aikaisemmin. Hoitokunta piti töiden jatkumista tilalla erittäin tärkeänä ja ajankohtaisena. Vankeinhoitolaitos oli myös luvannut hoitokunnalle, että vankien määrää tilalla huomattavasti lisättäisiin. Aiemmin mainitut suojen rakentamisesta säästyneet oppilasruokalarakennuksen rakennustöiden aloittamiseen suunnatut rahat saatiin käyttöön ja työt vauhtiin.¹²⁵

Talvisota sujui muissakin vankiloissa rauhallisesti. Vankeinhoitovirastoon tavallisesti tulvivien valituskirjeiden virta katkesi lähes tyystin. Lyhyen sodan aikana olot olivat siedettävät, ja vangit katsoivat, että heillä ei ollut oikeutta valittaa tilanteesta, jossa vapaudessa elävät saivat kantaa raskasta taakkaa. Valittajiin suhtauduttiin vankitoverienkin taholta kielteisesti. Oikeastaan ainoa seikka, josta valitettiin oli väestönsuojien riittämättömyys, mikä oli johtanut siihen, että vankeja pidettiin selleissä pommitusten aikana. Moni vanki ja vartija myös anoi pääsyä rintamalle, mutta vankeinhoitovirasto suhtautui kumpienkin pyyntöihin yhtä kielteisesti.¹²⁶

Merkittävin sodan aiheuttama muutos vankeinhoitolaitokselle oli Viipurin lääninvankilan menetys, mutta vankien ja vartijoiden uudelleensijoitus sujui kohtuullisen hyvin. Myös maanluovutus siirtoväelle oli vankeinhoitolaitokselle helppoa,

---

¹²³ Berttula, 104-105.

¹²⁴ Malmin ja Viikin kartanoiden viikkoraportit 1939-1941. Bv 5 Malmin ja Viikin kartanoiden viikkoraportit 1939-1941. Helsingin keskusvankilan arkisto, KA.

¹²⁵ Hoitokunta maatalousministeriölle 28.5. ja 11.10.1940. Hoitokunnan kirjeltiöt 1935-1941. Viikin ja Malminkartanon hoitokunnan arkisto, HYK.

¹²⁶ Nuorteva 1987, 62-63.

olihan 30-luvun puolivälissä perustettu neljä varavankilaa nimenomaan asutustoimintaa edistämään. Niillä oli valmius tarjota useita valmiita tiloja. Voimakkaimmin pika-asutussuunnitelmat vaikuttivatkin näiden varavankiloiden toimintaan, mutta huomioon otettiin myös muiden maatalousvankiloiden alueet.¹²⁷

Lokakuussa 1940 Helsingin pitäjän pika-asutustoimikunta katsoi, että Viikistä ja Malminkartanosta on luovutettava joitakin alueita siirtoväen tarpeisiin.¹²⁸

Suunnitelmaan sisältyi noin 16 - 18 hehtaaria maata.¹²⁹ Vangitkin saivat kantaa oman kortensa kekoon ja keväällä 1941 Viikissä oli pika-asutustöissä 104 vankia.¹³⁰ Viikin vankilukua kasvatti myös siirtoväelle muista maatalousvankiloista luovutettujen maiden ja sitä myöten maatyömahdollisuuksien väheneminen muualla.¹³¹

Talvisodan päättyessä Suomen virallinen vankiluku oli alhainen, mutta siihen ei laskettukaan sotavankeja ja turvasäilöön otettuja. Sotavangit palautettiin Neuvostoliittoon huhtikuun 1940 kuluessa ja samaan aikaan ryhdyttiin myös tasavallan suojelemaan nojalla turvasäilöön otettuja päästämään vapaaksi. Suurin osa yli 250 turvasäilövangista vapautettiin toukokuun alkuun mennessä. Välirauhan aikana vankiluku alkoi nopeasti kuitenkin kasvaa ja saavutti jo marraskuussa 1940 sotaa edeltäneen tason. Kuritushuonevankien määrä kasvoi, mutta hitaammin kuin koko vankiluku. Vankeusvankien määrä kasvoi eniten, mikä johtui vähäisemmistä omaisuusrikoksista tuomituista.¹³²

4.3 Välirauha tuo mukanaan levottomuuksia

Viikissä vankiaines alkoi muuttua talvisodan ja jatkosodan välisenä aikana merkittävämmiin kuin aikaisemmin. Vuoden 1940 lopulla ja 1941 vuoden alussa Viikkiin saapuneista suurin osa oli tuomittu vasta 1940. Samalla levottomuudet alkoivat

---

¹²⁷ Nuorteva 1987, 69-76.

¹²⁸ Hoitokunta maatalousministeriölle 12.9.1940. Hoitokunnan kirjetaltiot 1935-1941. Viikin ja Malminkartanon hoitokunnan arkisto, HYK.

¹²⁹ Hoitokunta maatalousministeriölle 30.10.1940. Hoitokunnan kirjetaltiot 1935-1941. Viikin ja Malminkartanon hoitokunnan arkisto, HYK.

¹³⁰ Viikin viikkoraportti 6.4.-12.4.1941. Bv 5 Malmin ja Viikin kartanoiden viikkoraportit 1939-1941. Helsingin keskusvankilan arkisto, KA.

¹³¹ Hoitokunta maatalousministeriölle 11.11.1940. Hoitokunnan kirjetaltiot 1935-1941. Viikin ja Malminkartanon hoitokunnan arkisto, HYK.

¹³² Nuorteva 1987, 77-78.

lisääntyä huomattavasti. Kun aikaisemmin vankisiirtolasta poistuttiin joko lääkäriin tai vapauteen, nyt suurin osa poistettiin arestin tai johtajan määräyksen perusteella, ilmeisesti takaisin emovankilaan.¹³³

Heinäkuussa 1940 sattui ensimmäinen dokumentoitu useamman vangin pako Viikistä. Kolme vankia karkasi kerralla, mutta saatiin pian kiinni ja heidät tuomittiin karkaamisesta kolmen kuukauden lisävankeuteen. Heinäkuun alussa oli myöskin karannut yksi vanki, ja joulukuussa karkasi toinen. Vuoden karkureiden määräksi tuli näin viisi; yhtä suureen määrän päästiin seuraavan kerran vasta 1944.¹³⁴

Seuraavan vuoden alussa Viikissä oli erityisen levotonta. Helmikuun 24. päivä 1941 pirtistä numero neljä, johon oli sijoitettuna 12 miestä, karkasi samana vuonna tuomittu vanki, jota avusti paossa kolme muuta vankia. Avustaneista kaksi oli tuomittu edellisenä vuonna ja yksi vuonna 1941. Heidät määrättiin saman tien arestiin. Samalla viikolla edellisten lisäksi arestiin määrättiin kerralla kuusi muutakin miestä, mutta syy ei viikkokertomuksista valitettavasti käy ilmi. Tämä helmikuun avustettu pako käsiteltiin Helsingin kihlakunnan oikeudessa 3. heinäkuuta, jolloin karannut sai tuomion salakapinasta ja törkeästä varkaudesta, kaksi avustanutta vankia tuomittiin avunannosta salakapinaan ja neljäs vanki rikoksen uusijana tehdystä salakapinasta. Tämänkin jälkeen levottomuudet jatkuvat Viikissä. Toukokuun toisena päivänä arestiin joutui neljä vuonna 1940 tuomittua miestä. Vakiintui kuin viikoittaiseksi käytännöksi, että muutama vanki siirrettiin arestiin ja muutama vapautui.¹³⁵

Tilannetta vankiloissa kiristi ainakin kulutustavaroiden asettaminen kortille. Säännöstelyn piiriin joutui koko ajan uusia elintarvikkeita. Vielä talvisodan aikana vankiloissa noudatettiin 1932 vahvistettua ruokajärjestystä, mutta syksyllä 1940 vankiloissakin oli ryhdyttävä supistuksiin. Etenkään raskaassa ulkotyössä olleiden

---

¹³³ Bv 5 Malmin ja Viikin kartanoiden viikkokertomukset 1939-1941. Helsingin keskusvankilan arkisto, KA.

¹³⁴ Helsingin keskusvankilan kertomus vuodelta 1940, Eia 2 vuosikertomukset 1940, OM VAHO, KA. Karanneiden määrää olen pystynyt seuraamaan vasta vuodesta 1939 säilyneistä Helsingin keskusvankilan vuosikertomuksista.

¹³⁵ Bv 5 Malmin ja Viikin kartanoiden viikkokertomukset 1939-1941. Helsingin keskusvankilan arkisto, KA.

ravinnontarvetta ei enää pystytty tyydyttämään, ja työurakoita jouduttiin vähentämään.¹³⁶

Ruokajärjestyksen muutos sai aikaan varsinaisen vankikirjeiden ryöpyn vankeinhoitovirastoon. Pahin tilanne oli suovankiloissa, joissa vangit pyrkivät kevyempiin sisätöihin tai kieltäytyivät töistä kokonaan. Vaikka en voi selvittää, mikä oli syynä Viikin levottomuuksiin keväällä 1941, on paras arvaukseni nälän aikaansaama kapinointi raskasta työtä vastaan. Asiaan on voinut vaikuttaa myös tupakansaannin vaikeutuminen. Kuten Huittisten varavankilan johtaja Alpo Keponen kirjoitti 1941 vankeinhoitovirastolle:

”Kuten jokainen maanviljelysvankilassa toiminut tietää, vaikuttaa tupakankäyttöoikeus parhaiten työsaavutuksiin. Toisaalta ne vangit, jotka eivät saa tupakkaa joutuvat alinomaa kurinpidollisesti rangaistaviksi sen johdosta, että alittavat urakkansa ja tekevät työtä haluttomasti, jota vastoin miehet tupakkaa saatuaan voivat olla hyvinkin ahkeria ja työskennellä yli urakkansa.”¹³⁷

Vankilain sisäistä järjestystä sodan jälkeen tutkinut komitea totesikin tupakan olleen kaikkein vaikein ongelma ja järjestyshäiriöiden aiheuttaja sota-aikana. Vangit olivat vaihtaneet tupakkaa ruokaan jopa siinä määrin, että olivat kuolleet nälkään.¹³⁸

4.4 Kansallinen linja voittaa vankeinhoidossa

Talvisodan aiheuttamat organisaatiomuutokset vaikuttivat vankiloiden työtoimintaan. Pika-asutuslain nojalla siirtoväelle luovutetut alueet laskivat maatalouden tuottoa. Koko maassa viljan tuotannossa saavutettiin vuonna 1941 vain noin kaksi kolmannesta rauhan-ajan tuotantomääristä. Suunnitelmat työtoiminnan tehostamisesta koskivat vankeinhoitolaitostakin ja nostivat välirauhan aikana esiin kysymyksen vankiloiden asemasta ja osuudesta kansakunnan tuotantotaistelussa. Kansallisesti ja vankeinhoidollisesti perusteltu ajattelutapa joutuivat vastakkain.

---

¹³⁶ Nuorteva 1987, 83.

¹³⁷ Nuorteva 1987, 91.

¹³⁸ Vankilain sisäistä järjestystä tutkineen toimikunnan mietintä. Komiteamietintö 31/1945. Moniste.

Tätä keskustelua oli käyty jo ennen sotaa. Jussi Nuortevan kansalliseksi linjaksi nimeämä suuntaus katsoi, että yhteiskunnan kaikki osa-alueet oli sodan puhjetessa suunnattava mahdollisimman tehokkaasti palvelemaan sotaponnisteluja.

Vankeinhoidollisen linjan kannattajat taas suhtautuivat tähän varauksellisesti ja olivat sitä mieltä, että vankeinhoidon tehtävä oli ensisijaisesti eristää rikoksiin syyllistyneet ja kasvattaa heidät yhteiskuntakelpoisiksi. Tämän suunnan kannattajat olivat hoitoidologian puolustajia. He eivät halunneet vankeinhoitoa valjastettavan yhteiskunnan muuttuvien tarpeiden mukaan vaan vankeinhoidon omien tavoitteiden perusteella. Tämä kahden linjan välinen jännitys alkoi kasvaa välirauhan aikana ja jatkoi kasvamistaan uuden sodan puhjettua. Vankeinhoitolaitoksessa päättävissä asemissa olleiden kanta oli yleensä kansallinen ja vaikka vankeinhoidossa toimineet virkamiehet saattoivatkin olla eri mieltä, joutui vankeinhoidollisesti painottunut malli väistymään.¹³⁹

Viikissäkin jouduttiin vastaamaan uuteen sotaan varustautuvan maan eli käytännössä puolustuslaitoksen vaatimuksiin. Jo talvisodan aikana Viikin pelloille oli sijoitettuna johtopatteri nimeltä Lato. Lato oli osa koillissektorin patteristoa, johon kuului kahdeksan tykkiä, osa Viikissä ja osa Herttoniemessä.¹⁴⁰

Heti talvisodan jälkeen puolustuslaitoksen käyttöön jouduttiin luovuttamaan yliopiston keskeneräinen laboratoriorakennus. Ensin rakennusta käytettiin Neuvostoliittoon vangiksi joutuneiden ja sodan päätyttyä palautettujen suomalaisten sotilaiden - ja sittemmin Neuvostoliiton puolelle jääneiden Hyrsylän asukkaiden - karanteenitiloiksi. Heinäkuun 1940 puolivälissä se siirtyi sotasairaala numero yhden käyttöön. Lokakuussa samaa rakennusta vaadittiin Invalidisäätiön sodassa haavoittuneiden huoltolaitokseksi,¹⁴¹ vaikka toukokuussa samaista laboratoriorakennusta oli kaavailtu kaupungin käyttöön sairaalaksi sotatilan sattuessa, ja kaupunki ja hoitokunta olivat jo sopineet asiasta.¹⁴²

---

¹³⁹ Nuorteva 1987, 29-30, 93.

¹⁴⁰ Litzen ja Vuori, 409.

¹⁴¹ Viikin ja Malmgårdin tilojen hoitokunta maatalousministeriölle 8.10.1940. Hoitokunnan kirjetaltiot 1935-1941. Viikin ja Malminkartanon hoitokunnan arkisto, HYK.

¹⁴² Hoitokunta maatalousministeriölle 16.5.1940. Hoitokunnan kirjetaltiot 1935-1941. Viikin ja Malminkartanon hoitokunnan arkisto, HYK.

Suomalaiset talvisodan sotavangit ovat muistelleet edellä mainitulla karanteenileirillä tehtyjä kuulusteluja ”tietyllä katkeruudella”. Palautetut sotavangit purettiin junasta Viikin asemalla ja pidettiin siellä kuulustelujen ajan. Palautetuista miehistä 35 sai syytteen maanpetoksesta ja 30 tuomittiin tuomioihin, jotka vaihtelivat kolmesta kuukaudesta elinkautiseen. Yleisin tuomio oli 3 - 5 vuotta kuritushuonetta, joten on ainakin teoriassa mahdollista, että Viikkiin Neuvostoliitosta palautetut joutuivat Viikin vankisiirtolaan myöhemmin.¹⁴³ Kun palautetut sotavangit oli Viikistä siirretty eteenpäin, oli uuden aseen joukon vuoro kokea Viikissä kovia: karanteenileirillä kuoli 24 sodan päätyttyä palautettua siviilivankia. Viikissä oli karanteenissa kaiken kaikkiaan 300 internoitua, jotka kahden viikon karanteenin jälkeen siirrettiin sijoituskuuntiinsa ympäri Suomea. Sairaats kuljetettiin Helsingin muihin sairaaloihin.¹⁴⁴

Invalidisäätiölle hoitokunta ei laboratoriorakennustaan kuitenkaan enää halunnut luovuttaa. Se katsoi, että tilat oli mitä pikimmin saatava siihen tarkoitukseen, johon niitä vankivoimin ja suurin varoin oli kunnostettu. Hoitokunta oli kuitenkin valmis jatkamaan laboratoriorakennuksen käyttösopimusta puolustuslaitoksen kanssa. Tämän sopimuksen kun ei katsottu kestävänsä vuosia, kuten Invalidisäätiön oman rakennuksen valmistumisen.¹⁴⁵

Ristiriitoja sattui kuitenkin myös puolustuslaitoksen kanssa. Hoitokunta valitti 22.1.1941 päivätyssä kirjeessään lääkintäkenraali E. Suolahdelle, että sotasairaala vei liikaa sähköä. Tämän vuoksi esimerkiksi tilan puimakonetta ja viljankuivaajaa ei oltu voitu käyttää samaan aikaan. Hoitokunta pyysi kirjeessä puolustuslaitosta hankkimaan lisämuuntajan, että vankisiirtolalle riittäisi sen maataloudessa ja rakennustoiminnassa tarvitsema sähkömäärä.¹⁴⁶ Hoitokunta saikin puolustaa vankisiirtolaa useaan otteeseen välirauhan aikana, että yliopiston ensisijaisen tärkeiksi kokemat rakennustyöt eivät olisi keskeytyneet. Seuraavan kaltaiset maininnat kirjeissä maatalousministeriöön olivat tavallisia:

---

¹⁴³ Alava Teuvo ym., Rukiver! Suomalaiset sotavangit Neuvostoliitossa. Edita, Helsinki 2002, 14.

¹⁴⁴ Alava Teuvo ym., Muistatko... Sotavangit ry 1969-1989. Gummerus, Jyväskylä 1989, 27-28.

¹⁴⁵ Viikin ja Malmgårdin tilojen hoitokunta maatalousministeriölle 8.10.1940. Hoitokunnan kirjetaltiot 1935-1941. Viikin ja Malminkartanon hoitokunnan arkisto, HYK.

¹⁴⁶ Hoitokunta lääkintäkenraali E. Suolahdelle 22.1.1941. Hoitokunnan kirjetaltiot 1935-1941. Viikin ja Malminkartanon hoitokunnan arkisto, HYK.

*”Tiedekunnan opiskelijatulva on jatkuvasti suuri eikä tule todennäköisesti heikkenemään”, ”vain vankityövoiman avulla on rakennustoiminta voitu pitää vireänä”, ”vankien sijoittamista runsaammassa määrin Viikin ja Malmgårdin tilojen rakennustöihin pidettävä varsin tärkeänä ja ajankohtaisena”.*¹⁴⁷

Jossain asioissa puolustuslaitoksenkin oli kuitenkin syytä totella vankeinhoitohenkilökuntaa, kuten käy ilmi hoitokunnan ja puolustuslaitoksen lääkintäosaston välillä solmitusta välikirjasta, joka koski laboratoriorakennuksen käyttöä:

*”Sen johdosta, että Viikin tila nykyisin on vankeinhoitolaitoksen vuokraamana, on rakennuksessa toimivan henkilökunnan noudatettava vankilaan nähden niitä ohjeita ja määräyksiä, jotka vankilan johtaja katsoo tarpeelliseksi antaa”*¹⁴⁸

Uuteen sotaan varauduttiin vankeinhoitolaitoksessa väestönsuojeluvalmiutta nostamalla ja laatimalla anomuksia vapauttaa vartijoita asepalveluksesta. Jälkimmäinen toimenpide myöhästyi, mutta tästä huolimatta muun muassa Helsingin keskusvankila ilmoitti olevansa valmis selviytymään 82 henkilöllä tavallisen 161 asemesta. Muutenkin valmistautuminen sujui paremmin ja rauhallisemmin kuin ennen talvisotaa. Kesäkuussa 1941 työt Viikissä ja Malminkartanossa olivat täydessä vauhdissa 200 vangin voimin.¹⁴⁹ Viikissä vankimäärä oli ollut maaliskuusta kesäkuun puoleenväliin jopa 130, ja siirtolaan saapui paljon samana vuonna tuomionsa saaneita. Vankeinhoidollisesti tämä ei vastannut vankisiirtolan ideaa progressiivisen käsittelyn viimeisenä vaiheena, mutta hoitokunta lienee ollut vankien määrästä mielissään. Juhannusviikolla vankien määrä tippui 81:een, kun vankeja siirrettiin pois Viikistä keskusvankilan johtajan määräyksellä. Samalla viikolla reserviharjoituksissa kävi 11 vartijaa. Seuraavalla viikolla syttyi uusi sota.

---

¹⁴⁷ Hoitokunta maatalousministeriölle 11.10. ja 25.11.1940, 10.3.1941. Hoitokunnan kirjetaltiot 1935-1941. Viikin ja Malminkartanon hoitokunnan arkisto, HYK.

¹⁴⁸ Välikirja laboratoriorakennuksen käytöstä hoitokunnan ja puolustuslaitoksen lääkintäosaston välillä 17.5.1941. Viikin latokartanon vuokra- ja kauppakirjat sekä oikeudenkäyntiasiakirjat 1921-1946. Viikin ja Malminkartanon hoitokunnan arkisto, HYK.

4.5 Sotainnosta nälänhätään

Kesäkuun 25. päivänä 1941 Suomen todettiin jälleen olevan virallisesti sodassa Neuvostoliiton kanssa. Heti ensimmäisinä päivinä vihollisen koneet pommittivat voimakkaasti suomalaisia kaupunkeja, mutta vankeinhoitolaitosta ne haittasivat vain Turussa ja Konnunsuolla, jotka kärsivät jonkin verran pommitusvaurioista.¹⁵⁰ Eniten ongelmia aiheutti henkilökunnan joutuminen asepalvelukseen. Olosuhteisiin nähden tuotantomäärät pysyivät korkeina, mutta tästä huolimatta jo 13. heinäkuuta 1941 valtioneuvosto määräsi myös tutkintovangit velvollisiksi tekemään töitä. Tämä tarkoitti, että kaikki vangit siirrettiin työvelvollisuuden piiriin, mukaan lukien valtiolliset vangit.¹⁵¹

Heinäkuussa 1941 Viikissä oli vankeja 80 miestä, joista moni oli tuomittu vasta 1940 tai 1941. Sotajoukkoihin oli siirtynyt 10 vartijaa.¹⁵² Samaan aikaan rintamalla Suomi kävi hyökkäykseen, joka johti elokuussa Viipurin takaisinvaltauksen.

Vankeinhoitovirastolle tämä oli tervetullutta, koska Viipurin lääninvankila saatiin liitettyä takaisin Suomen vankilaverkoston, vankilan heikosta kunnosta huolimatta.¹⁵³ Yksi takaisin saatu vankila ei kuitenkaan paljon auttanut, kun sota- ja sotilasvankien määrä alkoi samaan aikaan kasvaa räjähdysmäisesti.

Elintarvikepulan jatkumisen ja vartijoiden reserviin määräämisen lisäksi ensimmäinen Viikissä varmasti huomiota herättänyt sodan mukanaan tuoma erikoisuus olikin lokakuun alussa vankisiirtolaan sijoitetut yhdeksän venäläistä sotavankia, jotka majoitettiin omaan pirttiinsä. Marraskuussa venäläisiä tuotiin Viikkiin lisää ja käyttöön otettiin toinenkin pirtti, jotta kaikki 20 sotavankia saatiin mahtumaan.¹⁵⁴ Tämä käytäntö, jonka mukaan sotavankien säilytys oli vankeinhoitoviraston tehtävä, oli peräisin talvisodan ajalta. Saman kaavan mukaan toimittiin vielä jatkosodan alussa, mutta vuoden 1941 lopulla sotavankien määrä nousi lähes 3000:een eikä henkilöstö- ja

---

¹⁴⁹ Hoitokunta maatalousministeriölle 12.6.1941. Hoitokunnan kirjetaltiot 1935-1941. Viikin ja Malminkartanon hoitokunnan arkisto, HYK.

¹⁵⁰ Nuorteva 1987, 107-109.

¹⁵¹ Berttula, 110.

¹⁵² Viikin viikkoraportit 1941. Bv 5 Malmin ja Viikin kartanoiden viikkoraportit 1939-1941. Helsingin keskusvankilan arkisto, KA.

¹⁵³ Nuorteva 1987, 115.

elintarvikepulasta kärsivien vankiloiden kontolle voinut enää säilyttää tätä tehtävää. Vuoden 1942 alkupuolella sotavangit siirrettiin vähitellen puolustusvoimien vastuulle.¹⁵⁵ Myös Viikin venäläiset sotavangit, joita vuoden 1941 lopussa oli ollut yhä 20, siirrettiin vähin äänin muualle.

Sotavankien tulvan lisäksi loppuvuonna 1941 vankeinhoitolaitosta rasitti sotilasvankien kohonnut määrä. Tätä joukkoa ei siirretty puolustusvoimien vastuulle, vaan se rasitti vankiloita koko sodan ajan. Pahimmillaan sotilasvankien osuus vankien kokonaismäärästä jatkosodan aikana oli 46%. Yhtenä syynä sotilasvankien suureen määrään oli puolustusvoimien heti sodan alussa omaksuma jyrkkä linja kaikkiin sotilasrikoksiin syyllistyneitä kohtaan. Rikoksiin syyllistyneet oli vangittava välittömästi, lähetettävä lähimpään lääninvankilaan ja tuomittava ankarasti. Vankitilojen määrä ylitettiin jo syksyllä 1941. Puolustusvoimilta tulleen ehdotuksen myötä ongelmaan saatiin kuitenkin helpotusta, kun sotilasvankeja alettiin siirtää linnoitustöihin. Tähän tarkoitukseen valmistui Kannaksen varavankila ja sen alaiset leirit vuonna 1942. Vuoden loppuun mennessä näille leireille oli sijoitettu yli 40% kaikista sotilasvangeista.¹⁵⁶

Vuonna 1941 Helsingin keskusvankilan vuosikertomuksessa mainitaan ensimmäisen kerran rintamalla olevien eli puolustusvoimille luovutettujen vankien lukumäärä, joka oli dokumentin mukaan 15. Seuraavan vuoden alussa määrä oli seitsemän ja lopussa jo 282.¹⁵⁷ Tästä näkee selvästi kuinka sotilasvankeja siirrettiin linnoitustöihin pysyvien vankiloiden ulkopuolelle. Mutta vaikka sotilasvangeista ja sotavangeista päästiin, kriminaalivankienkin määrä kasvoi. Erityisen huolissaan Helsingin keskusvankilan psykiatri oli 15-17-vuotiaiden kuritushuonevankien lisääntymisestä. Vuoden 1941 raportissaan hän oli kiinnittänyt huomiota määrän lisäksi myös laatuun:

”Kun rauhan aikana nuorten kuritushuonevankien enemmistö oli peräisin hajonneista perheistä ja hyvin huonoissa oloissa eläneiden nuorukaisten parista, niin ovat vuoden

---

¹⁵⁴ Viikin viikkoraportit 1941. Bv 5 Malmin ja Viikin kartanoiden viikkoraportit 1939-1941. Helsingin keskusvankilan arkisto, KA.

¹⁵⁵ Nuorteva 1987, 118.

¹⁵⁶ Nuorteva 1987, 122-131.

¹⁵⁷ Helsingin keskusvankilan vuosikertomukset 1941 ja 1942. Eia 3 vuosikertomukset 1941 ja Eia 4 vuosikertomukset 1942. OM VAHO, KA.

1942 aikana saapuneet nuoret kuritushuonevangit, jotka ovat kasvaneet tällaisissa oloissa huomattavana vähemmistönä. Näyttää siltä, että hyvät ansiomahdollisuudet, jotka ovat houkuttelleet nuoria poikia pois kotipaikkakunnaltaan ja kotioloistaan aivan vieraisiin ja kaukaisiin oloihin, olisi eräänä päätekijänä nuorisorikollisuuden kasvussa. Tämän ohella on ilmeistä, että sota-aika on tuonut mukanaan huolettomuuden ja elintapojen muuttumisen, joka ilmenee varsinkin alkoholin väärinkäytössä.”¹⁵⁸

4.6 Levottomuuden jatkuvat

Vankeinhoidon henkilöstövajausta pyrittiin korjaamaan sisäisillä siirroille ja tilapäisen henkilökunnan palkkaamisella. Jo kesällä 1941 monissa vankiloissa oli turvauduttu suojeluskuntien apuun.¹⁵⁹ Tämä ei ollut mitenkään tavatonta, olihan jo ennen talvisotaa katsottu hyväksi, että vakituisiksikin vartijoiksi palkattaisiin pitkään suojeluskuntaan kuuluneita.¹⁶⁰ Rintamalle joutuneiden työtovereiden kohtalo askarrutti töihin jääneitä. Viikin erääseen marraskuun viikkoraporttiin on kirjattu paljon puhuva, sinänsä raporttiin kuulumaton, lause: ”*Vartija Vuoksenturja kaatunut?*”¹⁶¹

Kannaksen varavankilan ja sen alaisten leirien linnoitustöiden lisäksi sotilasvankeja varten perustettiin rintamapataljoona, joka sai johtajansa mukaan kutsumanimen Pärmin pataljoona. Tarkoitus oli tarjota sotilasrikollisille mahdollisuus rintamalle palaamalla sovittaa tekonsa. Mutta kuten muutkin sota-aikana tehdyt päätökset, tämäkin tehtiin kiireellä eikä idea pysynyt puhtaana kaikilta osin. Pataljoonaan lähetettiin alkuperäisen idean vastaisesti ei pelkästään sotilasvankeja vaan myös kriminaalivankeja ja valtiollisia vankeja. Myös Helsingin keskusvankilasta sotilasvankien joukkoon hyväksyttiin vuonna 1941 21 tavallista kuritushuonevankia. Rintamalla kaatui tänä ensimmäisenä sotavuotena neljä Helsingin keskusvankilan vankia, kahtena viimeisenä sotavuonna Helsingin keskusvankilan vankeja kaatui rintamalla kahdeksan.¹⁶²

---

¹⁵⁸ Helsingin keskusvankilan vuosikertomus 1942. Eia 4 vuosikertomukset 1942. OM VAHO, KA.

¹⁵⁹ Nuorteva 1987, 175.

¹⁶⁰ Nummela A., Vankilain osuus maanpuolustuksessa. Vankeinhoito 1937, 90-92.

¹⁶¹ Viikin viikkoraportti 16.11.-22.11.1941. Bv 5 Malmin ja Viikin kartanoiden viikkoraportit 1939-1941. Helsingin keskusvankilan arkisto, KA.

¹⁶² Helsingin keskusvankilan vuosikertomukset 1941, 1943 ja 1944. Eia 3 vuosikertomukset 1941 ja Eia 5 ja 6 vuosikertomukset 1943 ja 1944. OM VAHO, KA.

Helppoa ei ollut vankiloihin jääneilläkään. Kurinpito-ongelmat jatkuivat edelleen. Muun muassa 17.12.1941 jouduttiin Viikistä lähettämään arestiin viisi vuosina 1940 ja 1941 tuomittua miestä,¹⁶³ todennäköisesti sotilasvankeja. Kurinpitoa ei yhtään auttanut se, että talvella 1942 ruokatilanne oli vankiloissa huonoimmillaan. Ruokajärjestyksessä määrättyjä ravintoaineita ei saatu hankittua ja maatalousvankiloiden johtajia kehoitettiin lyhentämään vankien työpäivää yhdellä tunnilla.¹⁶⁴ Maatalousvankiloissa vangit laihtuivatkin enemmän kuin suljetuissa vankiloissa ja vähennetytkin urakat tuottivat heille vaikeuksia. Vangit lähettivät runsain määrin valituskirjeitä nälän vuoksi jo heti uuden sodan puhjettua, mutta loppuvuodesta 1941 kirjeitä alkoi tulla myös vankiloiden virkailijoilta ja lääkäreiltä. Myös Helsingin keskusvankilan lääkäri valitti vuoden 1942 ja 1943 kertomuksissaan kireää elintarviketilannetta. Talvella 1942 tilanne oli kaikkein vakavin. Vankiloiden perusravinnon muodostaneiden kalan ja perunoiden saanti oli mahdotonta, lanttu ja maitokin olivat loppu. Helsingin keskusvankilassa seitsemän vangin kuolinsyyksi kirjattiin nälän aiheuttama heikkous vuonna 1942.¹⁶⁵

Toukokuun lopussa 1943 neljä vankia murtautui Viikissä navettarakennuksen ullakolla sijainneeseen varastosuojaan, jossa säilytettiin kessua, ja varasti sitä 3-4 kiloa, jonka silloinen arvo oli 200 markkaa. Yksi joukosta sai kahden kuukauden tuomion varastetun tavaran kätkemisestä, toinen puoli vuotta törkeästä varkaudesta sekä kansalaisluottamuksen menetyksen kolmeksi vuodeksi ja kolmas kaksi kuukautta vankeutta varastetun tavaran kätkemisestä. Neljäs luovutettiin poliisiviranomaisille, mutta vapautettiin jo elokuussa presidentin päätöksellä.¹⁶⁶

Tupakka oli pantu kortille edellisenä vuonna ja tupakantuska sai vangit kirjoittamaan sodan aikana lukuisia kirjeitä vankeinhoitovirastoon. Helsingin keskusvankila oli kuitenkin Suomen vankiloista parhaassa asemassa tupakansaannin suhteen, sillä se hankki tupakkansa suoraan Kesko Oy:n tukusta. Vangit saivat ostaa 150 grammaa piipputupakkaa tai 200 kpl savukkeita kuukaudessa. Sodan jatkuessa pidempään kuin alun perin arveltiin ulkomaisen tupakan saanti vaikeutui kuitenkin siinä määrin, että jo

---

¹⁶³ Viikin viikkoraportit 1941. Bv 5 Malmin ja Viikin kartanoiden viikkoraportit 1939-1941. Helsingin keskusvankilan arkisto, KA.

¹⁶⁴ Laitinen 1981, 208.

¹⁶⁵ Helsingin keskusvankilan vuosikertomus 1942. Eia 4 vuosikertomukset 1942. OM VAHO, KA.

¹⁶⁶ Helsingin keskusvankilan vuosikertomus 1943 ja 1944. Eia 5 vuosikertomukset 1943 ja Eia 6 vuosikertomukset 1944. OM VAHO, KA.

kesällä 1941 maatalousvankilat saivat ohjeet tupakanviljelyn aloittamisesta. Vuonna 1943 vankilat olivat lähes omavaraisia tupakan suhteen.¹⁶⁷ Syynä Viikin kessumurtoon ei välttämättä ollutkaan pakottava sauhuttelutarve vaan tupakan mittaamaton arvokkuus vaihtotavarana.

Levottomuuksista huolimatta Viikissä aseistus pysyi vuoteen 1942 saakka hyvin vaatimattomana, vaikka jo ennen sotia vankiloille oli vaadittu kunnon aseistusta. Vankisiirtolan kalustokirjan mukaan Viikissä oli vain yksi vuonna 1942 hankittu sotilaskivääri ja käsirautojakin vain yhdet.¹⁶⁸

4.7 Viimeinen tuotantotaistelu

Työvelvollisten piiriä kasvatettiin vielä 1942 määräämällä ehdonalaiseen vapauteen päästettyjä rikollisia linnoitustöihin. Myös eräisiin omaisuusrikoksiin syyllistyneet määrättiin vuodesta 1942 alkaen rangaistuslaitoksesta vapauttamisen sijasta pakkotöihin.¹⁶⁹ Vaikka elintarviketilanne oli huonoimmillaan ja vankien työteho alimmillaan, jaksoivat jotkut kansallisesti painottuneen vankeinhoitoajattelun edustajat julistaa uskoaan tuotantotaisteluun, jolla tarkoitettiin elintarvikehuollon turvaamista:

”Tunnussanamme olkoon: Vangit työrintamille. Jokainen vanki sille paikalle, missä hän eniten hyödyttää yhteistä asiaamme, sinne missä kuokitaan uutta peltoa ja kaadetaan nousevan valtakunnan rakennuspuita, missä kirves ja saha, lapio ja kuokka ovat aseina, sinne, missä luodaan uutta Suomea.”¹⁷⁰

Myös sodan aikana vankiloiden työtoiminta painottui eniten maatalouteen ja pellonraivaukseen kuten ennen sotia. Heti perässä tulivat metsätyöt ja turpeennosto, sotatarviketuotanto sekä linnoitustyöt. Vankityövoimaa myös myytiin yksityisille. Jo vuonna 1941 Viikin vangeista jopa puolet oli ollut yksityisellä lanttuja nostamassa.¹⁷¹

¹⁶⁷ Nuorteva 1987, 88-90.

¹⁶⁸ Viikin kartanon vankisiirtolan kalustokirja 1937-1942. Bah 10 Viikin kalustokirja 1937-1942. OM VAHO, KA.

¹⁶⁹ Hannula, 133.

¹⁷⁰ Jama Torsten, Voisimmeko ja millä tavalla Vankeinhoidon kohdalta lisätä sotaponnistuksiamme. Vankeinhoito 1943, 35.

¹⁷¹ Viikin viikkoraportti 20.11.-6.12.1941. Bv 5 Malmin ja Viikin kartanoiden viikkoraportit 1939-1941. Helsingin keskusvankilan arkisto, KA.

Vuoteen 1943 mennessä hoitokunnan laatimasta laajasta rakennussuunnitelmasta oli saatu valmiiksi laboratoriorakennus ja tärkeimmät talousrakennukset. Rakenteilla oli opiskelijarakennus ja hoitokunta katsoi, että tila voitaisiin ottaa opetuskäyttöön heti sodan loputtua. Tämän tavoitteen saavuttamiseksi hoitokunta piti äärimmäisen tärkeänä, että töihin voitaisiin edelleen käyttää edullista vankityövoimaa.¹⁷²

Puolustusvoimien työvoimantarve oli kuitenkin kaikkein kyltymättömin. Marraskuussa 1943 tiedusteltiin vankeinhoitolaitokselta mahdollisuutta käyttää tavallisia kriminaalivankeja linnoitustöissä, mutta pyyntöön suhtauduttiin varauksella. Silti vankeinhoitovirasto ilmoitti, että puolustusvoimien vaatiessa se olisi valmis luovuttamaan töihin myös kriminaalivankeja. Joissakin erityistehtävissä heitä käytettiinkin, kuten keväällä 1944 Suursaaren linnoitustöissä, mutta laajassa mitassa kriminaalivankien käyttöön ei ehditty ryhtyä.¹⁷³

Välirauhansopimus allekirjoitettiin syyskuun 19. päivänä 1944. Heti sodan päätyttyä puolustusvoimien kiinteistöjä alkoi siirtyä hoitokunnalle. Joulukuussa 1944 Viikin kartanon mailla sijainneet puolustusvoimien parakkirakennukset luovutettiin Helsingin yliopiston käyttöön.¹⁷⁴ Seuraavana vuonna hoitokunnan käyttöön siirtyi myös Viikin pellolla sijainneen ilmatorjuntapatterin vahvavirtaverkosto.¹⁷⁵

---

¹⁷² Hoitokunta kulkulaitosten ja yleisten töiden ministeriön rakennusosastolle 19.4.1943. Hoitokunnan kirjetaltiot 1935-1941. Viikin ja Malminkartanon hoitokunnan arkisto, HYK.

¹⁷³ Nuorteva 1987, 195.

¹⁷⁴ Puolustusministeriö Helsingin yliopistolle 9.12.1944. Hoitokunnan kirjetaltiot 1935-1941. Viikin ja Malminkartanon hoitokunnan arkisto, HYK.

¹⁷⁵ Ilmavoimien esikunta Viikin ja Malminkartanon tilojen hoitokunnalle 8.6.1945. Hoitokunnan kirjetaltiot 1935-1941. Viikin ja Malminkartanon hoitokunnan arkisto, HYK.

5 VANKITYÖN TARKOITUS UDELLEENTARKASTELUSSA 1945-1950

5.1 Vankikarkureiden määrä kasvaa räjähdysmäisesti

Vankilasta karkaamisesta tuli rangaistava teko vasta vuonna 1932. Tätä ennen seuraamukset oli kärsinyt lähinnä vastuussa ollut vartija. Yleisimpiä karkaamiset olivat rangaistavuuden voimaantulosta huolimatta 1900-luvun alkuvuosikymmeninä. Tämän katsotaan johtuneen suurista ulkotyöryhmistä.¹⁷⁶

Arkistolähteiden avulla olen pystynyt seuraamaan Helsingin keskusvankilasta karanneiden määrää vuodesta 1939 alkaen. Kuten aiemmin olen jo maininnut, suurin määrä sotien aikana osui vuoteen 1940, jolloin Viikistä karkasi viisi vankia. Samana vuonna myös keskusvankilasta ja Malminkartanon siirtolasta karkasi muutama vanki tavallista 3 - 8 vankia enemmän: keskusvankilasta kolme ja Malminkartanosta neljä, joten kokonaismäärä ylitti kahdella kymmenen. Lähes yhtä monta, kymmenen miestä, karkasi seuraavan kerran viimeisenä sotavuotena 1944. Viikki pääsi tänäkin vuonna keskusvankilan tilaston kärkeen viidellä karanneella, kun päävankilasta karkasi vain kolme ja Malminkartanosta kaksi. Seuraavana vuonna luku ei laskenutkaan vaan pysyi korkeana 1940-luvun loppuun saakka.¹⁷⁷

On ymmärrettävää, että ulkotyömailta oli helpompi karata kuin suljetusta vankilasta. Myös keskusvankilasta karanneet vangit olivat kaikki ainakin vuodesta 1942 alkaen päässeet pakoon olleessaan vankilan muurien ulkopuolella. Tyypillinen esimerkki on vuosi 1944, jolloin yksi vanki pakeni keskusvankilan alueella sijainneelta ulkotyömaalta ja kaksi Backaksen kartanon työmaalta. Jälkimmäisellä Elannon tilalla vangit olivat vuokrattuna työvoimana. Seuraavana vuonna keskusvankilasta karkasi ensimmäisen kerran enemmän vankeja kuin Viikistä. Kahdeksan miestä häipyi omille teilleen. Kolme karkasi kerralla Helsingin maalaiskunnan työmaalta, kaksi ”vankilan muurin ulkopuolella olleesta työryhmästä” ja loput yksitellen Karjakunnan työmaalta, Elannon kasvitarhalla ja Tattarisuon suotyömaalta.¹⁷⁸

¹⁷⁶ Kettunen Kyösti ja Risto, Vankilavirkailijain liiton vaiheita 1895-1995. Teoksessa Kettunen Risto (toim.), Avainasemassa. Vankilavirkailijain Liiton vaiheita vuosilta 1895-1995, 89.

¹⁷⁷ Helsingin keskusvankilan vuosikertomukset 1939-1950. Eia 1-Eia 20 vuosikertomukset 1939-1950. OM VAHO, KA. Myös seuraavien kappaleiden tiedot löytyvät näistä vuosikertomuksista.

¹⁷⁸ Ks. edellä.

Vankien käyttäminen töissä vankilan ulkopuolella oli selvästikin riskialtista, mutta tämä ei yksistään selitä korkeaa karanneiden määrää, sillä vuosina 1946-1949 määrät olivat suorastaan käsittämättömiä. 1946 karkasi keskusvankilasta 11 vankia ja Viikistä seitsemän, seuraavana vuonna keskusvankilasta 41 ja Viikistä 20. Vuonna 1948 keskusvankilasta katosi huikeat 64 miestä, 1949 25. Luku laski vasta 1950, jolloin karkasi vain 12 miestä, joka sekin on 40-luvun alkuun verrattuna paljon.

Vuosikertomuksissa ei tätä karkureiden suurta määrää sen koommin selitetä.

Tarkastuskertomuksessa 11. ja 12. päivältä lokakuuta 1948 on sen sijaan seuraava maininta:

”Johtaja Rautanen ilmoitti, että tavaton karkurien lukumäärä johtuu siitä, että avovankilaan kelpaamattomia vankeja on siirrettävä ulkotöihin.”¹⁷⁹

Saman tarkastuksen yhteydessä tarkastaja kirjasi, että Viikin vankisiirtola oli asianmukaisessa kunnossa, mutta tarkastushetkellä siirtolan 82 vangista moni oli aikaisemmin tuomittu vankilapaosta ja usea ollut Kakolassa. Tarkastaja painottaa, ettei tällaisia vankeja saisi Viikkiin siirtää. Vangit olivat myös valittaneet tarkastajalle siitä, että Viikissä työstä maksettiin huonommin kuin muilla keskusvankilan työmailla. Tarkastajan mielestä tämä johtui juuri huonosta ”avovankilaan sopimattomasta ja työtaitoon nähden perin heikosta vankiaineksesta”, jolle ei ollut tarpeenkaan maksaa sen enempää.¹⁸⁰

Loputkin rippeet vankisiirtolasta progressiivisen järjestelmän viimeisenä osana ennen vapautumista tuntuvat näin ollen kadonneen sodan aikana. Vankiaines tuntuu olleen Viikin vankisiirtolan viimeisinä toimintavuosina kaikkea muuta kuin tarkoitukseen sopivaa: juuri tuomittuja miehiä, joiden halu tai kyky pysyä työn toimesta oli hyvin alhainen.

---

¹⁷⁹ Helsingin keskusvankilan tarkastuskertomus 11. ja 12.10.1948. Hc 3 Vankeinhoidon tarkastajien tarkastuskertomukset 1945-1950. OM VAHO, KA.

¹⁸⁰ Helsingin keskusvankilan tarkastuskertomus 11. ja 12.10.1948. Hc 3 Vankeinhoidon tarkastajien tarkastuskertomukset 1945-1950. OM VAHO, KA.

Mikä sitten ajoi vankilan johtajan siihen, että avovankilaan sopimattomia vankeja oli pakko siirtää ulkotöihin? Onko pakkorakoon joutumisesta jälleen syytettävä tilanpuutetta?

Vankiluku nousi korkeaksi sodan jälkeen varkausrikollisuuden kasvun takia. Toisaalta merkittävimmät sodanjälkeisen ajan kriminaalipoliittiset uudistukset liittyivät joidenkin rangaistusten lieventämiseen ja työvelvollisten vähentämiseen. Vesileipärangaistus poistettiin, perustettiin työsiirtolajärjestelmä, tutkintavangeilta poistettiin työpakko, ehdollisen rangaistustuomion käyttöä laajennettiin, eräiden väkijuoma-, omaisuus- ja säännöstelyrikoksista tuomittujen määräämisen pakkotyöhön lopetettiin.¹⁸¹

Jo sota-aikana astui voimaan muutama pysyvästi suomalaisten vankien asemaan vaikuttanut lainuudistus. Näistä tärkeimpiä olivat nuoria rikoksentekejiä koskenut uudistus 1943 ja vankien oikeuksien muutokset 1944.¹⁸² Nuorille ennen vuotta 1944 määrättyjä lyhyitä vankeusrangaistuksia hallitus piti suorastaan turmiollisina. Tilalle haluttiin pidempi, mutta samalla myös kasvattavampi rangaistusaika. Kasvatustoimien toteuttamiseksi alle 21-vuotias rikollinen voitiin määrätä nuorisovankilaan, jossa istuttiin vuosi tai kaksi pidempään. Ehdollisen rangaistustuomion käyttöä nuoriin lisättiin ja siihen liitettiin valvonta. Esityksen mukaan nuorisovankilan tuli olla ankara rangaistuslaitos, mutta myös opetus- ja kasvatuslaitos. Tätä sekä ehdotusta rangaistuksen täytäntöönpanon muuttamista perusteltiin vankilaolojen kehittämisellä humanimpaan suuntaan. Todennäköisesti tämän suunnanmuutoksen mahdollisti liittoutuneiden YK:n perustamisesta lähtien lisääntyneet vaatimukset ihmisoikeuksien huomioonottamisesta sekä sodan lopputuloksen ennakointi. Niinpä ensikertalainen kuritushuonevanki saattoi nyt päästä pakkoluokan asemesta suoraan oppiluokkaan ja ehdonalaiseen vankeuteen jo, kun puolet rangaistuksesta oli kärsitty. Tutkintavangeille sodan aikana määrätty työvelvollisuus vakiinnutettiin.¹⁸³

Sodan käänös kohti varmaa tappiota heijastui myös vankiloihin. Helmikuun 1944 kolmessa suurpommituksessa kuoli Helsingissä toistasataa ihmistä ja yli 400 haavoittui. Helsingin lääninvankilaan osui helmikuun 6. päivänä ja lentopommin räjähdyksessä

---

¹⁸¹ Hannula, 145.

¹⁸² Hannula, 139.

¹⁸³ Hannula, 140-141.

kuoli yksi vartija. Uhkaavalta näyttäneessä tulipalossa loukkaantui lievästi useita vankeja ja vartijoita. Lääninvankilan jouduttua sekasortoiseen tilaan vangit oli evakuoitava 8.2. keskusvankilaan.¹⁸⁴

Tämä on saattanut osaltaan nostaa karkureiden määrää vuonna 1944, mutta edellä mainittujen kriminaalipoliittisten muutosten olisi pikemminkin luullut pudottaneen vankilukua ja työvelvollisten määrää siinä määrin, että ”avovankilaan kelpaamattomia vankeja” ei olisi tarvinnut siirtää ulkotöihin. Uudistukset vaikuttivat kuitenkin hitaasti ja tilan puutetta vankiloissa pahensi Kannaksen varavankilan lakkauttaminen, mikä tarkoitti, että siellä olleet 2000 sotilasvankia tuli saada mahtumaan muihin vankiloihin. Tämä aiheutti kiistaa vankeinhoitoviraston ja puolustusvoimien välillä, kun vankeinhoitovirasto kieltäytyi ottamasta vastaan lisää sotilasvankeja. Käyttöön otettiin armahduslaki, joka vapautti 2500 sotilasvankia rikosoikeudellisesta vastuusta.¹⁸⁵ Tästä huolimatta vankiluku pysyi korkeana.

5.2 Sota-ajan väärinkäytösten paljastuminen

Keskustelun Suomen vankeinhoidon periaatteista ja menettelytavoista aloittivat juuri vankilasta vapautuneet poliittiset vangit. Suomen Kansan Demokraattisen Liiton äänenkannattaja Vapaa Sana ja Suomen kommunistisen puolueen Työkansan Sanomat kirjoittivat vuosina 1944-1948 säännöllisesti sota-ajan vankilaoiloista ja peräsivät toimenpiteitä väärinkäytöksiin syyllistyneiden rankaisemiseksi. Kun kommunisteilla oli vielä valvontakomission tuki takanaan vuoteen 1947, ei kritiikkiä voitu sivuuttaa.

Valtioneuvosto ryhtyikin jo syksyllä 1944 töihin tarvittavien uudistusten selvittämiseksi. Joulukuussa asetettiin ensimmäinen komitea, ja ongelmien monitahoisuuden selvittyä pian toinen, joka sai vastattavakseen sota-ajan väärinkäytösten konkreettisesta tutkimisesta. Ensimmäiselle komitealle lankesi vastuu laajempien kehityssuunnitelmien tekemisestä. Varatuomari Helge Halmeen johtama tutkimustoimikunta sai tehtyä jonkinlaisen peruskartoituksen, muuhun kahden kuukauden määräaika ei riittänyt. Tästä huolimatta toimikunta totesi, että vankeja oli sodan aikana pahoinpidelty vankiloissa ja räikeimmät väärinkäytökset olivat

---

¹⁸⁴ Nuorteva 1987, 201-202.

tapahtuneet Sukevan, Pelson ja Kannaksen vankiloissa. Perussyiksi katsottiin elintarviketilanteen ja työvaatimusten ristiriitaisuus. Työstä oli tullut itsetarkoitus ja vankeinhoidolliset periaatteet unohdettu. Komitea painotti, että vankiloiden varsinainen työtehtävä eli vanginhoito tuntui unohtuneen aivan kokonaan eikä henkilökunta tuntunut tajuavan vankeinhoidon päämäärää lainkaan.¹⁸⁶

Jo ennen sotaa vankeinhoitoviraston johtavat virkailijat, ennen kaikkea ylijohtaja, saivat poikkeuksellisen laajan päätösvallan, kun vuonna 1937 voimaan astuneessa asetuksessa vankeinhoito-osasto muutettiin edelleen oikeusministeriön osastona toimivaksi vankeinhoitovirastoksi, joka sai varsin laajan ja itsenäisen toimivallan. Vaikka uudesta päätöksentekojärjestelmästä oli hyötyä nopeutuneena asioiden käsittelynä, jätti se virkailijoiden valvonnan omille virkailijoille ilman ulkopuolista kontrollia. Tämä johti sotaoloissa vankien oikeusturvan vaarantumiseen, kun epäkohtiin ei riittävän tehokkaasti puututtu.¹⁸⁷ Asko-Avonius tuntee osuneen jossain oikeaan kritisoidessaan vankiloiden teollisuutta, sillä yhtä hyvin kommentti voisi koskea sota-ajan väärinkäytöksiä:

*”Mielestäni vika on liiaksi ihannoimassamme suljettujen vankiloiden järjestelmässä, joka muureja rakentamalla luo yhteiskunnan yhteiskuntaan.”*¹⁸⁸

Toimikunta totesi myös, että vankiloissa oli tilanahtautta, ravinto riittämätöntä, sairaanhoito ja puhtaanapito puutteellista sekä vaatetus kehnoa. Avovankiloissa järjestyshäiriöitä aiheutti erityisesti urakkatyö, koska lisäleipäannos oli kytketty siihen.¹⁸⁹

5.2.1 Urakkatyö vankien näännyttäjänä

Vankien muistelmien mukaan toimikunnan havainnot pitivät täsmälleen paikkansa. Nälkä ajoi vangit reuhtomaan itsensä henkijieveriin pienen lisäruoka-annoksen toivossa. Arvo Turtiainen kirjoitti päiväkirjaansa Sukevan työmaalla vuonna 1943:

---

¹⁸⁵ Nuorteva 1987, 214-215.

¹⁸⁶ Vankilain sisäistä järjestystä tutkineen toimikunnan mietintö. Komiteamietintö 31/1945. Moniste.

¹⁸⁷ Veikkola, 107-108.

¹⁸⁸ Asko-Avonius 1936, 15.

¹⁸⁹ Hannula, 142.

”Työtä! Työtä! Heinäpelloilla ja juurikasmailla. Toivo ns. kakkosurakan saamisesta, urakka joka merkitsee sataa grammaa leipää lisää päivittäin, houkuttelee nälkäiset vangit yrittämään suorastaan mielettömästi ajatellen heidän yleistä ruumiillista kuntoaan. Urakat ovat korkeat, mutta eivät suinkaan saavuttamattomat voimakkaimmille ja vasta taloon tulleille, joka oikeastaan merkitsee samaa asiaa.”¹⁹⁰

Turtiainen kuvasi kokemuksiaan maataloustyöstä Riihimäen ja Sukevan keskusvankiloissa jatkosodan aikana. Kirjaan on syytä suhtautua hieman varauksella, sillä Turtiainen oli poliittinen vanki sota-aikana, idealisti ja runoilija, mutta Turtiainen teki samoja töitä kuin kriminaalivangitkin, ja urakkavaatimukset olivat samat vangin statuksesta riippumatta. Viikin vankisiirtolassa ei tietojeni mukaan pidetty poliittisia vankeja missään vaiheessa.

Vielä päiväkirjan alkupuolella, tutkintovankeudessa Turun keskusvankilassa, Turtiainen tuumi, että vankila, jossa olisi ruokaa tarpeeksi ja jossa jokainen saisi tehdä sitä työtä, mitä sydän eniten kaipaa, olisi aivan siedettävä.¹⁹¹ Päädyttyään Riihimäen keskusvankilaan suorittamaan tuomiotaan Turtiainen kuitenkin huomasi olleensa onnekas tutkintavankeuden yksinäisessä ilman työtä. Päädyttyään ulkotöihin Turtiainen aluksi kokee ulospääsyn, avaran maiseman ja muiden ihmisten kohtaamisen suorastaan riemullisena, mutta kuvailee jo viikon kuluttua:

”Olen kuolemanväsynyt, olen ytimiäni myöten jäisen tuulen purema, olen heikko nälästä ja vilusta ja tappavasta työstä, ja vain se pitää minua pystyssä, että en ole yksin tässä helvetissä...”¹⁹²

Vuosi oli 1943 ja Turtiainen kärräsi Riihimäellä savea kuopasta kilometrin päässä sijaitsevalle pellolle. Päiväkirjasta käy erinomaisesti ilmi, kuinka vankien, poliittistenkin, ajatukset täytti tupakantarve, tupakalla käytävä kauppa sekä ainainen nälkä ja epätoivoiset yritykset hankkia lisäravintoa muuan muassa pellolle karrätystä jätetunkiosta tai kaivamalla maasta juuria, mitä tahansa syötäväksi kelpaavaa tai

---

¹⁹⁰ Turtiainen Arvo, Ihminen no. 503/42. Erään kokeen päiväkirja. Tammi, Turku 1946, 317.

¹⁹¹ Sama, 119.

¹⁹² Sama, 265.

kelpaamatonta. Traagisimpia tarinoita on kahden vangin menehtyminen heidän syötyään nälissään maasta kaivamiaan myrkyllisiä kurjenmiekan juuria. Turtiainen kuvaa, kuinka työpäivän jälkeen osaa joudutaan kantamaan parakkeihin, jotkut tuupertuvat työmaalle eivätkä nouse vartijan potkimisesta huolimatta enää jaloilleen. Jos tarkoituksena oli nujertaa (poliittisen) vangin halu politikointiin, se onnistuu ainakin Turtiaisen kohdalla: vajaan kuukauden kuluttua hän kertoo olevansa iltaisin niin voimaton, että tuskin jaksaa syödä vähiä ruokiaan, puhumattakaan lukemisesta tai edes ajattelemisesta. Kevään saapuminen piristää hieman maaliskuun lopulla, mutta huhtikuussa Turtiaisen ajatukset apulannan kylvämisestä pellolle olivat jo puhtaan katkeria:¹⁹³

”Vankilamaanviljelyn teoria ja käytäntö valaisevat veitsenterävästi yleistä yhteiskunnallista tapahtumista.

Ajatuksemme sekoittavat apulantaan kapinan ja katkeruuden torajyviä. Vilja, joka täällä tulee kasvamaan, on myrkytettyä.”¹⁹⁴

Myös samaan aikaan vankilaan joutunut Nestori Parkkari kertoo muistelmissaan ankaran nälän aikaansaamista uhkarohkeista yrityksistä hankkia lisäravintoa. Parkkarin mukaan poliittisia vankeja myös kiristettiin työllä. Vartijat olivat luvanneet vangeille sanomalehtiä sillä ehdolla, että vangit suostuvat tekemään korotettuja pakkourakoita. Parkkarin mukaan tämä oli mahdotonta, koska tavallistenkin urakoiden täyttäminen oli ylivoimaista.¹⁹⁵

Vaikka pitäisi koko ajan mielessä, että Turtiainen ja Parkkari olivat poliittisia vankeja, jotka kuvasivat sota-aikaa, jolloin ruokatilanne oli vankiloissa pahimmillaan, ovat muistelmat silti kuvaavia. Tulee mieleen, että ei maataloustyöstä tehnyt kovaa rangaistusta työn laatu vaan nälkä, sen aiheuttama ruumiillinen heikkous ja pakkourakat, jotka venyttivät vangin voimat erityisesti sota-aikana äärimmilleen. On helppo uskoa vankien oikeuksia tutkineen Matinpuron toteamus siitä, että vaikka aluksi avovankiloihin olikin suosittua pyrkiä tupakka-oikeuden ja yhteishuoneiden sekä ulkona

---

¹⁹³ Turtiainen, 270-277.

¹⁹⁴ Turtiainen, 289.

¹⁹⁵ Parkkari Nestori, Suomalaisessa keskitysleirissä vv. 1940-1944. Kansankulttuuri Oy, Kuopio 1955, 135 ja 154.

olemisen mahdollisuuden takia, saivat suljettua vankilaa ankarammat kuri ja olosuhteet monen vangin toisiin ajatuksiin.¹⁹⁶ Teoriassa maataloustyö saattoi olla palkinto kiltisti rangaistustaan suorittaneelle vangille, mutta käytännössä se ei sitä etenkään sota-aikana ollut.

Pakkourakoista oli tullut lisärangaistuksen oloinen osa vangin arkea sota-aikana. Kritiikki puri ja vangin työaika lyhennettiin kahdeksaan tuntiin 15.5.1946, vuoden kuluttua urakatkin tarkistettiin ja tutkintovankien työntekovelvollisuus poistettiin.¹⁹⁷

5.2.2 Vankisiirtolat saavat uuden suunnan

Työtoiminnan vääristyminen oli tapahtunut sodan aikana vähitellen. Periaatteellista keskustelua työtoiminnan tavoitteista ei sotien aikana käyty sen koommin vankeinhoitovirastossa kuin Vankeinhoito-lehdessäkään. Vankeinhoitolaitos suorastaan unohti oman tehtävänsä. Halmeen toimikunta ehdottikin, että vankilaloista tehtäisiin syvempi ja laajempi tutkimus, ja oikeusministeri Urho Kekkonen antoikin välittömästi määräyksen tutkimusten jatkamisesta. Vankiloiden tutkimustoimiston johtoon nimitettiin neuvostoliittolaisten sotavankien kohtelua Suomessa tutkinut Heikki Kylänen. Tutkimustoimisto toimi vuoden 1945 loppuun saakka. Kylänen kertoi loppuraportissaan 3.10.1947, että tutkimuksissa oli todettu noin 2000 yksilöityä pahoinpitelytapausta, joista puolet Sukevalla. Tutkimustoimiston aineistosta käy selvästi ilmi, että vankien huono kohtelu ei rajoittunut ainoastaan sota-aikaan, mutta vankiloiden ongelmat selvästikin kärjistyivät sodan aikana.¹⁹⁸

Erityisesti tavallisuudesta poikkeava vankiaines, poliittiset vangit, sotilasvangit ja sotavangit, tuntui kiristäneen vankiloiden henkilökunnan hermoja, ja näihin ryhmiin kohdistui eniten väkivaltaisuuksia. Tämä näkyy myös Helsingin keskusvankilasta tehdyissä valituksissa. Kriminaalivangit tekivät kanteluita muun muassa venäläisten sotavankien kohtelusta. Aineiston mukaan muutama heistä tapettiin, vaikka vartijat lavastivat tapaukset hirttoitsemurhiksi. Kanteluita tehtiin paristakymmenestä vartijasta ja myös muusta henkilökunnasta. Eräästä sairaanhoitajattaresta valitettiin useampaankin

---

¹⁹⁶ Matinpuro, 29-31.

¹⁹⁷ Berttula, 123-127.

¹⁹⁸ Nuorteva 1987, 227.

otteeseen. Yhden valituksen tehnyt välskärin apulaisena helmikuussa 1945 toiminut kuritushuonevanki oli nähnyt, kuinka vankilan sairasosastolle oli tuotu Viikin siirtolasta hyvin heikossa kunnossa ollut vanki. Sairaanhoitajatar ei valituksen mukaan antanut potilaalle minkäänlaista hoitoa vaan osoitti pelkästään halveksuntaa tätä kohtaan. Vanki kuoli sairaalaan. Tapauksella oli neljä todistajaa. Tämä on ainut viittaus Viikkiin vankiloiden tutkimustoimiston aineistossa. Viikistä ei Helsingin keskusvankilaa koskeneiden papereiden joukosta löytynyt yhtään kantelua.¹⁹⁹

Sota-ajan vankilaolojen selvittäminen, uudistuskomitean asettaminen ja vankeinhoidon julkisuudessa saama huomio raivasivat tietä perusteellisille uudistuksille. Selvitysten jälkeen ryhdyttiin erityisesti tehostamaan vankeinhoitoalan koulutusta, parantamaan jälkihuoltoa ja kehittämään uudenlaisia laitostyyppejä. Vuonna 1950 annettiin uusi vankeinhoitoasetus. Komiteat olivat olleet yksimielisiä siitä, että vankityön organisoinnissa oli panostettu liiaksi tuottavuuteen ja unohdettu työ- ja ammattikasvatus. Nuortevan kansallisesti painottuneeksi nimeämä ajattelu sai jyrkän tuomion.²⁰⁰

Uudenlaisista laitostyypeistä merkittävin oli työsiirtolajärjestelmän perustaminen vuonna 1946. Uudistus oli kansainvälisenkin huomion kohteena harvinaisen edistyneenä laitoksena, johon saattoi päästä jos oli saanut alle vuoden tuomion eikä ollut kärsinyt rangaistusta edeltäneiden viiden vuoden aikana. Suomi sai kerrankin mainetta jostakin muusta kuin korkeasta vankiluvusta ja kovista rangaistuksista. Vastaavaa mainetta niitti myös kolme vuotta myöhemmin ehdonalaisen vaihtoehdoksi perustettu työleirijärjestelmä.²⁰¹

Vankeinhoidon uudistuskomitea ryhtyi arvostelemaan progressiivista rangaistusjärjestelmääkin ja arveli sen merkitystä kasvatukseen arvostetun liiaksi. Komitean mielestä järjestelmää oli muutettava joustavammaksi. Mutta oli komiteasta progressiivisuudessa puolensakin: pyrkimys hyvään käytökseen katsottiin oikeaksi keinoksi lievittää vankilassaolon sielullisesti lamauttavaa vaikutusta ja järjestelmän

---

¹⁹⁹ Vankiloiden tutkimustoimisto. H 3 Helsingin keskusvankila, Konnunsuon keskusvankila. OM VAHO, KA.

²⁰⁰ Nuorteva 1987, 229.

²⁰¹ Ruokanen, 95-96.

katsottiin kuitenkin edesauttavan kurin ja järjestyksen ylläpitämistä. Progressiivinen järjestelmä pysyikin kritiikistä huolimatta käytössä 1970-luvulle saakka.²⁰²

Kun sota lopulta päättyi, Viipurin lääninvankila oli menetetty, samoin Petsamon pieni varavankila. Saksalaiset olivat polttaneet Kittilän vankilarakennuksen, ja sotilasviranomaiset lakkauttaneet Kannaksen varavankilan. Samaan aikaan rikollisuutilanne pahentui ja vankitilojen puutetta ryhdyttiin jälleen purkamaan perustamalla vankisiirtoloita. Malminkartanon tilan kiinteistö oli siirtynyt Malminkartanon valvojakunnan hallintaan jo 1.5.1942, mutta vankityövoimaa oli sovittu käytettävän tilalla edelleen.²⁰³ Tästä huolimatta mahdollisuudet sijoittaa vankeja ulkotöihin olivat vähentyneet, joten Helsingin keskusvankila katsoi tarvitsevansa uuden siirtolan. Hangon siirtolan rakennustyöt aloitettiin 1947.²⁰⁴

Hangon siirtolan perustamisesta huolimatta Viikki säilyi lakkauttamiseensa asti Helsingin keskusvankilan suurimpana siirtolana. Viikin kartanon kiinteistö siirtyi Viikin tilan valvojakunnan hallintaan maaliskuussa 1946, mutta vankeinhoitoviraston suostumuksella vankityövoiman käyttämistä kartanon maatilatalous- ja rakennustöihin jatkettiin neljä vuotta.²⁰⁵ Vielä viimeisenä vuonna vankeja oli töissä Viikissä 52 miestä.²⁰⁶ Vuonna 1947 Viikissä vieraili 15 - 20 naisvängin työryhmä lääninvankilasta maanviljelystöissä.²⁰⁷ Tämä on käsittääkseni ainoa kerta, kun Viikissä kävi töissä naisvankeja.

Sodan päätyttyä haluttu laboratoriorakennuskin luovutettiin yliopiston käyttöön.²⁰⁸ Samoin saksalaisten sotilaiden Viikin tilalle rakentamat parakkirakennukset, jotka välirauhan myötä olivat joutuneet venäläisten hallintaan, luovutettiin yliopistolle.²⁰⁹

---

²⁰² Hannula, 152-153, 173.

²⁰³ Sopimus Vankeinhoitolaitoksen, hoitokunnan ja Malminkartanon valvojakunnan välillä 1.5.1942. Viikin latokartanon vuokra- ja kauppakirjat sekä oikeudenkäyntiasiakirjat 1921-1946. Viikin ja Malminkartanon hoitokunnan arkisto, HYK.

²⁰⁴ Helsingin keskusvankilan vuosikertomus 1947. Eia 11 Vuosikertomukset 1947. OM VAHO, KA.

²⁰⁵ Sopimus vankeinhoitoviraston, Viikin ja Malminkartanon hoitokunnan ja Viikin tilan valvojakunnan välillä 7.3.1946. Viikin latokartanon vuokra- ja kauppakirjat sekä oikeudenkäyntiasiakirjat 1921-1946. Viikin ja Malminkartanon hoitokunnan arkisto, HYK.

²⁰⁶ Helsingin keskusvankilan vuosikertomus 1950. Eia 20 vuosikertomukset. OM VAHO, KA.

²⁰⁷ Veikkola, 132.

²⁰⁸ Viikin ja Malminkartanon tilojen hoitokunta lääkintöhallituksen sotavammaosastolle 12.11.1945. Hoitokunnan kirjetalot 1935-1941. Viikin ja Malminkartanon hoitokunnan arkisto, HYK.

²⁰⁹ Ote Helsingin yliopiston maatalous-metsätieteellisen tiedekunnan pöytäkirjasta 27. päivältä maaliskuuta 1945. Asiakirjoja 1931-1946. Viikin ja Malminkartanon hoitokunnan arkisto, HYK.

Kun Viikin vankisiirtola lakkautettiin vuonna 1950, tila siirtyi kokonaisuudessaan Helsingin yliopiston opetuskäyttöön. Neljä vuotta myöhemmin Suomessa otettiin käyttöön vankisiirtolajärjestelmä, jossa vankisiirtola oli paikka määräaikaiseen vapausrangaistukseen tuomituille hyväkäyttöisille ja ylimpään luokkaan kohonneille vangeille, joilla oli edellytyksiä siellä työskentelyyn. Nyt lakiin kirjattu merkitys oli sama, joka vankisiirtolalla oli ollut jo 1900-luvun alussa, mutta jonka toteuttamisessa oli useaan otteeseen epäonnistuttu. Näissä 50-luvun vankisiirtoloissa vankien työstä maksettiin käyvän palkkatason mukaista palkkaa, josta 40% pidätettiin ruoka- ja ylläpitokustannuksiin, 30% meni vangille säästö- ja työosuusrahana ja loput kuittasi valtio.²¹⁰ Viikin vangit eivät näistä etuisuuksista koskaan päässeet nauttimaan.

---

²¹⁰ Salonen Ilmari, Havaintoja vankisiirtoloista. Vankeinhoito 1961, 64.

6 Mikrohistorian paljastavuus

Makrohistoriallisesti tarkasteltuna hoitoideologia vaikutti suomalaisessa vankeinhoidossa 1800-luvun lopulta 1970-luvulle. Yhteiskunnallisten muutosten myötä 1960-luvulla tapahtui käänne myös kriminaalipolitiikassa, jossa voimakkain kritiikki kohdistui yksilöllisesti määräytyviä seuraamuksia eli hoitoideologiaa ja erityisestävyyttä vastaan. Vuonna 1975 voimaan tulleella RTA-paketilla pyrittiin progressiivisen järjestelmän hylkäämiseen. Samalla luovuttiin kuritushuonerangaistuksesta ja siirryttiin yksilajiseen vapausrangaistusjärjestelmään. Vankeusrangaistuksen sisältönä tuli olla ainoastaan vapaudenmenetys ja laitოსolot tuli järjestää vapauden oloja vastaaviksi.

Nämä uudet pyrkimykset voi nähdä vanhojen tavoitteiden uutena muotoiluna. Humaanin ja ennaltaehkäisevän kriminaalipolitiikan nimissä oli 40-luvulla tavoiteltu erityisestävyyttä, 70-luvulla humanisuuden nimissä alettiin korostaa yleisestävälle ajatuksille rakentuvia oikeusturvan takeita, rangaistuksen yhdenmukaisuutta ja oikeudenmukaista suhteuttamista tekoon.²¹¹

Tämä tutkielma käsittelee aikaa ennen kuin hoitoideologiaa ryhdyttiin toden teolla kumoamaan, vaikka se sodan jälkeen saikin osakseen kritiikkiä. Viikin vankisiirtolan tarkasteleminen mikrohistoriallisesti yhtenä instituutiona osana suurempaa kokonaisuutta on mahdollistanut pitkien linjojen sisällä jatkuvasti tapahtuvien kädenvääntöjen esiin nostamisen. Tässä tutkielmassani olen löytänyt johdannossa esittämiini kysymyksiin joukon vastauksia, jotka eivät kuitenkaan kaikki ole aivan yksiselitteisiä ja herättävät lisää mielenkiintoisia pohdinnan aiheita.

Syitä siihen, miksi maataloutta vankien työllistäjänä painotettiin juuri tutkimanani aikana, on käynyt ilmi useita. Suljetuissa vankiloissa oli tilanahtautta ja niissä harjoitettu käsityö oli liian yksipuolista. Näiden hyvin ymmärrettävien syiden lisäksi 30- ja 40-luvuilla katsottiin selvästikin, että ruumiillisen ja hyödyllisen työn tekeminen on kasvattavaa. Tämä perustelu sopi hyvin myös muutama vuosikymmen aiemmin esiteltyyn hoitoideologiaan, joka halusi parantaa yksilön rikollisuuden taudista.

---

²¹¹ Hannula, 169-171.

Vankien maataloustyölle oli myös vankeinhoidon ulkopuolisia tavoitteita. Puolustuslaitos oli koko tutkimanani aikana se taho, joka ilomielin teetätti töitään vangeilla. Ratkaisevan sysäyksen vankisiirtoloiden perustamiselle antoi ensimmäisen maailmansodan uhka ja sen vaatima linnoitustöiden tarve. Toisen maailmansodan aikana puolustuslaitos jälleen lisäsi vankien työtaakkaa sijoittamalla heitä oman vankipataljoonansa lisäksi myös rintaman lähelle leireille linnoitustöihin. Puolustuslaitoksen ja vankeinhoitolaitoksen yhteistyö kääntyi sota-aikana välillä ristiriitaiseksi eikä aina ollut selvää kumpi vastaa mistäkin asiasta. Tässä ristiriidassa ja kädenväännössä olisi yksi hyvin kiinnostava lisätutkimuksen paikka.

Maataloustyötä toivottiin ratkaisuksi myös teollistumisen ja kaupungistumisen haittoihin. Rikolliset haluttiin palauttaa maaseudulle ansaitsemaan elantonsa maasta eikä heidän haluttu jäävän vapauduttuaan kaupunkiin työttömänä norkoilemaan. Kaupunkien yksityisyrittäjät eivät myöskään kaivanneet uusia kilpailijoita, eivät teollistuneista vankiloista eivätkä vapautuneista vangeista, joille oli vankilassa opetettu heidän mielestään väärä ammatti alalle, jolle oli muutenkin tunkua.

Vangin kannalta perusteltiin, että maataloustyön tekeminen ennen vapautumista olisi hyvä ponnahduslauta uuteen elämään. Sitä, mitä mieltä vangit olivat näistä ajatuksista ja siitä, että heidät haluttiin lähettää kaupungeista takaisin maalle, josta olivat kaupunkiin tulleet, en ole tässä työssä selvitelty. Vankien suhdetta vallitseviin vankeinhoidollisiin ideologioihin ja mielipiteitä olisi hyvin antoisaa selvittää, mutta tämän tutkimuksen puitteissa se ei ollut mahdollista.

Pintaa syvemmälle katsottaessa tutkimuksessani on noussut esiin erityisesti kaksi piirrettä työssä Viikissä ja laajemminkin vankien maataloustyössä tutkimanani aikana. Ensimmäinen on se, että Viikin vankisiirtola toteutti vankeinhoidon hoitoideologian mukaista progressiivista käsittelyä sangen vaihtelevasti ja epäpuhtaasti koko toimintansa ajan. Toinen on se, että työn ensisijainen tarkoitus on muuttunut useampaankin kertaan ainakin akselilla parantavuus-tuottavuus.

Kun Viikin vankisiirtola perustettiin vuonna 1931 sinne lähetettiin hoitoideologian mukaisesti rangaistuksensa loppuvaiheessa olevia vankeja, jotka olivat suurimmaksi osaksi kotoisin maaseudulta. Tämän voi nähdä progressiivisen järjestelmän oikeana

käyttönä ja Viikkiin pääsyn näiltä osin palkintona ainakin teoriassa. Seuraavana vuonna tarkastaja tosin painotti, että vangit tulisi siirtolaan seuloa huolella, mutta tämä ei välttämättä tarkoittanut, että sopimattomia vankeja olisi Viikissä ollut, vaan saattoi olla ainoastaan periaatteen alleviivaamista varmuuden vuoksi. Vuonna 1933 vankeja kehuttiin ahkeriksi ja järjestystä hyväksi.

Samaan aikaan suljettujen vankiloiden työtoiminta aiheutti kritiikkiä, joka sai vankilatyökomitean painottamaan kasvattavuutta työn ensisijaisena tarkoituksena, ei tuottavuutta. Todennäköisesti Viikissä asiat olivat kuitenkin suhteellisen hyvin, koska tarkastajakin jaksoi huomautella löysästä valvonnasta, mikä ei ilmeisesti kuitenkaan aiheuttanut vakavampia järjestyshäiriöitä. Tästä voisi päätellä, että ainakin 30-luvun puoleen väliin saakka Viikissä kaikki sujui suunnitelmien mukaan. Vaikka työtuloksia oli synnyttävä, otettiin huomioon myös työn merkitys yksilön kannalta ja siirtolaan valikoitiin sopivia vankeja suhteellisen huolella.

Ensimmäinen asiakirjoista löytyvä särö kuvaan Viikistä ihanteellisena hoitoideologian mukaisena maatalousvankilana tulee vuoden 1937 tarkastuskertomuksessa, josta käy ilmi, että siirtolassa oli myös kovennettua rangaistusta kärsiviä vankeus- ja sakkovankeja sekä pakkoluokan vankeja, joita olisi pitänyt hoitoideologian mukaan pitää suljetussa vankilassa yksinäisselleissä. Näiden kaikkien vankiryhmien olo Viikissä kertoo mielestäni selvästi siitä, että maataloustyötä käytettiin rangaistuksen koventajana, lisärangaistuksena tai kurinpidollisena toimenä. Vaikka vankisiirtolan ei kuulunut alunperin olla tällainen laitos, voitiin kasvattamisella perustella näitäkin toimia. Näiltä osin tällainen siirtolan käyttäminen voitaisiin laskea sodan jälkeen mainittuihin väärinkäytöksiin, joita hoitoideologian nimissä tehtiin.

Tästä huolimatta vielä talvisodan aikana työtoiminta Viikissä tuntuu sujuneen melko normaalisti. Lopullinen muutos vankiaineksessa tapahtui välirauhan aikana. Suurin osa miehistä oli juuri tuomittu eikä enää näy jälkeäkään Viikistä tuomionsa loppuvaiheessa olevien viimeisenä sijoituspaikkana ennen vapautumista. Ehkä epäselvänä aikana vankien seulontaan ei enää kenelläkään ollut halua tai mahdollisuutta ja kasvanutta vankilaumaa vain yritettiin sijoittaa minne ikinä kyettiin ja vain mahtui. Ratkaisu vain ei ollut onnistunut ja uudenlainen vankiaines lisäsi levottomuuksia. Vankeja alkoi karata

Viikistä ja he kapinoivat. Tupakka ja ruoka olivat vähissä, eikä vangeilla tuntunut olevan suuriakaan työhaluja.

Jatkosodan aikana tilanne pysyi yhtä pahana ja siirtolan toimintaa vaikeutti entisestään puolustuslaitoksen toiminta Viikin alueella sekä vartijoiden hupeneminen sotilaiksi. Järjestyshäiriöitä aiheutti nälän ja tupakantuskan lisäksi varmasti myös urakkatyö, joka edellisiin lisätynä oli käynyt liian raskaaksi heiveröisille vangeille. Vaikka Viikistä ei sodan ajalta tehty valituksia eikä Viikki koskaan noussut eräiden muiden pahamaineisten maatalousvankiloiden joukkoon, kertoo esimerkiksi keskusvankilan sairaalaan Viikistä henkiiheverissä tuotu mies omaa tarinaansa. Tuskin Viikin vangit olivat sen vahvemmassa kunnossa kuin muuallakaan, vaikka heitä ei olisikaan erityisesti pahoinpidelty. On helppo ymmärtää, että juuri tuomittu mies, joka siirretään puutteellisiin oloihin raskaaseen työhön alueelle, jolla on myös puolustuslaitoksen joukkoja ja tämän vuoksi ehkä levottomampaakin kuin muualle, ei ole motivoitunut puurtamaan kuokan varressa.

Sota-aikana vankeinhoidollisen linjan voittanut kansallinen ajattelu, joka katsoi parhaaksi, että vankeinhoitolaitoskin osallistuu parhaansa mukaan sotapyrkimyksiin johti Viikissäkin siihen, että siirtolaan tuotiin juuri tuomittuja vankeja. Tämä vankiaineksen muutos aiheutti levottomuuksia. Viikinkin kohdalla sodan ja tuotantotaistelun alle hukkui idea vangin parantamisesta. Työ ei varmasti tuntunut yhdestäkään Viikissä sota-aikana olleesta vangista palkinnolta ja levottomuuksien perussyy lienee ollut sama kuin muissakin vankiloissa sodan aikana: elintarviketilanteen ja työvaatimusten ristiriitaisuus.

Tilanne ei Viikissä parantunut sodan päätyttyäkään. Keskusvankilan johtajan mukaan Viikkiin ja muihin avolaitoksiin oli siirrettävä sellaisiin soveltumattomia vankeja ilmeisesti keskusvankilassa vallinneen tilanpuutteen vuoksi. Tämäkään ei silti selitä sitä, miksi Viikkiin päätyi vankeja, jotka oli jo aiemmin tuomittu vankilapaosta tai olleet Kakolassa. Oli syy mikä hyvänsä, Viikin vankisiirtolan toiminen osana hoitoideologiaa oli lupaavasta alusta huolimatta epäonnistunut, vaikka Helsingin yliopiston tarvitsemat työt oli sotien aiheuttamista viivytyksistä huolimatta saatu tehdyksi. Vuonna 1950 laadittu uusi vankeinhoitoasetus, joka yritti painottaa työ- ja ammattikasvatuksen merkitystä, ei samana vuonna lakkautettua Viikin vankisiirtolaa enää koskenut.

Vapausrangaistuksen keskeisenä sisältönä on aina ollut vankityö ja vankeinhoidolla on pyritty kasvattamaan kuuliaisia työntekijöitä tuotantoelämälle.²¹² Tämä pitää paikkansa nykyään ja piti paikkansa Viikin vankisiirtolan aikana. Se, millainen sisältö vankityöllä taas ollut ja kuinka hyvin vankeinhoidon tavoitteissa on onnistuttu ja pysytty kunakin aikana, on toinen kysymys, johon olen oman tutkimusajankohtani ajalta saanut tässä muutamia vastuksia.

Olen miettinyt työn käyttöä niin rangaistuksena kuin palkintonakin. Ristiriita nousi esiin jo taustakirjallisuutta lukiessa. Tätä kahtiajakoisuutta kuvaa hyvin kaksi yhdysvaltalaisista vankilajärjestelmää, jotka kehitettiin 1800-luvulla vankien yhteenliittymien ja vankilakulttuurin synnyn estämiseksi. Auburn-järjestelmässä vangit viettivät yöt yksinäisyydessä, mutta heidät koottiin päiväksi työhön suureen saliin, jossa tuli vallita rikkumaton hiljaisuus.²¹³ Tässä järjestelmässä vangit pakotettiin työhön ja työ oli selvästikin olennainen osa vankeusrangaistusta. Philadelphia-järjestelmässä taas vankeuden rangaistus muodostui vapauden menetyksestä ja eristämisestä, mutta vangille annettiin työtä jos hän sitä pyysi saadakseen aikansa kulumaan paremmin. Auburn-järjestelmään kuuluivat myös ruumiilliset rangaistukset sekä kommunikaation estäminen muihin vankeihin. On katsottu, että auburnilainen järjestelmä oli ankarampi, mutta philadelphialainen ”parantavampi” pakottaessaan vangin katumaan yksinäisyydessä.²¹⁴

Johtui suurimmaksi osaksi taloudellisista näkökulmista ja työn tuottavuudesta, että Philadelphia-järjestelmässä luovuttiin Yhdysvalloissa 1800-luvun puolivälissä auburnilaisen järjestelmän hyväksi. Työn siirtäminen yhteisiin työpajoihin oli ”taloudellisesti, moraalisesti ja terveydellisesti oikeaan osunut järjestely”.²¹⁵

Samoja argumentteja käytettiin 30-luvun Suomessakin ja myöhemminkin työsiirtoloiden puolesta. Katsottiin, että työ on parempi keino saada vanki muuttumaan kuin yksinäisyydessä mietiskely. Tästä huolimatta on helppo uskoa, että käytännön

---

²¹² Hannula, 173.

²¹³ Laine, 155.

²¹⁴ Kiema Ilari (toim.), Grotenfeltin kokoelma. Vankeinhoitolaitoksen vanhojen kirjojen luettelo. Valtion painatuskeskus, Helsinki 1988, 12.

²¹⁵ Kiema, 29.

päätöksiä tehtäessä vaakakupissa painoivat enemmän vankityön tuottavuus, vankien uudelleensijoittamisen tarve ja ajatus siitä, että vangin on korvattava aiheuttamansa ylläpitokustannukset kuin ylevät ideat yksilön parantumisesta. Ehkä juuri tämän vuoksi teoriasta oli helppo esimerkiksi sota-ajan tullen luistaa ja jopa unohtaa se kokonaan, kun missään vaiheessa ei vankeinhoitoa ollut järjestetty pelkästään vankeinhoidollisista näkökulmista lähtien.

Vankeinhoito jos mikä heijastaa yhteiskunnan tilaa eikä voi toimia yhteiskuntana yhteiskunnassa ottamatta huomioon ympäristön paineita. Tämä erilaisten ja eri tahojen vaatimusten välillä käytävä tasapainottelu lienee vankeinhoidon ikuinen dilemma. Aikana, jolloin vankeinhoitoon ei juurikaan kiinnitetä huomiota, kuten ehkä tänä päivänä, on varmasti helpompi toimia periaatteiden mukaan kuin aikana, jolloin yhteiskunnallisen poikkeustilan vuoksi etsimällä etsitään tahoja, jotka eivät kannata korteaan yhteiseen kekkoon.

Tutkimaani aikaan osui kaksi tällaista poikkeustilaa: 30-luvun alun lama-aika ja sotavuodet. Lama ei juuri perustettua Viikin vankisiirtolaa horjuttanut vaan pikemminkin tuki, koska työ oli juuri sitä, johon vankeja niin vankeinhoidon kuin ulkopuolistenkin tarkkailijoiden mielestä tuli sijoittaa. Lama-aikana katsottiin, että kaikkien oli tehtävä töitä eikä vankien sopinut laiskotella valtion kustannuksella. Viikki kuvaa uskoa maatalouteen ja siihen, että ihminen vain ankarasti töitä tekemällä voi luoda itselleen tulevaisuuden. Ajatus on sinänsä hyvin perisuomalainen. Sota-aikana taas Viikki joutui samojen haasteiden eteen kuin muukin vankilaverkosto: töistä oli selvittävä vähällä ravinnolla ja vaikeissa oloissa. Tämä tuntuu muuttaneen Viikin alkuaikojen lupaavasta uudesta laitoksesta synkäksi paikaksi, jollaisena se pysyi lakkauttamiseensa saakka, jos näin voidaan levottomuuksien ja sopimattoman vankiaineksen määrästä päätellä. Usko maatalouteen tuskin horjui, olihan sotien jälkeinen maanraivausinto vasta aluillaan, mutta työt Viikissä oli tehty.

Mettrayn vankisiirtolassa, joka Foucault'n mielestä oli uudenlaisen kurinpitoyhteiskunnan kiteytymä, työ oli auburnilaisen mallin mukaan ensisijaisesti rangaistus. Viikin vankisiirtolaa tekisi mieli nimittää Mettrayn perilliseksi. Työ tuntuu olleen rangaistus suurimman osan siirtolan toiminta-aikaa, vaikka se ei välttämättä ollut tarkoituksenmukaista vaan ainakin osittain olosuhteiden sanelemaa. Tietämättä Viikissä

tuomiotaan suorittaneiden vankien tuntemuksia on vaikeaa sanoa mitään lopullista siitä, oliko maataloustyö Viikissä ensisijaisesti rangaistusta koventanut vai lieventänyt seikka, mutta tuntuisi oudolta väittää raskaan maataloustyön olleen rangaistusta lieventänyt tekijä.

Viikkiä en ole tarkastellut niin monipuolisesti kuin Foucault vaikkapa Mettrayn siirtolaa, vaikka epäilemättä Viikistäkin voisi löytää samoja piirteitä kuin luostarista, suljetusta vankilasta, koulusta ja armeijasta. Olen tässä työssä keskittynyt pelkästään maataloustyöhön ja jättänyt pois esimerkiksi Viikissä pidetyn hengellisen kasvatuksen, koska luulen, että foucault´lainen syvällisempi analyysi olisi hajottanut tätä työtä liian laajalle, vaikka olisikin ollut mielenkiintoista. Suomalaisen vankeinhoidon tutkimukselle tästä näkökulmasta olisi vielä paljon tilaa.

Vankila on instituutio, joka tuskin koskaan lakkaa kiinnostamasta tutkijoita. Omasta mielestäni kiinnostavia jatkotutkimuksen aiheita voisivat olla jo mainittujen lisäksi esimerkiksi vuonna 1955 perustetun vankisiirtolajärjestelmän siirtoloiden tutkiminen siltä kannalta, kuinka ne toteuttivat progressiivisen järjestelmän ideaa. Puhdistuiko idea 30- ja 40-luvun vaikeuksien jälkeen?

Tätä työtä tehdessä on tuntunut, että olen Viikin vankisiirtolan vaiheiden lisäksi oppinut ehkä vielä enemmän historiantutkimuksesta. Kaikesta huolimatta luulen raapaisseeni vain pintaa ja ymmärrän, että enempään en pystyisikään. Kaikki muu on päättelyä ja lähes arvailun varassa. Historiallisen tarinan kertomista.

LÄHTEET

Alkuperäislähteet

Arkistolähteet

Kansallisarkisto (KA) Helsinki

Helsingin keskusvankilan arkisto

Vuosikertomusluonnokset 1930-1944

Malmin ja Viikin kartanoiden viikkoraportit 1939-1941

Oikeusministeriön vankeinhoito-osaston arkisto (OM VAHO)

Helsingin keskusvankilan vuosikertomukset 1939-1950

Työ- ja vankisiirtoloiden tarkastuskertomukset 1946-1950

Vankeinhoidon tarkastajien tarkastuskertomukset 1932-1950

Viikin kartanon vankisiirtolan kalustokirja 1937-1942

Vankiloiden tutkimustoimiston arkisto

Helsingin keskusvankilaa koskevat valitukset

Helsingin yliopiston keskusarkisto (HYK) Helsinki

Viikin ja Malminkartanon hoitokunnan arkisto

Viikin vuokra- ja kauppakirjat 1921-1946

Asiakirjat 1931-1946

Lähetetyt kirjeet 1931-1941

Julkaistut lähteet

Virallisjulkaisut

Vankilatyökomitean mietintö. Komiteamietintö n:o 1/1935. Helsinki 1935.

Vankilain sisäistä järjestystä tutkimaan asetetun toimikunnan mietintö.

Komiteamietintö n:o 31/1945. Moniste.

Aikalaiskirjallisuus

Asko-Avonius A., Vankilantehtaat tuhoavat yksityisyrittelijäisyyden puusepäntyön alalla. Etelä-Suomen Sanomain kirjapaino Oy, Lahti 1933. (Asko-Avonius 1933)

Asko-Avonius A., Kansamme rikollisuus ja teolliset vankilamme. Kanervan kirjapaino Oy, Lahti 1936. (Asko-Avonius 1936)

Turtiainen Arvo, Ihminen no. 503/42. Erään kokeen päiväkirja. Tammi, Turku 1946.

Lehdet

Vankeinhoito 1930-1961

Muut lähteet

Kirjallisuus

Aho Timo, Vankiluvun kehitykseen vuosina 1881-1978 vaikuttaneista tekijöistä.

Teoksessa Suominen Elina (toim.), Katsauksia vankeinhoidon kehitykseen. Suomen vankeinhoidon historiaa osa 1. Valtion painatuskeskus, Helsinki 1981.

Aho Timo ja Karsikas Vuokko, Vankien taustaan ja vankilukuun liittyviä tilastoja 1881-1978. vankeinhoidon historiaprojektin julkaisu 3/1980. Oikeusministeriön vankeinhoito-osasto, Helsinki 1980.

Alava Teuvo, Frolov Dmitri ja Nikkilä Reijo, Rukiver! Suomalaiset sotavangit Neuvostoliitossa. Edita, Helsinki 2002.

Alava Teuvo, Hiltunen Reino ja Juutilainen Antti, Muistatko... Sotavangit ry 1969-1989. Gummerus, Jyväskylä 1989.

Berttula Runar, Vankilain työtoiminta itsenäisyytemme aikana. Pro gradu –tutkielma vankeinhoitotutkintoa varten 1954. Säilytyspaikka: Vankeinhoitolaitoksen kirjasto, Vantaa.

Christie Nils, Piinan rajat. Oikeussosiologian julkaisuja No. 4. Helsingin yliopisto 1983.

Foucault Michel, Tarkkailla ja rangaista. Otava, Keuruu 2000.

Hannula Ilari, Vankeinhoitoon liittyvän lainsäädännön historiaa 1881-1975. Teoksessa Suominen Elina (toim.), Katsauksia vankeinhoidon kehitykseen. Suomen vankeinhoidon historiaa osa 1. Valtion painatuskeskus, Helsinki 1981.

Kettunen Kyösti ja Risto, Vankilavirkailijain liiton vaiheita 1895-1995. Teoksessa Kettunen Risto (toim.), Avainasemassa. Vankilavirkailijain liiton vaiheita vuosilta 1895-1995.

Kiema Ilari (toim.), Grotenfeltin kokoelma. Vankeinhoitolaitoksen vanhojen kirjojen luettelo. Valtion painatuskeskus, Helsinki 1988.

Lahti Pirkko (toim.), Perinteistä vankeinhoitoa, vankeinhoitolaitoksen perinnetalkoiden satoa. Vankeinhoidon historiaprojektin julkaisu 8/1982. Oikeusministeriön vankeinhoito-osasto, Helsinki 1982.

Laine Matti, Johdatus kriminologiaan ja poikkeavuuden sosiologiaan. WSOY, Juva 1991.

Laitinen Jouko, Vankeinhoidon voimavarojen kehitys 1860-luvulta nykypäivään. Teoksessa Suominen Elina (toim.), Katsauksia vankeinhoidon kehitykseen. Suomen vankeinhoidon historiaa osa 1. Valtion painatuskeskus, Helsinki 1981. (Laitinen 1981)

Laitinen Jouko, Vankeinhoitolaitoksen ja sen henkilöstön aseman kehityspiirteitä sadan vuoden aikana. Teoksessa Kettunen Risto (toim.), Avainasemassa, Vankilavirkailijain Liiton vaiheita vuosilta 1895-1995. Vankilavirkailijain Liitto, Lappeenranta 1995. (Laitinen 1995)

Lappi-Seppälä Tapio, Teilipyörästä terapiaan. piirteitä rangaistusjärjestelmän historiasta. Vankeinhoidon historiaprojektin julkaisu 9/1982. Oikeusministeriön vankeinhoito-osasto, Helsinki 1982.

Litzen Aulikki ja Vuori Jukka, Helsingin maalaiskunnan historia 1865-1945. Vantaan kaupungin juuret. Gummerus, Jyväskylä 1997.

Lång K. J., Seminaarin avaus. Teoksessa Vankeinhoidon historiantutkimuksen metodiseminaari. Vankeinhoidon historiaprojektin julkaisu 1/1979. Oikeusministeriön vankeinhoito-osasto, Helsinki 1979.

Matinpuro Raili, Vankien oikeudet ja vankilajärjestys 1918-1975. Vankeinhoidon historiaprojektin julkaisu 4/1981. Oikeusministeriön vankeinhoito-osasto, Helsinki 1981.

Muroke Veijo, Viikin laitosrakennukset. Teoksessa Pekkala-Koskela Eea (toim.), Yliopiston Helsinki. Helsingin yliopisto 1989.

Nevalainen Jouko (koonnut), Suomen vankilat. Oikeusministeriön vankeinhoito-osasto, Helsinki 1960.

Nuorteva Jussi, Vangit – vankilat – sota, Suomen vankeinhoitolaitos toisen maailmansodan aikana. Oikeusministeriön vankeinhoito-osasto, Helsinki 1987. (Nuorteva 1987)

Nuorteva Jussi, Suomen vankeinhoidon matrikkeli 1889-1988. Suomen vankeinhoidon historiaa osa 2. Oikeusministeriön vankeinhoito-osasto, Helsinki 1989. (Nuorteva 1989)

Nygård Toivo, Erilaisten historiaa. Marginaaliryhmät Suomessa 1800-luvulla ja 1900-luvun alussa. Atena kustannus, Jyväskylä 1998.

Parkkari Nestori, Suomalaisessa keskitysleirissä vv. 1940-1944. Kansankulttuuri Oy, Kuopio 1955.

Ruokanen Miikka, Ihmiskäsitys vapausrangaistuksen täytäntöönpanoa koskevassa lainsäädännössä Suomessa 1889-1980. Vankeinhoidon historiaprojektin julkaisu 7/1981. Oikeusministeriön vankeinhoito-osasto, Helsinki 1981.

Satka Mirja, Making Social Citizenship. Conceptual practices from the Finnish Poor Law to professional social work. Publications of Social and Political Sciences and Philosophy, University of Jyväskylä 1995.

Soikkanen Hannu, Organisaation pitkän aikavälin tutkimukseen liittyviä ongelmia. Teoksessa Vankeinhoidon historiantutkimuksen metodiseminaari. Vankeinhoidon historiaprojektin julkaisu 1/1979. Oikeusministeriön vankeinhoito-osasto, Helsinki 1979.

Terho Paavo, Vankilain maatalous. Teoksessa *Virtanen Veikko* (toim.), Vankeinhoidon keskushallinnon 75-vuotistaival vv.1881-1956. Keskusvankilan kirjapaino, Helsinki 1958.

Teräs Kari, Arjessa ja liikkeessä. Verkostonäkökulma modernisoituviiin työelämän suhteisiin 1880-1920. SKS, Helsinki 2001.

Veikkola Jaana, Helsingin lääninvankilan historiikki. Helsingin lääninvankila, Vantaa 1998.

Virtanen Veikko (toim.), Vankeinhoidon keskushallinnon 75-vuotistaival vv.1881-1956. Keskusvankilan kirjapaino, Helsinki 1958.

Wahlberg Raimo, Vankisiirtolajärjestelmä. Tutkielma oikeustieteen kandidaatin tutkintoa varten. Säilytyspaikka: Vankeinhoitolaitoksen kirjasto, Vantaa.